

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Theologia Moralis

Reiffenstuel, Anaklet

Monachii, 1699

Tractatus VIII. De Contractibus.

urn:nbn:de:hbz:466:1-40206

TRACTATUS VIII. DE CONTRACTIBUS.

Contractus, I.
unde sic di-
cti?

Inter alios modos acquirendi rerum dominium rectè connumerantur Contractus, sic dicti, quia (ut inquit Doctor Subtilis 4. dist. 5. q. 2. §. De secundo) *ibi simul trahuntur voluntates partium; trahitur enim iste ad transferendum in illum à commodo, quod expectat ab illo, vel quod expectat transferendum in se.* Et de Contractibus procedit illud vulgatum Doctorum: *Quod à principio est voluntatis, ex post facto fit necessitatis;* id est, post contractum semel ritè celebratum, arg. l. Sicut. C. de Action. & obligat. Unde haud inmeritò de contractibus, utpote quorum obligatio non solum pro Foro externo, verùm etiam in Foro conscientiae atque interno, locum habet, impraesentiarum agitur.

DISTINCTIO I.

De Contractibus in genere.

QUAESTIO I.

Quid, & quotuplex sit Contractus?

Contractus
accipitur
large,

Restrictè.

2. **C**ontractus dupliciter accipitur, largè & strictè. *Contractus largè* acceptus coincidit cum pacto generatim sumpto; quo modo omnem prorsus contractum sive gratuitum, sive onerosum sub se comprehendit. *Contractus strictè* acceptus sub se complectitur solum contractum onerosum, seu reciprocum, qui nempe ex utraque parte paciscendum, seu con-

contrahentium parit obligationem. Hoc ipsum ut unà cum annexis clarius intelligatur, sit

3. CONCL. 1. Contractus largè acceptus, seu Pactum generatim sumptum, est duorum, vel plurium in idem placitum, & consensus. Ita L. 1. ff. de Pactis. SCOTUS 4. dist. 26. q. 1. §. Ad solutionem, & alij.

4. Dicitur, duorum, vel plurium placitum, & consensus. Nam, ut rectè cit. L. 1. notatur, nullus est contractus, nullaque obligatio, quæ non habeat duorum vel plurium consensum, seu conventionem in idem; id est, plurium in unum, unamque sententiam consensum in ordine ad aliquid dandum, faciendum, vel non faciendum. Unde si unus quidpiam donavit aut promisit, alter verò id non accepit, aut recusavit, jam non fuit contractus, neque oritur inde aliqua obligatio.

5. Necessè insuper est, ut talis duorum consensus sit reciprocus, id est, inter se mutuò factus: quia ad contractum non sufficit, ut quovis modo duo in idem consentiant, sed requiritur, ut consensus suos in se mutuò dirigant. Hinc Donatio & Promissio, etiamsi à duobus communi consensu fiat respectu unius tertij, antequàm sit acceptata ab illo tertio, ejusque consensus reciprocus accedat, non habet rationem contractus seu pacti, sed primùm post ejusdem acceptationem.

6. Quinimò ex hoc generatim inferitur, quòd nulla Promissio seu Pollicitatio, antequàm sit acceptata, pariat quandam obligationem, ne quidem naturalem, aut in Foro conscientia. Unde si alteri promisisti, aut donasti quidpiam interius solummodò, non obligaris. Idem dicendum, quando tu signo externo tuam Promissionem vel Donationem manifestasti, alter verò eam necdum intellexit, aut non accepit: siquidem in neutro casu fuit contractus, ob defectum reciproci consensu, & consequenter nulla obligatio inde subsecuta.

7. Et hinc discrimen est inter Votum, seu Promissionem Deo factam, & Promissionem homini factam: illa quippe, licet interno tantum animo concepta sit, illicò à Deo cordium inspectore cognoscitur, & acceptatur; hæc verò, nisi externo signo manifestata, & Promissario indicata fuerit, ab eo neque cognosci, neque acceptari potest: nam homo videt ea, quæ parent, Deus autem intuetur cor, 1. Reg. 16. Et hinc plures Doctores, de pacto inter homines existente loquentes, asserunt, quòd Pactum sit duorum reciprocus in idem consensus, signo sensibili expressus: nam aliter

ter homines nequeunt consensum alterius cognoscere, & acceptare.

Contractus
proprie,
quid?

8. CONCL. II. *Contractus proprie*, ac in rigore, accipitur pro pacto reciproco oneroso, quod ex utraque parte paciscentium seu contrahentium obligationem parit. Unde rectè definitur l. *Labeo. ff. de Verb. signif.* dicendo: *Contractus est ultrò citròque obligatio*; id est, duorum vel plurium in idem consensus, ultrò citròque obligationem pariens: qualis est Emptio, Venditio, Locatio, Conductio, & hujusmodi, ubi venditor est obligatus ad dandam mercem, emptor verò ad refundendum pretium, &c.

Solvitur
objectio.

9. Nec dicas. Inter patrem & filium, subditum & Superiorem, &c. datur mutua, sive ultrò citròque obligatio, non tamen contractus; ergo data contractus definitio non est bona. Resp. enim, distinguendo antecedens: inter patrem & filium, subditum & Superiorem &c. datur mutua obligatio, orta ex Justitia commutativa, negatur; orta ex alijs Virtutibus, orturà ex Pietate, Observantia, & hujusmodi, conceditur antecedens, sed negatur consequentia. Nam Contractus est ultrò citròque obligatio, quæ oritur ex motivo Justitiæ commutativæ post mutuum contrahentium consensum.

Contractus
explicitus,

10. CONCL. III. Contractus variæ sunt divisiones. Et quidem is primò dividitur in explicitum, & implicitum. *Contractus explicitus*, seu formalis est, qui fit expressâ partium conventionem; & hic proprie dicitur *Contractus*. *Implicitus*, seu *interpretativus* est, qui fit implicitè solum, & absque ulla expressâ pactione: qualis est Tutela (id est, quando quis in se suscipit officium Tutoris) & quodvis aliud Officium. Qui enim aliquod Officium suscipit, eo ipso sese obligat erga alterum, & alter obligatur erga ipsum; juxta leges & consuetudines circa tale Officium receptas, neque requiritur alia conventio expressâ: & hic dicitur *quasi Contractus*.

Et implicitus
seu interpretati-
vus, ac

Quasi Con-
tractus.

Contractus
lucratus
seu gratui-
tus,
Et onerosus.

11. Deinde Contractus in communi dividitur in lucrativum, & onerosum. *Contractus lucrativus* (quem & *gratuitum* appellant) est, in quo nihil rependitur: ut Promissio, Donatio, Commodatum, &c. Huc referri possunt Testamentum, & Legatum, quæ sunt donationes quædam in diem. *Contractus onerosus est*, in quo aliquid loco eius, quod datur, reddi debet, vel præstari: ut fit in Emptione, Locatione, & hujusmodi.

Contractus
absolutus, &

12. Tertiò Contractus dividitur in *absolutum*, & *conditiona-*
Ille est, qui fit independenter à quacunque conditione:
hic

hic verò, qui fit dependenter ab aliqua conditione extrinseca; ^{conditionatus, quid?}
v. g. dono tibi meum equum, si eris promovendus ad tale officium, vel si navis ex Indijs advenerit. Porro valor Contractus conditionati pender ab eventu, seu veritate conditionis adjectæ, eaque non existente, seu non impletâ, nullam inducit obligationem: idque defectu consensus, eò quòd quis non aliter contrahere intenderit, nisi sub eventu talis conditionis extrinsecæ. Et additur, *conditionis extrinsecæ*: nam conditiones, quæ tacite ac de jure insunt, v. g. *si potero, si alter non resiliat à contractu, &c.* non reddunt Contractum conditionatum, prout in simili de Juramento superius (a) dictum est.

(a) *Tract. 6. Dist. 2. n. 24.*

QUÆSTIO II.

Qualis consensus requiratur ad valorem Contractuum?

13. **C**ONCL. I. Ad valorem Contractuum omninò requiritur mutuus, & reciprocus contrahentium consensus, ut patet ex ipsa definitione Contractus *n. 8.* allatâ. Porro ad talem consensum quatuor communiter requiruntur conditiones. I. Ut consensus sit liber, de quo plura in sequentibus Conclusionibus. II. Ut consensus sit serius, seu promissorius; id est, fiat cum voluntate serio contrahendi, in qua jam involuitur animus se obligandi juxta naturam contractus celebrati. Ratio hujus conditionis est: quia consensus simulatus reverà consensus non est, sed tantùm fingitur; sine consensu autem contractus validus non est. Unde inferitur quòd fictè contrahens re ipsâ ex tali contractu non obligetur, utpote qui jure naturæ irritus est, & nullus: peccat tamen juxta gravitatem materiæ, qui proximum suâ fictione injustè decipit; unde & tenetur eidem ad recompensationem damni, si quod fortallè fuit subsecutum ob suam fictionem. III. Ut consensus internus aliquo signo externo sit expressus: alioquin enim alter contrahentium non posset cognoscere, neque acceptare consensum præteritum; sine tali autem acceptatione contractus non obligat. IV. Ut talis consensus acceptetur ab altero, cum quo fit contractus, ob rationem paulò antè positam.

Ad consensum pro valore Contractuum requiruntur quatuor conditiones.

I.
II.

III.

IV.

L II

14. CONCL.

Error circa
substantiam
reddit con-
tractum
nullum.

14. CONCL. II. Quando in altero contrahentium contingit error circa substantiam rei, Contractus Jure naturæ est irritus, v. g. dum emitur aurichalcum pro auro, vitrum pro gemma, & hujusmodi; aut dum econtra venditur, vel donatur gemma pro vitro, &c. Ita omnes Doctores. Ratio est: quia tunc dedit consensus substantialis, cum nullus sit errantis consensus, ut dicitur l. Non idcirco. C. de Juris & facti ignorantia, & alibi; nam emens intendit emere aurum vel gemmam, non verò aurichalcum vel vitrum: sine consensu autem contractus est nullus; ergo. Inferitur proinde, quòd dum quis gemmam vendidit, existimans esse crytalli fragmentum, emptor re compertâ ad restitutionem gemmæ teneatur, aut ad jultum ei pretium persolvendum, prout de novo inter ipsos convenerit: quia prior emptio fuit nulla, & irrita. Lessius lib. 2. cap. 17. n. 27. cum communi.

Secus, quan-
do contin-
git solum
circa quali-
tatem.

15. Dicitur notanter in Conclusionem, quando contingit error circa substantiam. Nam si error contingit solum circa qualitatem accidentalem, contractus est validus: modò error, vel dolus non dederit causam contractui; neque qualitas illa fuerit in pactum deducta per modum conditionis. Ratio est: quia talis verè consensit in emptionem istius rei, seu substantiæ ejus, absque metu & fraude. Deinde error ille (prout supponitur) non dedit causam contractui; neque qualitas illa fuit deducta in pactum ut conditio: nam alioquin hæc deficiente corrueret contractus, ob dicta n. 12. simulque, quantum attinet ad prius, errantis nullus foret consensus.

Metus gra-
vis ab in-
trinseco
proveniens,
non invali-
dat contra-
ctum.

16. CONCL. III. Metus gravis ab intrinseco proveniens (hoc est, non incussus à causa libera, sed naturali; prout est metus mortis imminens ob morbum, naufragium, bestias, &c.) non invalidat Contractum. Ita rursum certa, & communis; atque desumitur ex c. Sicut nobis. de Regularibus, ubi Votum Religionis, emissum à constituto in lethali infirmitate, censetur validum; ergo si Vota, & hujusmodi, ex metu facta tempore naufragij, vel infirmitatis lethalis, valida sunt, & obligant ad sui impletionem, ut omnes fatentur, idem dicendum de Contractibus.

Idem de
metu ab ex-
trinseco, sed
justè incus-
so.

17. CONCL. IV. Similiter metus ab extrinseco proveniens, justè tamen incussus, Contractum non invalidat. Ita pariter unanimis Doctorum. Ratio est: quia talis metus justè incussus, non infert cuiquam injuriam. Hinc validum est Matrimonium metu justæ Excommunicationis contractum. Simili-
ter

ter qui promissit aliquid, ne accusetur de crimine, de quo iure poterat accusari, tenetur stare promissis, non obstante, quod promiserit ob metum accusationis: idem dicendum de similibus.

Contractus ex metu gravi iniuste incusso celebrati,

18. CONCL. V. Loquendo tamen de metu gravi ab extrinseco proveniente, simulque incusso, omnes Contractus ex huiusmodi gravi metu ad extorquendum consensum iniuste incusso celebrati, vel sunt ipso iure invalidi, vel saltem per sententiam Iudicis rescindendi. Ita communis Doctorum, atque desumitur ex Jure Canonico c. Abbas & c. Ad audientiam. De ijs qua vi metusve causa fiunt; ubi generales haec regulae dantur: Qua metu & vi fiunt, de jure debent in irritum revocari. Item, Qua vi metusve causa fiunt, carere debent robore firmitatis.

Aliqui sunt ipso iure invalidi.

19. Probatur eadem Conclusio, simulque sub disjunctione loquens declaratur per inductionem. Nam imprimis dantur aliqui contractus, qui si ex eiusmodi metu celebrentur, ipso iure invalidi existunt; cum in eis requiratur plena libertas. Sic quippe Matrimonium, & sponsalia, item promissio dotis, veluti accessoria ad Matrimonium, nec non & Professio Religiosa, & quaedam his similia, quae enumerat Glossa magna, cap. 2 De ijs qua vi metusve causa &c. si fiant ex metu gravi, & iniuste incusso, sunt ipso iure invalida. Alij vero Contractus, quamvis ob metum gravem ab extrinseco iniuste illatum ordinariè non reddantur ipso iure invalidi (nam, ut loquuntur Jurista, Coacta voluntas est voluntas) nihilominus suadente æquitate per sententiam Iudicis rescindendi sunt, ut jam superius (b) dictum.

Alij per sententiam Iudicis rescindendi.

20. Quinimò non desunt Doctores, quos refert Sanchez lib. 4. de Marr. disp. 8. n. 2. inter quos sunt Sotus, & Molina, ac sequitur Mairius disp. 4. Theol. Mor. num. 23. qui volunt, quoslibet Contractus metu gravi initos ipso iure irritos & invalidos esse, aut saltem, ut vult Herincx disp. 1 de Contractibus, quest. 3. num. 46. esse irritabiles pro arbitrio metum passi, vel per Iudicem pro Foro externo. Cæterùm hæc dicta intelligenda solum sunt de metu gravi, seu cadente in constantem virum, non autem de metu levi: prout h. b. tur c. Cum dilectus. De ijs qua vi metusve causa &c. Quinam autem censetur esse metus

(b) Tract. 1. Dist. 1. n. 27. & 29. Constantia quoniam opinio.

gravis, superius (c) dictum est.

(c) Tract. 1. Dist. 1. n. 30.

QUÆSTIO III.

Quinam contrahere possint ?

Ætates hominis, sunt

21.

Advertendum, quòd quamvis Doctores variè distinguant ætates hominis, dum alij plures, alij pauciores assignant, prout refert Fagnanus *c. Cùm sis, n. 14. de Convers. Conjugat.* communior tamen sit sententia Glossæ in *Proœmio Libri sexti Decretalium, §. Perfectus*, quæ sex tantùm ætates, seu status hominis assignat. Prima est *Infantia*, quæ durat usque ad septimum annum completum. Secunda est *Pueritia*, quæ in fæminis durat usque ad duodecimum, in masculis verò usque ad decimum quartum annum completum. Tercia est *Adolescentia*, durans usque ad vigesimum quintum completum. Quarta est *Juventus*, vel *Virilis ætas*, durans usque ad quinquagesimum annum; quamvis alij juventutem, & ætatem virilem dividant, & hanc ab anno quadragesimo, vel saltem quinquagesimo, usque ad quinquagesimum nonum computent. Quinta est *Senectus*, quæ exinde usque ad annum septuagesimum protenditur. Sexta est *Senium*, seu *Decrepitas*, quæ abinde continuatur usque ad mortem.

Infantia.
Pueritia.Adolescentia.
Juventus.
vel Virilis ætas.Senectus, &
Decrepitas.

22. Advertendum ulterius, quòd juxta præmissas vitæ humanæ ætates varia nomina sortiatur homo. Atque, ut omittatur nomen *Juvenis*, *Viri*, *Senis*, & hujusmodi, quæ ad propositum minus attinent, imprimis homo dicitur *Infans*, qui est minor septem annis completis. Exinde verò, quia pubertas in masculis expleto decimo quarto anno, in fæminis autem expleto anno duodecimo mox incipit: hinc masculi ante expleto decimum quartum annum dicuntur *Impuberes*, eòque expleto *Puberes*; fæminæ autem ante duodecimum expleto *Impuberes*, postea verò *Puberes*, & *Minorenes*. Porrò *Minor*, seu *Minorenis*, dicitur pubes usque ad vigesimum quintum annum expleto, & quidem expleto de momento in momentum: postea tales vocantur *Majores*, seu *Majorenes*.

Infans.

Impubes.
Pubes.Minor, seu
Minorenis.
Major, seu
Majorenis.
Pupillus.

23. Rursum *Pupillus* dicitur, qui cùm adhuc impubes sit, desinit esse in potestate patris, vel per mortem ejus, vel per emancipationem: & hic vel est pubertati proximus, vel infantia proximus, prout magis accedit ad pubertatem, vel infantiam. *Pupillus pubertati proximus*, si masculus est, dicitur ille, qui habet ætatis decem annos cum dimidio; si fæmina, quæ habet novem annos

Pupillus pubertati,

annos cum dimidio : ante hoc autem tempus dicitur *Pupillus* infans proximus, si est supra septennium; vel *Infans*, si est infra septennium. Hisce terminis prænотatis, sit

24. CONCL. I. Generatim loquendo omnes, & soli illi contrahere possunt, qui habent liberam bonorum administrationem. Ita omnes Doctores. Cæterum inter eos, qui non habent liberam bonorum administrationem, cum primis sunt infantes, amentes, aut alijs usu rationis carentes : tales enim, licet sint capaces dominij, non tamen usûs vel liberæ administrationis ejus ob defectum rationis; unde nec contrahere possunt.

25. Similiter Religiosi solemniter professi, cum nullius rei dominium habeant ob votum Paupertatis, consequenter nequeunt legitimè disponere de bonis Monasterij, neque contrahere sine consensu Prælati. Prælati verò, & constituti ab eo Administratores bonorum communium, possunt quidem contrahere, sed in multis casibus non nisi dependenter à consensu Capituli seu Communitatis, & ad usus determinatos duntaxat. Huc addi possent filij familias, & uxores: verum de ipsis jam dictum superius. (d)

26. CONCL. II. Pupillus pubertati proximus, ac Minorennis, potest quidem sine autoritate Tutoris, vel Curatoris, contrahere in suum commodum, non tamen in suum incommodum seu præjudicium, ita ut civiliter obligetur. Ita communis; & habetur expressum §. 1. *Instit. de Autoritat. tutor.* ibi: *Si quid dari sibi stipulentur, non est necessaria tutoris autoritas; quòd si alijs promittant pupilli, necessaria est tutoris autoritas: namque placuit, meliorem quidem suam conditionem licere eis facere etiam sine tutoris autoritate, deteriore verò non aliter, quàm cum tutoris autoritate.* Unde, ut ait Glossa ibidem, *Contractus claudicat quandoque.*

27. Infertur proinde, quòd celebrato emptionis contractu Pupillus, sine Tutoris consensu emens, non possit actione civili compelli invitus ad standum contractui, & solvendum pretium emptionis: ipse tamen Pupillus, si contractui stare velit, potest actione civili cogere venditorem ad tradendam sibi mercem pro constituto pretio. In quo proinde casu claudicat contractus, ut dictum.

28. Insuper infertur cum Laymano *lib. 3. tract. 4. c. 9. n. 10.* & alijs, quòd si Pupillus, vel Minor habens Curatorem (secus dicendum, si hic Curatorem non habeat) quidpiam ludendo perdidit, aut alio contractu promisit, id solvere non teneatur, sed

Vel infan-
tia proxi-
mus. qui ?

Generatim,
qui possint
contrahere ?

An & Reli-
giosi ?

(d) *Tract.*
7. Dist. 3.
Quaest. 2.
per totum.

Verum Pu-
pillus, vel
Minoren-
nis ?

Corollariũ
de Pupillo
emense sine
Tutoris
consensu.

Vel luden-
do perdente.

possit se exceptione Legis Civilis defendere, nisi Minor se solviturum jurasset. Quòd si verò Pupillus, vel Minor, solvit creditori, potest is tutâ conscientiam rem retinere, donec ab eo repetatur per beneficium Legislatam repetitionem concedentis; cum hic saltem obligatio naturalis interveniat, quæ ex Jure Gentium per consensum oritur.

An Minoren-
rennis, vel
Pupillus
tunc obligetur
naturaliter?

29. Dicitur notanter, cum hic saltem obligatio naturalis interveniat. Nam etsi Pupillus pubertati proximus, ac Minorennis, non obligetur civiliter, si contrahat sine Tutoris vel Curatoris auctoritate, nihilominus obligatur naturaliter, ac in Foro conscientie: quamvis hujusmodi obligatio naturalis sit aliquo modo inefficax, utpote quæ per exceptionem ex beneficio Legis Civilis, non compellens Pupillum ad solutionem, elidi potest; ad eò, ut neque in Foro conscientie solvere teneatur, nisi quatenus locupletior factus est; prout observat Lessius lib. 2. cap. 17. n. 61. Sanchez lib. 6. de Matrim. disp. 38. num. 21. Layman num. 7. Sannig. dist. 11. de Justitia, quest. 3. num. 9. & communior Doctorum, etsi nonnulli dissen- siant. Ratio autem, cur oriatur obligatio naturalis, donec per exceptionem Legis elidatur, illa est: quia hic verè intervenit consensus Pupilli, vel Minorennis: atqui ex consensu oritur obligatio naturalis, l. Stichum. §. naturalis. ff. de Solution. ergo.

Quid de Pu-
pillo infan-
tia proxi-
mo?

30. Intellige, dummodò Pupillus sit pubertati proximus: nam cum Pupillus infantie proximus vix ullum intellectum habeat, idè Jura omnem ex parte ejus obligationem tollunt; de quo proin Pupillo intelligendus est textus l. Pupillus. ff. de Action. & obligat. ibi: Pupillus mutuan pecuniam accipiendo, ne quidem jure naturali obligatur, cum concordantiss.

Quid, si con-
trahat cum
consensu
Tutoris, vel
Curatoris?

31. CONCL. III. Pupillus, & multò magis Minorennis, cum consensu & auctoritate Tutoris, vel Curatoris, potest validè contrahere. & sic contrahens obligatur tam civiliter, quam naturaliter. Ita communis; & habetur l. Impuberes. ff. de Auctoritate & consensu tutorum. Verùm occasione dictorum

Differentia
inter Tuto-
rem, & Cu-
ratorem.

32. Quæres, quæ sit differentia inter Tutorem, & Curatorem? Resp. eos differre potissimùm in sequentibus. Siquidem Tutor datur usque ad tempus pubertatis, ad tuendam præcipuè personam Pupilli, secundariò autem ad bona ejus administranda; secutâ verò pubertate Tutela finitur: Curator autem pueris, & puellis puberibus, datur usque ad vigesimum quintum annum, potissimùm ut bonis eorum præsit, seu administra-
tor

tor existat. Deinde Tutor impuberi, etiam invito, dandus est: sed Curator puberi non datur si est invitus; & tunc pubes per se ipsum validè contrahere potest, & contrahens obligatur tam civiliter, quàm naturaliter; nisi in casu, quo graviter læsus est, eidem subveniatur per beneficium restitutionis in integrum, juxta dicenda *Quaest. seq.*

33. Quæres ulterius, quid sit obligari civiliter, & naturaliter? Resp. *Obligatio civilis* dicitur ea, quæ aut legibus constituta, aut certo Jure Civili comprobata est. *Obligatio naturalis* verò, quæ ex Jure Gentium per consensum oritur. Hinc ille dicitur *obligari civiliter*, qui in Foro externo, ac Civili conveniri potest. *Naturaliter verò obligatur*, qui ex Jure Gentium obligatus existit, ac proinde saltem in Foro conscientie tenetur, nisi beneficio Legis Civilis, seu per rescissionem actus ope Judicis factam, à tali obligatione naturali liberetur.

Obligatio civilis & naturalis, ac

Obligari civiliter & naturaliter, quid?

Obligatio naturalis effectus, qui?

34. Porrò obligationis naturalis plures sunt effectus: quorum primus, isque præcipuus est, quòd creditori jus tribuat accipiendi, ac retinendi, si quod naturaliter ipsi debitum est, nullà oppositâ exceptione solvatur: & hic est effectus principalis, & inieparabilis ab obligatione naturali: Secundus obligationis naturalis effectus est, quòd impediatur debiti soluti repetitionem. Tertius, quòd tribuat cuiusdam jus exceptionis, & compensationis. Et quartus, quòd in obligatione naturali possit accedere fidejussor. Verùm hi tres posteriores effectus obligationis naturalis quandoque ex dispositione Juris communis separantur, ac præsertim in Pupillis, & Minoribus, si sine Tutoris vel Curatoris consensu sese cuiusdam obligent. Layman *lib. 3. tract. 4. c. 9. n. 9.* & alij.

QUÆSTIO IV.

De Restitutione in integrum, & quibus competat?

35. **R**estituere in integrum idem est, ac reducere aliquem in eum statum, in quo erat ante læsionem, arg. *L. 1. C. De sententiam passis*. Nam ob æquitatem naturalem, ac Jure communi sic disponente, Judex certis hominibus in contractu, vel aliâ actione graviter læsis, aut deceptis, cognitâ causâ subvenit restituendo eos in integrum: sic enim Minorrennis, videns in aliquo contractu se graviter fuisse læsum, si petat intra debitum tempus, ut reponatur in eo statu, in quo fuit ante

Restituere in integrum, quid?

ante læsionem, Judex beneficio restitutionis in integrum eidem subvenit, ipsúmque ponit in suo pristino statu.

Beneficium
restitutio-
nis, in qui-
bus casibus
conceda-
tur?

36. Conceditur autem hoc beneficium restitutionis tunc solum, quando læsio est notabilis: nam si læsio sit duntaxat modesta, tunc extraordinarium hoc auxilium tribuere non convenit, ut dicitur *l. Scio. ff. De in integrum restitut.* & alibi. Siquidem juxta illud tritum axioma, *De minimis non curat Prætor.* Vel, ut Glossa cit. *l. Scio. §. Summam*, loquitur: *De minimis non curandum.* Insuper beneficium restitutionis in integrum, utpote quod est remedium extraordinarium, non conceditur, si aliud remedium superpetat contractum revocandi, *text. clar. l. In causa. ff. de Minoribus.* His prænotatis, sit

Conceditur
omnibus
ætate mino-
ribus.

37. CONCL. I. Beneficium restitutionis in integrum conceditur omnibus ætate minoribus (id est, qui vigesimum quintum ætatis annum necdum compleverunt) si ex contractu, vel quasi contractu, graviter prudentum judicio læsi sunt. Ita habetur *L. 1. & seqq. ff. de Minoribus viginti quinque annis.* Ratio hujus constitutionis est: quia fragile est, & infirmum hujus ætatis consilium, & multis captionibus suppositum, multorumque insidijs expositum; unde istud extraordinarium auxilium eidem Prætor pollicitus est, prout ibidem loquitur textus. Et quidem hæc Conclusio intelligenda est, quamvis ejusmodi contractus fuerit institutus cum Patris, vel Curatoris consensu, imò etiam Judicis decreto interveniente: adhuc enim beneficio restitutionis locus erit, *L. 2. C. Si tutor vel curator intervenerit, cum concordantijs.*

Excipiuntur
aliqui ca-
sus.

38. Excipiuntur tamen aliqui casus à data regula. I. Si talis post expletum vigesimum quintum ætatis annum factus major, ratificet ea, quæ in minori ætate cum Tutoris, vel Curatoris consensu egit: tunc enim beneficium restitutionis petendæ perdit, *L. 1. & 2. C. Si major factus &c.* II. Si minor pubertate jam adeptæ contractum à se inicum juramento spontè facto confirmavit, *l. Sacramenta puberum. C. Si adversus venditionem &c.* Omituntur nonnullæ aliæ limitationes minùs ad propositum actinentes.

Beneficium
restitutionis
in integrum
competit
Ecclesijs &c.

39. CONCL. II. Beneficium restitutionis in integrum competit insuper Ecclesijs, aliisque locis pijs. Ita habetur clarè in iure Canonico, *tit. De in integrum restitut.* per plura Capitula: siquidem Ecclesia spongitur jure minoris. Quòd si verò personæ Ecclesiasticæ in proprijs juribus, aut bonis suis patrimonialibus,

libus, aliisve privatis laedantur, non competit eis beneficium restitutionis: quia cessat tunc communis favor Ecclesiae.

40. CONCL. III. Ad petendam restitutionem in integrum ex quacunque causa, hodie conceditur continuum quadriennium. Ita habetur expressè *L. ult. C. de Temporibus in integrum restitutionis*, & tenent Doctores communiter.

Debet peti intra quadriennium.

41. Circa quod notandum, quòd quadriennium istud in restitutione Minorum inchoetur primùm ab ætate legitima, seu à primo die exacti vigesimi quinti anni, cessante tamen alio impedimento. In restitutione verò Ecclesiae, aliorumque piorum locorum, incipit dictum quadriennium à tempore factæ læsionis; sicuti constat ex *c. Ecclesia, de Restit. in integrum, in 6.*

Quadriennium hoc, quando incipiat?

42. Intellige, nisi prevaricationis, vel fraudis manifesta, probetur super hoc intervenisse commentum, aut alia rationabilis causa subsit, qua Superiori movere debeat ad idem beneficium concedendum; prout limitatur *cit. c. Ecclesia*. Ubi proinde Glossa *¶. Causa*, & Fagnanus *c. Requisivit, n. 14. de Restit. in integrum*, post Abbatem, & alios inferunt, posse concedi Ecclesiae beneficium restitutionis etiam post quadriennium, si Prælati malè alienans (hoc est, cum gravi damno Ecclesiae) tanto tempore vixit: nam hoc quadriennium non currit, quamdiu vivit Prælati, qui malè alienavit, *arg. c. Si sacerdotes, 10. q. 3.* Ratio hujus esse videtur: quia Prælati ille non facilè revocabit factum suum; & sic Ecclesia, quantum ad propositum, tunc censetur carere legitimo defensore, ut proinde justa causa subsit eandem restituendi post quadriennium.

Præsertim si Prælati Ecclesiae malè alienans, diutius vixit.

43. Pro complemento hujus Quæstionis sciendum, quòd Respublica quoque jure Minorum gaudeat, adeoque auxilium restitutionis implorare possit, *L. 4. C. Quibus ex causis majores &c.* ubi dicitur: *Respublica equiparatur minori, & ideo habet beneficium restitutionis in integrum*. Idque extendunt Doctores primò ad Principem, tanquam caput Reipublicæ. Deinde ad Universitatem Studiosorum, cum in ea non pauci, imò plerique minorenes reperiantur. Tertio, ad Vicos communitatem habentes.

Beneficium restitutionis in integrum, quibus alijs competat?

Tandem idem beneficium quandoque conceditur rudibus: ut rusticis, mulieribus, &c. prout amplius declarant Canonistæ.

* *

M m m

DI.

DISTINCTIO II.

De Contractibus Gratuitis.

QUÆSTIO I.

De Promissione, ejusque obligatione.

Ratio ordi-
nis.

I. **P**romissis illis, quæ concernunt Contractus in genere, pergendum ad explicandos Contractus in specie, ordi-
endo à Contractibus gratuitis seu lucrativis, qui ex una
solùm parte obligationem inducunt; sive, in quibus nihil re-
penditur: ut est Promissio, Donatio, Commodatum, Preca-
rium, & Depositum. Et quidem incipiendo à Promissione, sic

Promissio,
quid?

2. CONCL. I. *Promissio est spontanea & deliberata fidei obligatio, facta alteri de re quapiam bona, & possibili. Ita in re communis. Et hujusmodi Promissio tunc fit, quando quis spontè, & liberaliter, atque animo sese obligandi, pollicetur alteri quidpiam dare, vel facere, quod honestè potest. Dicitur primò, quòd Promissio sit de re quapiam bona: siquidem, ut habet Regula 69. Juris in 6. In malis promissis fidem non expedit observare. Idquè intelligendum, etiamsi Promissio sit juramento firmata: nam non est obligatorium contra bonos mores præstitum juramentum, Reg. 58. Juris in 6. Et additur, & possibili: quia nemo potest ad impossibile obligari, juxta Reg. 6. eod.*

Quomodo
differat à
Proposito?

3. Dicitur ulteriùs, *obligatio fidei*: per quod Promissio differat à Proposito. Nam Promissio est actus, quo quis se alteri obligat ad aliquid dandum, vel faciendum, juxta proximè dicta; & explicatur per verbum, *Promitto me facturum, aut daturum hoc, vel illud.* Econtrà Propositum, licèt sit firmum ac deliberatum, ex se nullam inducit obligationem: concipitur enim sine actuali obligatione, ac explicatur per verbum, *Faciam, dabo &c.* sed non intenditur obligatio.

Propositum
non serva-
re, an sit
peccatum?

4. Infertur proinde, quòd si quis Propositum utcumque firmum non servaverit, peccati propterea reus non sit, cum nullà se obligatione constrinxerit: utputà si quis proposuit jejunare, dare elemosynam, aut certas preces perolvere. Intellige, nisi quis aliunde sit obligatus ad tale quid faciendum; aut
nisi

nisi id fiat ex inordinata passione, gravi socordia, vel negligentia. Quinimò Layman lib. 3. sect. 3. n. 16. post Lessium lib. 3. cap. 2. num. 49. in tali inordinata bonorum Propositorum mutatione agnoscit peccatum inconstantia, ex genere suo veniale; cum sit quædam inordinatio mentis, quod benè consultatum, iudicatum, & acceptatum est, leviter & sine ulla rationabili causa derelinquere.

4. CONCL. II. Promissio propriè dicta, si sit legitimè facta, & ab altero acceptata, ex genere suo obligat ex Iustitia, & sub peccato mortali; nisi rei promissæ parvitas excuset. Ita Doctores communiter. Unde illud vulgatum dictum: *Omne promissum cadit in debitum*, arg. c. Qualiter. de Pactis, ibi: *Studiosè agendum est, ut ea, quæ promittuntur, opere compleantur, & alibi. Ratio est: quia promittere propriè loquendo, non est utcumque verum dicere, sed simul astringere alteri fidem suam.*

Promissio- nis quanta sit obliga- tio?

6. Dicitur, *Promissio propriè dicta*. Siquidem præsens Conclusio solum procedit, si quis verè promittat animo se obligandi: nam si absque animo obligandi, facta sit promissio, non tenetur vi illius quis adimplere promissum, eò quòd reverà non fuerit promissio propriè dicta, cum deficiat voluntas se obligandi.

Loquendo de Promis- sione pro- priè dicta.

7. Et hinc infert Sanchez lib. 1. de Matrim. disp. 5. num. 25. quòd plurimæ promissiones excusari possunt à mortali: quia per eas non intendunt homines se obligare præcisè, sed ex quadam benevola honestate; vel ignorant tantam ex simplici promissione confurgere obligationem, existimantes, solum se obligari ad suum tuendum honorem. Unde in proverbium abiit, *Verba urbanitatis minimè obligare*. Hæcille. Veruntamen hoc intelligendum, secluso alio damno proximi: alioquin haberent locum dicta superiùs (a) de cæteris fictè contrahentibus.

Excusantur multæ promissiones à mortali, cur?

(a) Dist. 1. n. 12.

8. CONCL. III. Promissio valida varijs modis obligare definit. Ita communis; idque patet inductione. Et I. Cessat Promissio obligare propter condonationem Promissarij, potentis condonare: nam quilibet suo juri renunciare potest. II. Cessat obligare Promissio per mutationem obiecti, si videlicet res promissa fiat interim impossibilis, illicita per leges, damnosa vel inutilis Promissario, in cujus utilitatem, commodum & gratiam facta est promissio.

Promissio varijs modis obligare definit.

I. II. III.

9. III. Cessat obligare Promissio propter supervenientem sine sua culpa talem mutationem statûs rerum, ut iudicio prudent-

M m m 2

dentum (quod ex qualitate rei promissæ, & ipsarum personarum, formandum est) censeatur Promissor talem eventum non voluisse comprehendere: siquidem ultra ejus intentionem non obligat promissio. Sic fieret, si quis pauperi promissit centum florenos, & postmodum ipsemet promittens in paupertatem incidat, adeoque ijs ad honestè sustentandum se, suamque familiam indigeat. Item si quis puellæ promissit Matrimonium, quæ postmodum fit pauper, multum deformis, aut ab alio corrumpitur, & hujusmodi; prout in simili superius (b) dictum est, agendo de Juramento.

(b) Tract.
6. Dist. 2.
n. 23.
IV.

10. IV. Cessat promissio obligare propter ingratitude Promissarij (id est, illius, cui facta est promissio:) hæc enim non tantum obligationem promissionis tollit, sed insuper, si sit gravis, donationem facit revocabilem, *cap. ult. de Donationibus.*

V.

11. V. Cessat talis obligatio Promissionis per compensationem, dum videlicet duo sibi invicem quidpiam promiserunt, & alter non vult stare promissis: tunc enim neque prior manet obligatus ad standum suo promisso.

VI.

12. VI. Cessat obligare Promissio ob non subsistentiam causæ principalis: ut si cupiam intuitu paupertatis quidpiam promissisti, quem postea comperis revera non esse pauperem. Idem dicendum, si intuitu præstationis beneficij facta erat promissio remuneratoria, & tamen illud beneficium præstitum non est, sed falsò ita existimatum.

Q U Æ S T I O II.

De Donatione, & varijs ipsam attinentibus.

Donatio,
quid?

13. CONCL. I. *Donatio*, quæ juxta nominis ethimologiam idem est, ac *doni datio*, benè describitur cum Scoto in 4. dist. 15. quest. 2. quòd sit datio rei merè liberalis. Si ve, ut alij loquuntur, *Donatio* est translatio dominij alicujus rei per actum merè liberalem in alium facta: & hæc propriè appellatur Donatio.

Dividitur
in merè
gratuitam,
& remuneratorem.

14. CONCL. II. Donatio dividitur multipliciter. Et in primis dividitur ipsa in *Donationem merè gratuitam*, cui proximè data definitio convenit: & in *Donationem remuneratorem*, quæ fit intuitu alicujus accepti beneficij. Deinde in *Donationem absolutam*, seu puram: & in eam, quæ fit sub conditione aliqua, v. g. dono tibi hunc agrum, si Romam perrexeris. Præcipua tamen divisio

fio est illa, quâ ipsa dividitur in Donationem inter vivos, & in Donationem mortis causâ.

15. *Donatio mortis causâ* dicitur ea, quæ fit propter mortis suspicionem: cum nempe quis ita donat, ut si quid humanitus ei contigisset, haberet is, qui accepit; sin autem supervixisset, is qui donavit, reciperet. Quod posterius etiam dicendum, si eum donationis poenitisset, aut si prior decessisset ille, cui causâ mortis donatum est, prout habetur §. 1. *Instit. de Donationibus.*

Donatio mortis causâ, quæ?

16. Inferitur proinde, quòd hæc Donatio mortis causâ, sicut & Testamentum, ac quodlibet Legatum, quocumque tempore revocari possit usque ad mortem. Neque ad hanc revocationem requiritur alia causa præter liberam voluntatem donantis, vel testantis: siquidem cum talis donatio fiat causâ mortis, ac sub conditione, *Si moriar*, antea semper licet poenitere. Unde est illud vulgatum axioma inter Juristas: *Ambulatoria est voluntas defuncti usque ad vitæ supremum exitum*, l. Quòd si. ff. De adimendis legatis. Sed de Donationibus mortis causâ, plura *Distinct. seq. per totum*, agendo de Testamentis.

Potest semper revocari, sicut & Testamentum.

17. *Donatio inter vivos* est, quæ fit sine ulla mortis suspicionem ex mera liberalitate, & eâ mente, ut res donata fiat statim accipientis, arg. L. 1. ff. de Donatione. Unde hujusmodi Donatio semel perfecta, temerè revocari non potest. Dicitur, *temerè revocari non potest*: nam ob certas causas, veluti ob ingratitudinem Donatarii (si nempe impias manus in Donatorem injecerit, aut ei graves injurias, seu grave rerum suarum damnum, aut vitæ periculum inferre præsumserit) Donatio inter vivos per ipsum Donatorem revocari potest, non tamen per ejus hæredem, si ipse Donator tacuit; prout expressè habetur *cap. ult. de Donationibus*, & alibi. Et de hac Donatione inter vivos ex professio hinc agitur.

Donatio inter vivos, quæ, & am revocari possit?

18. CONCL. III. Donatio ante acceptationem non parit ullam obligationem, potestque liberè revocari, etiam si quis absolute se obligare voluerit. Patet hoc ex dictis *Dist. præc. num. 4. & 6.* Nam nullus est contractus, nullumque pactum, donec ad sit consensus reciprocos duorum.

Hæc ante acceptationem non obligat.

19. Notandum tamen cum Sanchez *lib. 1. de Matr. disp. 6. n. 11.* Censens & communiori Doctorum, paucis exceptis, quòd Donatio præsentis & tacenti facta, jam censeatur ab eo esse acceptata: quia in favorabilibus, *Qui tacet, consentire videtur*, juxta Regulam 43. Juris in 6. Imò si Donatio fiat ipsimet Deo, vel ad ejus honorem cuiuspiam Sancto, valet ea irrevocabiliter, nec opus est ulterio-

Censens acceptari à præsentis, & tacente.

riori acceptatione ; cum Deus illicò acceptet donationem ad honorem suum factam.

An possit
acceptari
pro alio, aut
pro deter-
minata Ec-
clesia ?

20. Notandum ulterius , quamvis pro alio Promissionem, aut Donationem, nemo possit regulariter loquendo acceptare absque speciali eius mandato, seu commissione, id tamen fallere in nonnullis casibus. Siquidem primò, si donatio fiat determinatæ Ecclesiæ, vel alicui alteri causæ piæ, potest ea à quolibet, etiam homine privato, acceptari, dummodò verba ad ipsum dirigantur. Et notanter hoc ultimum additur : quia si verba nullo modo, neque expressè, neque implicite ad ipsum diriguntur, is non poterit acceptare Promissionem, vel Donationem pro alio ; prout ex communi docet Covarruvias in c. *Quamvis, de Pactis, in 6. part. 2. §. 4. n. 13.* & Lessius lib. 2. cap. 18. n. 49. Nam si verba ad eum nullatenus diriguntur, non intervenit reciprocos consensus ; qualis tamen requiritur ad omne Pactum, omnemque Promissionem, atque Donationem. Deinde in quibusdam casibus, dummodò verba dirigantur ad ipsum præsentem, potest Pater vel Mater Donationem acceptare pro Filio, Tutor pro Pupillo, Curator pro Minore, Filiusfamilias pro Patre, Servus pro Domino, Monachus pro Monasterio, & alij hujusmodi.

Donatio
ante actua-
lem rei tra-
ditionem
non dat jus
in re.

21. CONCL. IV. Donatio merè verbalis ante actualem rei traditionem non dat jus in re, sed ad rem duntaxat. Ita communis. Quia, ut dicitur l. *Traditionibus. C. de Pactis, Traditionibus, & usucapionibus dominia rerum, non nudis pactis acquiruntur.* Unde licet acceptes donationem verbalem, qua tibi Cajus donat equum absentem, non per hoc acquiris jus in re, ac dominium equi ante traditionem : & hinc, si interea Cajus donet, aut vendat equum alteri, eique tradat, is dominium equi acquirat, tu autem habes actionem personalem in Cajum pro injuria tibi facta ratione juris ad rem, quod vi donationis habebas in equo.

Donatio ul-
tra 500. So-
lidos non
valet quoad
excessum.

22. CONCL. V. Donatio inter vivos ultra quingentos Solidos Jure communi Cæsareo est invalida, nisi accedat insinuatio apud Judicem ; sed quoad excessum duntaxat ipsa non valet, simulque certis adhuc casibus exceptis. Ita communis ; & habetur expressè decisum l. *penult. de Donationibus, & alibi.* Et hoc quidem rationabiliter est constitutum, ut obvietur fraudibus nonnullorum : simulque, ne cives cæteroquin locupletes, per excessivas donationes temerè factas ad paupertatem redigantur.

Per Solidum
intelligitur
Aureus,

23. Porro per quingentos Solidos hodie communiter intelliguntur quingenti Aurei, seu Dugati, qui faciunt mille Impe-
ria-

riales nostrates: nam in Jure Aureus accipitur pro Solido, ita ut septuaginta duo Solidi, seu Aurei, faciant unam libram auri, prout sentit Glossa §. fin. *Instit. de pœna temerè litigantium.* Unde si quis ultra quingentos tales Solidos velit donare inter vivos, opus est, ut Actis publicis intervenientibus talem donationem insinuet apud Magistratum, & Judicis autoritas accedat; alioquin ipsa quoad excessum non valebit.

24. Dicitur, quoad excessum non valebit, nempe quoad illam quantitatem summæ, quæ excedit quingentos Solidos. Siquidem quoad summam quingentorum Solidorum donatio illa valebit, *l. Sancimus, C. de Donationibus.* Accedit ratio: quia, ut habet Regula 37. Juris in 6. *Utile non debet per inutile vitari:* quod communiter intelligitur, quando utile ab inutili separari potest, prout fit in proposito.

25. Additur in Conclusionem, *simulque certis adhuc casibus exceptis.* Nam sunt nonnulli casus, in quibus sustinetur Donatio ultra quingentos Solidos. Sic enim primò valet donatio in quacunque quantitate, etiam sine insinuatione apud Judicem, si facta est Ecclesiæ, vel ad alias causas pias: quia Jus Civile pietatis opera impedire, vel restringere non potest; cum Christi consilium sit, *Matth. 19. Vade, vende omnia quæ habes, & da pauperibus.* Dummodo tamen Donatio non sit inofficiosa; id est, talis, quæ liberis Legitimam Jure naturæ à parentibus debitam adimat; aut quæ vicissim à liberis indiscretè facta subtrahat parentibus media ad sustentationem necessaria: nam talem donationem Christus quoque reprobatur *Matth. cap. 15.*

26. Deinde valet Donatio etiam ultra quingentos Solidos facta à Principe, vel Principi à privato. Rursum valet ejusmodi Donatio, quæ fit militibus à belli Ducibus ex proprijs bonis mobilibus, vel hostium spolijs. Insuper valet Donatio, quæ fit ob causam; utputà ad militiam, aut nuptias, ad redimendos captivos, ad ædium destructarum reparationem. Item valet Donatio remuneratoria beneficiorum, ac obsequiorum præstitorum, prout habetur *l. Sancimus, & l. Si quis pro redemptione.*

C. de Donationibus, & alibi.

***

QUÆ-

QUÆSTIO III.

Quid sit Commodatum, Precarium, & Depositem?

Commodatum, quid?

27. **C**ONCL. I. Commodatum est alicujus rei ad aliquem specialem usum gratuito facta concessio. Ita Glossa cap. un. §. Commodatum. de Commodato, estque in re communis. Ubi tamen notandum, quod hic Commodatum definiatur, prout sumitur pro contractu: subinde enim Commodatum accipitur etiam pro ipsa re commodata. Et quidem is, qui rem suam alteri commodat, dicitur Commodator, seu Commodans; qui verò accipit rem ab alio sibi commodatam, appellatur Commodatarius: & idem dicendum de Depositario, Mutuatario, & alijs hujusmodi terminis.

Quomodo differat à Locatione,

28. Dicitur in primis in data definitione, alicujus rei. Intellege, siue ea immobilis sit, utputa domus, aut stabulum: siue mobilis, præsertim quæ usu non consumitur, licet minuatur seu atteratur; ut equus, vestis, vasa &c. hæc enim omnia commodari possunt, L. 1. ff. Commodati. Et additur, gratuito facta concessio: in hoc liquidem differt Commodatum à Locatione: nam res tunc propriè intelligitur commodata, si nullâ mercede acceptâ cuiquam utenda traditur; alioquin mercede interveniente locatus usus rei videtur. Gratuitum enim Commodatum esse debet, uti notatur §. Item. 15. Insti. Quibus modis re contrahitur obligatio.

Pignore, & Deposito,

29. Dicitur ulterius, ad usum. In hoc quippe Commodatum differt à Pignore, & Deposito, quorum usus non conceditur: nam si creditor Pignore, vel Depositarius re depositâ, domino invito utatur, furtum committit, §. Furtum autem. Insti. de Obligationibus, quæ ex delicto &c. Deinde per hoc differt Commodatum à Mutuo, utpote in quo rei datæ dominium transfertur; in Commodato verò solus usus, dominio aut possessione penes Commodantem remanente. Additur verò, ad aliquem specialem usum. Non enim licitum est uti re commodatâ ad alium usum, quam ad quem concessa est, arg. cap. un. de Commodato, ibi: Nisi post usum expletum, cuius gratiâ res fuerat commodata; & alibi.

Precarium, quid?

30. **C**ONCL. II. Precarium est, quod precibus petenti utendum conceditur, quamvis is, qui concessit, patitur. Ita habetur L. 1. ff. de precario, estque communis. Unde Precarium fermè convenit cum Commodato, cum utrumque gratis fiat: differt tamen à Com-

Commodato in hoc, quod Commodatum fiat ad certum tempus, vel certum usum, ita ut antea res commodata a domino repeti non possit, eo autem finito restituenda sit, quamvis non repetatur; cum dies statuta pro domino interpellat, cap. ult. de Locato, & alibi. E contra Precarium quocumque tempore revocari potest: nam qui precario concedit, sic dat, quasi tunc recepturus, cum sibi libuerit, cit. L. 1. ff. de Precario. Intellige, dummodo non statim revocetur sine cogente necessitate: ne frustra & illusorie concessum videatur, ac beneficium alicui praestitum, ipsi damnosum existat.

31. CONCL. III. Deposum est, quod custodiendum alicui datur. Ita habetur L. 1. ff. Depositi. Et quidem Deposum regulariter fit gratia solius deponentis, & nullam mercedem datam vel promissam: alioquin si pro custodia rei detur merces, jam hoc casu Deposum transeat in contractum Locationis & Conductionis; cum Depositarius accipiens mercedem, censeatur operas suas ad rem custodiendam alteri locasse, ut dicitur cit. L. 1. §. si vestimenta. ff. Depositi.

Deposum, quid?

32. CONCL. IV. Si Depositarius re depositam sine expressa, vel rationabiliter praesumpta domini licentia utatur, aut ipsam alienet, peccat, & furtum committere censetur. Ita habetur l. Si sacculum. ff. Depositi. Et §. Furtum autem, Instit. de Obligationibus, quae ex delicto nascuntur, cum concordantijs. Ratio est: quia usus rei non est ipsi concessus, sed tantum res ipsa, ut eam custodiat.

Deposita- rius re de-posita u- tens sine li- centia, pec- cat.

33. Additur tamen, sine expressa, vel rationabiliter praesumpta domini licentia. Siquidem quando Depositarius bona fide existimat, domino id non displicere, si utatur re deposita, jam non peccabit utendo, nec furti actione tenebitur; idque multo magis dicendum, si dominus expressam utendi licentiam concesserit. Addit Leslius lib. 2. cap. 27. n. 5. quando Deposum est res usu consumptibilis, v. g. triticum, vinum &c. & Depositarius certus est, se, quando Deposum repetetur, paratum habiturum aliud ejusdem mensurae & bonitatis, tunc non fore peccatum, saltem mortiferum, uti Deposito, & illud alienare: quia nullum incommodum taliter irrogatur deponenti, unde is rationabiliter censetur non esse invidus.

Limitatur Conclusio

N n n

QUAE.

QUÆSTIO IV.

Ex qua culpa teneatur Commodatarius, Depositarius,
& hujusmodi, si res commodata, deposita, &c. apud
ipsum pereat?

Culpa aliter
accipitur
apud iuri-
stas, quam
Theologos,
& quomo-
do?

Advertendum quoad propositum, quòd Culpa aliter ac-
cipiatur apud Juristas, aliter apud Theologos: siquidem
apud Theologos culpa idem est, ac peccatum, sive id
mortale sit, tive veniale. Apud Jurisperitos verò culpa idem est,
ac omisio alicujus diligentiae, unde sequitur quodpiam damnum
proximo. Et potest facile contingere, quòd hujusmodi culpa
juridica seu civilis sit homini involuntaria, & omni peccato cor-
ram Deo vacet: veluti si ex naturali oblivione librum tibi com-
modatum in publico loco reliquisti, unde sequitur ejus omisio,
culpam juridicam commisisti, quamvis coram Deo nihil pecca-
veris, ob hujusmodi naturalem inadvertentiam.

Culpa juri-
dica seu
civilis:
Casus, &

35. Differt autem Culpa hujusmodi à Casu, & Dolo: nam
culpa quæcunque civilis potest caveri diligentia hominis, cum
sit omisio illius diligentiae, quam homines diligentes, vel saltem
diligentissimi talis statûs, & conditionis, adhibere solent. Casus
autem est rei inopinatae eventus, qui neque à diligentissimo præ-
videri, & caveri potest: sic casu fortuito fiunt, quæ contingunt
per bellum, furtum latronum, terræmotum, gelu, grandinem,
fulmina, & his similia. Dolus verò dicitur omnis calliditas, fal-
lacia, & machinatio, ad circumveniendum, fallendum, & deci-
piendum alterum adhibita, *L. 1. ff. de Dolo malo.*

Dolus, quid

Culpa juri-
dica triplex.
Lata, quæ
æquipara-
tur Dolo;

36. Porrò Culpa juridica, seu civilis, communiter dividitur
in culpam latam, levem, & levissimam. Culpa lata est omisio
ejus diligentiae & circumspectionis, quam passim homines ejus-
dem conditionis adhibere solent: qualis foret, si quis librum
commodatum relinqueret foris ante ostium, qui proinde per-
ditur. Et talis culpa lata licet dolus propriè non sit, tamen in
Jure æquiparatur dolo, *L. 1. ff. Si me sor falsum &c. ibi: Lata culpa
planè dolo comparabitur cum concordantijs.* Culpa levis est omisio
ejus diligentiae, & circumspectionis, quam solent homines dili-
gentiores illius conditionis, vel artis adhibere: & talis culpa fo-
ret illius, qui librum sibi commodatum intra cubiculum relin-
queret; ostio tamen aperto; nam homines diligentiores solent
clau-

Levis, &

claudere januam. *Culpa tandem levissima est omiffio ejus diligentia, quam diligentissimi & prudentissimi adhibent: qualis foret ejus, qui librum sibi commodatum intra cubiculum relinquens clausit quidem ostium, sed non tentavit manu, an illud benè sit obsecratum: prout hæc culpas exemplificat Navarrus cap. 17. Manualis, num. 178. & alij. His prænotatis, sit*

37. CONCL. I. Si res apud Commodatarium, aut Depositarium fortuito casu pereat, ad nullam ipse restitutionem teneatur (nam quælibet res domino suo perit) nisi aliter expressè sit conventum, aut ipse fuerit in mora reddendi, vel nisi ex sua culpa fuerit data occasio tali casui fortuito. Ita Doctores communiter, & habetur expressum in Jure Canonico cap. un. de Commodato, ibi: *Cum gratiâ sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam culpa tenetur: licet casus fortuitus (nisi acciderit culpâ suâ, vel intervenerit pactum, seu in mora fuisset) sibi non debeat imputari.*

Hæc ibi.
38. Additur notanter I. *Nisi aliter expressè sit conventum.* Nam si pactum intervenit de præstando seu resarciendo damno, quomodocunque res pereat, tenebitur quis etiam de casu fortuito, eod quod periculum rei in se suscepit, seque obligaverit ad quodcunque damnum resarciendum: siquidem *contractus ex conventionem legem accipiunt, Reg. 85. Juris in 6.*

39. Additur II. *Nisi fuerit in mora reddendi.* Quia si quis tardaverit reddere domino Commodatum post expletum ejus usum, vel Depositum, postquam illud dominus repetivit, sicque fuerit in mora reddendi, tenebitur etiam de casu fortuito: nam *mora sua cuilibet est nociva. Reg. 25. Juris in 6.* Intellige, nisi res eodem modo fuisset peritura apud dominum; quia tunc non censeretur domino fuisse causa damni, sicque non obligaretur ad recompensationem damni. *Lessius lib. 2. cap. 7. n. 38. & alij.*

40. Additur III. *Nisi casus fortuitus suâ culpâ acciderit:* prout fieret, si vas argenteum tibi pro convivio in civitate celebrando commodatum, tecum accepisti peregrè profectus, sicque illud in naufragio, vel prædonum incurfû perdidisti; nam tunc teneberis de hoc casu fortuito, utpote qui tuâ culpâ accidit; qua commodatum sine licentia commodantis foras extulisti. Et hæ tres limitationes expressè habentur in *cit. cap. un. de Commodato.*

41. CONCL. II. *Sistendo intra limites Juris naturalis, nemo tenetur de damno dato in re alterius, etiam si sit apud ipsum ex*

le, quinam
teneatur de
damno dato
in re alte-
rius?

Secundum
Leges hu-
manas, te-
netur Com-
modatarius
de culpa le-
vissima; De-
positarius
solum de
dolo: cur?

Tres Regu-
lae, quantum
ad proposi-
tum.

I.

II.

III.

contractu, nisi ob dolum aut culpam latam; sive, nisi res illa pe-
reat apud ipsum ex tanta sua negligentia seu culpa, quae sit pec-
catum mortale. Ita Lessius *loc. cit. n. 38.* cum alijs. Notanter dicitur,
sistendo intra limites Juris naturalis, propter sequentem Con-
clusionem: unde sit

42. CONCL. III. Spectando tamen Leges humanas, aliter
de hoc est discurrendum: Siquidem, loquendo de Commodato,
cum gratia sui tantum quis commodatum accepit, de levissima etiam
culpa tenetur, ut habetur *cit. cap. un. de Commodato*, cum concor-
dantijs. Econtra vero Depositarius ordinariè tenetur solum
praestare dolum, & culpam latam, *arg. L. 1. C. Depositii*, ibi:
Qui depositum accepit, dolum solum & latam culpam praestare debuit; &
tenent Doctores communiter. Ratio diversitatis inter Com-
modatarium, & Depositarium est: quia Depositum regulariter
fit gratia solius deponentis, ut illud ipsi secure asservetur; Com-
modatum vero gratia solius Commodatarij, cujus necessitati
atque indigentiae per rem commodatam quis subvenit: atque
naturalis aequitas postulat, ut major adhibeatur diligentia in cu-
stodienda re aliena, quam quis gratis ad solam suam utilitatem
accepit, quam si eam accepisset ob alterius duntaxat gratiam &
utilitatem.

43. Porro ut tota haec materia clariùs praec oculis habeatur en-
tibi tres Regulas, quas Doctores passim assignant, atque de-
sumunt ex varijs textibus utriusque Juris. I. Regula est: In con-
tractibus, qui celebrantur gratia dantis tantum (prout regulariter
loquendo fit in Deposito) praestatur dolum, & culpa lata so-
lum: exceptis tamen quibusdam contractibus, nempe Tutelae,
Mandati, & Negotiorum gestorum, in quibus ob specialem ra-
tionem etiam praestatur culpa levis, ut dicitur *l. Contractus. ff. de
Reg. Juris*, & amplius explicant Iuristae.

44. II. Si contractus fiat gratia recipientis tantum (prout re-
gulariter fit in Commodato) tunc praestatur non solum dolum
& culpa lata, sed etiam culpa levis atque levissima, *arg. cit. c. un.
de Commodato*. Excipe Precarium, in quo, quia totaliter ex
liberalitate concedentis descendit, atque ad libitum ejus quoli-
bet tempore revocari potest, non nisi dolum & culpa lata praestatur,
text. clar. l. Quaesitum. §. Eum quoque. ff. de Precario.

45. III. Quod si verò contractus fiat gratia utriusque (prout
contingit in Pignore, quod datur & gratia Creditoris, ut ei fiat
asscuratio rei creditae; & gratia debitoris, ut ei sub asscuratio-
ne

ne pignoris quidpiam mutuò concedatur) tunc præstatur dolus & culpa lata, simulque culpa levis, non autem levissima, arg. l. Si ut certo. §. Nunc videndum est. ff. Commodati, & tenent Doctores communiter. Verùm occasione præmissorum

46. Quæres I. An data Regula, seu leges, obligent in conscientia ante sententiam Judicis ad reparationem damni, ex culpa duntaxat levi, vel levissima dati? Et notanter additur, ex culpa duntaxat levi, vel levissima: nam si detur damnum ex dolo, vel culpa lata (qualis, ut dictum, dolo æquiparatur) certum est, adesse obligationem in conscientia resarciendi damnum tertio illatum in contractibus, non minus, ac extra illos.

An data Regula obligent in conscientia ante sententiam Judicis?

47. Resp. Quamvis probabilior, & communior sit sententia, dictas leges ita tuentes obligationem restituendi ratione damni, ob culpam levem, vel levissimam in contractibus dati, obligare in conscientia, & ante sententiam Judicis: nihilominus opposita sententia, negans talem obligationem in conscientia, saltem antequàm ab altera parte exigatur, vel etiam ante sententiam Judicis, non est improbabilis, præsertim loquendo de damno ex culpa levissima dato. Ita Lugo disp. 8. de just. & jur. sect. 3. num. 105. Lessius lib. 2. cap. 7. num. 43. & in simili Sanchez lib. 1. de Matr. disp. 37. n. 4. citans alios. Ratio prioris partis est: quia ejusmodi obligatio non tam descendere videtur ex pacto, quàm ex natura contractûs, prout argumentatur Navarrus cap. 17. Manualis, num. 184. contra Sorbum: nam hoc ipso, quòd quis ineat talem contractum, censetur se obligare ad præstandam eam diligentiam, quàm leges & natura talis contractûs requirunt.

Loquendo de damno ex culpa levi, vel levissima in contractibus dato, communior affirmat.

48. Altera pars, quæ negat talem obligationem in conscientia, saltem antequàm exigatur reparatio damni à parte adversa, vel etiam ante sententiam Judicis, ex eo suadetur: quia prædictæ leges contractuum non videntur cum tanto rigore in Foro conscientie receptæ; nemo enim est, qui pignori, vel rei conductæ, aut etiam commodatæ putat se majorem custodiam debere ex iustitia, ac pro Foro conscientie, quàm dominus ipse adhibere solet. Accedit, quòd potius censeatur esse casus fortuitus, saltem pro Foro conscientie, si ob culpam levissimam, quæ propter naturalem oblivionem & inadvertentiam accidere potest, periit res aliena tibi commodata, absque ulla tua culpa Theologica.

Verùm sententia negativa non est improbabilis.

Quid si dubitetur. an culpâ tuâ damnum acciderit?

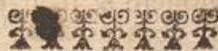
49. Quæres II. Quid juris, quando dubium existit, an culpâ tuâ damnum acciderit? Resp. Quando Depositarius, vel Commodatarius rationabiliter dubitat, an Deposita vel Commodata suâ culpâ perierit, nec ne, satis convenit inter Doctores, quòd is non teneatur in conscientia ad aliquam restitutionem: tum quia in dubio non præsumitur delictum: tum etiam, quia in dubio melior est conditio possidentis. In Foro tamen externo, si res Depositarij manserint incolumes, præsumitur de dolo, arg. cap. 2. de Deposito, ibi: *Bona fides abesse præsumitur, si rebus tuis salvis existentibus, depositas amisisti*: junctâ l. *Quòd Nerva*, ff. *Depositi, cum concordantijs*. Quòd ultimum intelligendum est, nisi Depositarius probet, Deposita casu perijisse, vel non potuisse simul cum rebus suis, imminente v. g. incendio, salvari: tunc enim cessaret præsumptio doli.

Depositarius, vel Commodatarius, an possit salvare res proprias, si alicuius, si non potest utraq;?

50. Quæres III. utrum Depositarius, vel Commodatarius possit subvenire proprijs rebus, vel potius teneatur salvare res depositas vel commodatas, si utraq; ob casum fortuitum, utpurâ ob exortum improvisum incendium, aut irruptionem hostium, salvare nequeat? Resp. hic opus esse distinctione: nam si res tuæ sint pretiosiores alijs depositis, vel commodatis, fatentur omnes, quòd possis præferre tuas pretiosiores alijs minus pretiosis, si ambas salvare nequeas; maximè cum quilibet magis teneatur diligere se, quàm alium. Abbas cap. 2. de Deposito, & alij. Quòd si verò res depositæ, vel commodatæ sint pretiosiores tuis, tenéris eas præferre rebus tuis vilioribus, eâsq; salvare tuis minoris momenti relictis: quia hoc suadet Prudentia, & æquitas naturalis.

An salvando alienas pretiosiores, possit petere compensationem?

51. Notat tamen Lessius lib. 2. cap. 27. num. 28. & Layman lib. 3. tract. 4. cap. 7. num. 7. quòd si Depositarius, vel Conductor, aliena proprijs præferendo, passus fuerit jacturam, is possit petere compensationem damni sibi emergentis, eò quòd nulli officium suum debeat esse damnosum. Secus est in Commodatario: nam cum in hujus solius gratiam Commodatum sit factum, tenetur is Commodantem servare indemnem, etiam diligentissimè custodiendo res sibi commodatas.

DISTINCTIO III.

De Testamentis, & ultimis Voluntatibus.

QUÆSTIO I.

Quid, & quotuplex sit Testamentum, & quæ ejus requisita?

1. CONCL. I. *Testamentum* juxta nominis ethimologiam idem est, ac *testatio mentis*; & rectè definitur *L. 1. ff. de Testamentis*, dicendo: *Testamentum est voluntatis nostra juxta sententia de eo, quod post mortem nostram fieri voluerimus*. Quamvis enim aliqui majoris claritatis gratiâ addere soleant *ly, cum directa hæredis institutione*; tum ad exprimendam differentiam Testamenti à Codicillo, & alijs ultimis Voluntatibus; tum quia institutio hæredis est veluti caput, atque fundamentum totius Testamenti: nihilominus Jurisconsulti hanc particulam subintelligi volunt sub *ly, juxta sententia*, id est, legitima, sive juri consona, & habens omnes solemnitates Juris, inter quas est directa hæredis institutio.

2. CONCL. II. Testamentum variè dividitur. Et inprimis aliud est perfectum, seu solemne, cui quadrat proximè data definitio: aliud minus solemne, seu privilegiatum, quod etsi careat solemnitatibus jure communi cæteroquin requisitis, tamen ex privilegio valet: ut est Testamentum ad pias causas, Testamentum inter liberos conditum, Testamentum militare, aut factum tempore pestis, vel coram Principe, sive apud Acta Judicis, de quibus infra *Quest. 3.*

3. Rursus Testamentum dividitur in paganum, & militare: hoc sic à militibus in castris; illud domi in pace. Testamentum paganum, ac solemne, dividitur ulterius in scriptum seu clausum, & in nuncupativum. *Testamentum scriptum*, seu *clausum* sic dicitur, quòd scripto fiat servatâ debitâ formâ Juris: & hujusmodi Testamentum scriptum, seu clausum, præcipuè tunc fit, quando Testator latere vult id, quod in Testamento continetur; prout notatur *l. Hac consultissima. C. de Testament.* Porro *Testa-*

Testamentum, quid?

Dividitur in solemne, & minus solemne, seu privilegiatum.

Paganum, & militare.

Testamentum scriptum, seu clausum, &

Testamen-
tum nuncu-
pativum,
quid?

Hoc à No-
tario solet
redigi in
scripturam,
cur?

Ad Testa-
mentum so-
lemne scri-
ptum requi-
runtur plu-
ra.
I. Hæredis
institutio.

II. Septem
Testes.

III. Ut Te-
stes sint le-
gitimi &
qui sint ta-
les?

Testamentum nuncupativum (vulgò, ein Testament von Mund auß gesprochen) dicitur illud, quo Testator non interveniente scrip-
tura coram testibus ad hoc convocatis nuncupat, seu ore tenus
exprimit nomen hæredis, quidque aliud de suis bonis post mor-
tem fieri velit.

4. Notat tamen Layman *lib. 3. tract. 5. c. 1. n. 3.* cum alijs,
quòd hodie nuncupatio talis coram testibus facta, plerumque à
Notario publico soleat in scripturam redigi; non quidem ad
substantiam actus servandam, sed ad meliorem rei gestæ com-
probationem, ac Testamenti securitatem; quia fieri potest, ut
testes interim moriantur, vel inhabiles reddantur, quò minus
coram Iudice voluntatem Defuncti declarare valeant, quorum
defectum abundè supplet publicum instrumentum Notarij.

5. CONCL. II. Ad Testamentum solemne scriptum, seu
clausum, sequentia requiruntur. I. Hæredis institutio: sicuti
dem institutio hæredis est voluti caput & atque fundamentum totius testa-
menti, §. Ante hæredis. Instit. de Legatis; ac proinde spectat ad
ejus substantiam: & alioquin inutile est testamentum, in quo nemo
hæres instituitur, ut dicitur §. In primis. Instit. de Fideicommissar. hæ-
redit. cum concordantijs. Et per hanc conditionem præcipuè
differt Testamentum à Codicillo, & alijs ultimis Voluntatibus;
eò quòd in Testamento fiat directa hæredis institutio, non item
in Codicillo.

6. II. Requiritur septem testes. Et quidem loquendo
de Foro externo, ac quantum est de Jure Civili, numerus septe-
narius testium non tantum est de forma probatoria, sed etiam
de substantia Testamenti; adeò quidem, ut si unus deficiat, Te-
stamentum Jure Civili corruat, arg. l. Si unus. C. de Testamentis, ibi:
Si unus de septem testibus defuerit, deficit testamentum. Covarruvias cap.
10. de Testam. n. 14. Bartolus, Iason, & alij.

7. III. Requiritur, ut hujusmodi testes sint legitimi; id est,
tales, qui de Jure non prohibentur esse testes in Testamento. Et
isti, quantum est de Jure Civili, ac loquendo de Testamento ad
causas profanas, debent esse homines liberi, masculi, puberes,
& nonnullis alijs qualitatibus præditi, de quibus fit mentio §.
Testes, & §. Pater. Instit. de Testament. Hinc in tali Testamento
nequit testis esse fæmina, neque pupillus, neque servus seu man-
cipium, neque furiosus, neque prodigus declaratus, neque in-
famis, neque surdus & cæcus. Imò etiam Monachus nequit ef-
fe testis, nisi accedente licentia Superioris sui. Insuper in ejus-
modi

modi Testamento testes esse non possunt, qui sub potestate Testatoris sunt, aut qui in illo Testamento hæredes instituantur (bene tamen ij, quibus duntaxat aliquid legatur) nec qui existunt in potestate hæredum: *Reprobatur enim hac in re domesticum testimonium, ut habetur cit. §. Pater. Instit. de Testamentis.*

8. IV. Requiritur, quod testes sint rogati, ut sic excludatur omnis suspicio, ac subornatio. Rogare autem in proposito nihil aliud est, quam testes certiorare, quare sint huc convocati: unde non sufficiunt testes fortuiti, vel transeuntes duntaxat, nisi etiam dicto modo rogarentur seu certiorarentur.

IV. Ut Testes sint rogati.

9. V. Requiritur subscriptio, & subsignatio hujusmodi testamenti. Nam in Testamento scripto necesse est, ut testibus presentibus Testator suum esse Testamentum dixerit, quod offertur, eique ipse Testator imprimis coram testibus suâ manu in reliqua parte subscriperit: quo facto etiam testes uno eodemque die, ac tempore subscribere, & sigillis suis Testamentum consignare debent. Quod si verò Testator litteras ignoret, vel ob infirmitatem, aut aliam quamcunque causam, subscribere nequeat, tunc octavus subscriptor pro eo adhibendus est, prout expressè statuitur *cit. l. Hac consultissima. C. de Testamentis.*

V. Subscriptio, & subsignatio Testamenti.

10. VI. Requiritur unitas contextus; quod nempe hæc omnia fiant uno eodemque continuato, & non interrupto tempore, absque alterius negotij interpositione, aut dilatione; nisi forsan ob necessaria naturæ aliud fieri deberet, idque leve foret. Tandem etiam requiritur, quod testes omnes simul presentes sint, ipsûmque Testatorem videant, & audiant; prout omnes hæc Testamenti solemniter scripti conditiones uberius explicant Jurisperiti.

VI. Unitas contextus, &c.

11. CONCL. IV. Ad Testamentum nuncupativum ferre eadem requiruntur conditiones, quæ ad Testamentum scriptum; dummodò demantur scriptura Testamenti, & subscriptio, ac subsignatio testium, loco quorum requiritur, ut Testator coram septem testibus simul presentibus (ut supra) nuncupet, seu orationis exprimat nomen hæredis, quidque aliud de bonis suis post mortem fieri velit. Patet hoc ex *cit. l. Hac consultissima, §. Per nuncupationem. C. de Testament. & §. Sed hæc quidem. Instit. eod.*

Ad Testamentum nuncupativum, quæ requiruntur?

000

QUÆ-

QUÆSTIO II.

An Testamentum non privilegiatum in Foro conscientie validum sit, si ei desint solemnitates Juris Civilis?

Rationes afferentium, tale Testamentum in Foro conscientie esse invalidum,

12. **C**irca resolutionem hujus celebris Quæstionis practicæ admodum variant Doctores, & generatim in tres diversas abeunt sententias. Prima est Covarruvie c. 10, de Testament. num. 12. & 19. Herincx disp. 2. q. 4. de Testament. n. 60. Vasquezij, & quorundam aliorum, qui docent, ejusmodi Testamentum etiam in Foro conscientie invalidum esse; ut proinde hæres in tali Testamento institutus, & Legatarij (id est, ij, quibus aliquid in Testamento illo est legatum) teneantur ad restitutionem, hæredibus ab intestato venientibus faciendam, omnium eorum, quæ ex tali Testamento acceperunt. Rationem dant. Tum quia Jus Civile hujusmodi Testamentum vult haberi pro infecto, illudque ait sine dubio nullum esse; ut patet ex cit. l. Hac consultissima. C. de Testam. ibi: *Ex imperfecto testamento voluntatem teneri defuncti, nisi inter solos liberos à parentibus utriusque sexus habeatur, non volumus: junctâ l. Si unus. C. eod.* Tum quia, si talia Testamenta in Foro conscientie essent valida, iniquè Judices facerent ea infringendo, imò foverent apertam injusticiam, dum hæredibus ab intestato adjudicant bona Defuncti, quæ alijs hæredibus in Testamento relicta sunt.

Fundamenta oppositæ sententiæ, seu quoddam Tale Testamentum validum sit.

13. Secunda sententia est Lessij lib. 2. de just. & jure, cap. 19. dubit. 3. num. 12. Sannig disp. 12. de just. quest. 3. num. 9. Mastrij disp. 4. Theol. Moral. num. 52. & plurium aliorum. Et hæc sententia immediatè tenet oppositum priori, dum docet, tale Testamentum in Foro conscientie validum esse, & licitè retineri, quod ex tali Testamento possidetur, sive titulo hæreditatis, sive legati. Idque probari solet tum autoritate plurium Theologorum, hanc sententiam tenentium: tum ex eo, quia Leges irritantes Testamenta debitis solemnitatibus destituta, fundantur in præsumptione fraudis, §. 1. Instit. de Testament. ergo ubi fraus abest, etiam ipsæ leges cessant obligare; cum præsumptio cedat veritati. Et hinc l. Questionem. C. de Fideicommissis, confessio hæredis jurata absque alia solemnitate sufficit, ut is teneatur solvere Fideicommissum, nec auditur volens se tueri

ex

ex minus solemnitate. Et simile quid habetur l. Non dubium. C. de Testamentis; ubi approbatio hæredis facit, ut is teneatur solvere Legata, & Fideicommissa, ex inutili Testamento relicta.

14. Ex qua sententia proinde infert citatus Lessius num. 21. Corollarium hujus sententia. & seqq. hæredem ab intestato, si sciat voluntatem defuncti, tene-ri restituere hæreditatem, & solvere Legata illis, quibus Testamento minus solemniter debentur. Item infert, quòd si hæres ab intestato retineat hæreditatem & Legata, possint illi, quibus aliquid per tale Testamentum fuit relictum, uti occultâ compensa-tione; cum reverà res illæ sint ipsorum.

15. Tertia tandem sententia, quam præ cæteris probabi-lem, & in praxi expeditam, ac tutam censet Layman lib. 1. tract. 4. c. 17. & tenet Dominicus Sotus cum nonnullis alijs, est media inter duas præmissas sententias: quæ docet, ejusmodi Testamen-tum quâdam ratione esse validum, & quâdam invalidum. Vali-dum quidem, antequàm per sententiam Judicis irritetur, seu ir-ritum declaratur. Invalidum verò, quatenus ejusmodi Testa-mentum minus solemniter potest, imò & debet, per sententiam Judicis irritum declarari, ac rescindi, si his super eo mota fuerit, & ad Judicium sæculare deferatur. Tertia sen-tentia me-dia, asse-tens,

16. Ratio hujus tertiæ sententiæ, quæ præ cæteris placet, ut- Eiusmodi Testamen-tum in Foro conscientia validum an- te senten-tiam Judi-cis. pote probabilior, desumitur ex eo: quia imprimis hanc viden-tur convincere fundamenta præmissæ utriusque extremæ senten-tiæ, utpote quarum prior habet locum post sententiam Judicis, posterior verò ante sententiam Judicis. Confirmatur, & ulterius prima pars, qua dicitur, tale Testamentum carens solemnitati-bus Juris Civilis esse validum pro Foro conscientia ante senten-tiam Judicis, probatur ex eo: quia in tali Testamento saltem ad-est obligatio naturalis, donec exceptione Legis Civilis elidatur: atqui obligatio naturalis sufficit ad transferendum dominium (c) ergo Testamentum illud transfert dominium, sicque est va-lidum, donec per sententiam Judicis irritetur. Unde inferitur, quòd hæres in Testamento minus solemniter institutus possit rem sibi relictam justè retinere, donec ab ipso per sententiam Judicis repetatur.

17. Secunda pars tertiæ sententiæ, qua dicitur, tale Testa-mentum minus solemniter in tantum esse invalidum, quatenus rescindi de-bet per sententiam Judicis, probatur ex eo. Quia Te-stamentum imperfectum, est invalidum secundum Jus Civile: atqui Invalidum; quatenus rescindi de-bet per sen-tentiam Ju-dicis.

atqui Judex debet judicare secundum Leges, ac Jus Civile; ergo. Accedit, quod lex, ac sententia Judicis secundum leges judicantis, si est justa in Foro externo, sit etiam justa in Foro conscientiae, nisi funderetur in falsa praesumptione; prout allegatis pluribus Authoribus docet Sanchez *lib. 1. in Decalog. cap. 10. n. 11.* & Layman *loc. cit. n. 8.* ergo etiam sententia Judicis, qua secundum Leges Civiles irritat Testamentum minus solemne, erit justa; & consequenter Testamentum illud post sententiam Judicis invalidum, etiam in Foro conscientiae.

Solvantur
rationes
primae sen-
tentiae.

(d) *Dist.*
1. n. 34.

Satisfic-
tionibus se-
cundae ex-
tremae sen-
tentiae.

18. Quod si contra hanc sententiam objiciantur, atque urgeantur fundamenta utriusque extremae sententiae. Resp. in primis ad textus *num. 12.* allegatos, Leges Caesareas Testamentis minus solemnibus resistere tantum civiliter, non autem naturaliter. Porro effectus obligationis naturalis praecipuus est ille, quod cuiquam jus tribuat accipiendi, & retinendi illud, quod naturaliter sibi debetur, si id nullam oppositam exceptionem solvatur, prout jam dictum superius. (d) Quia vero obligatio naturalis duplex est, una omnino efficax; altera aliquo modo inefficax, utpote quae per exceptionem ex beneficio Legis Civilis elidi potest, ut advertit *cit. Layman cap. 9. num. 9.* hinc dicendum, Testamenta minus solemnia, habere obligationem naturalem dumtaxat aliquo modo inefficacem; quae proinde per exceptionem ex beneficio Legis, ac secutam sententiam Judicis elidi potest.

19. Resp. deinde ad fundamenta alterius sententiae, *num. 13.* allata. Ad primum distinguitur antecedens: Leges illae fundantur in praesumptione fraudis universalis, conceditur; in praesumptione fraudis particulari, negatur. Unde quia adhuc subest praesumptio fraudis universalis, hoc est, talis praesumptio, quae generatim de fraudibus circa Testamenta ob avaritiam hominum facile contingentibus concipitur, Jure ad praecavendum eisdem fraudibus sic disponente, rite per sententiam Judicis Testamenta minus perfecta rescindi possunt. Ad alterum dicitur, illud esse speciale: quia haeres jurato confitens, hanc fuisse voluntatem Defuncti, aut approbans Legata ex inutili Testamento relicta, hoc ipso censetur voluntatem Defuncti agnovisse, & raram habere; sicque noluit Jus Civile, obligationem naturalem talis ultimae voluntatis per sententiam Judicis rescindi.

* *

QUE.

Q U Æ S T I O III.

De Testamentis ad pias causas, aliisque privilegiatis.

20. **T**estamenta privilegiata dicuntur ea, in quibus vel nulla Juris Civilis solemnitas, vel non tam plena & perfecta, sicut in alijs, requiritur. Et inter hujusmodi Testamenta privilegiata primum sibi locum vendicant Testamenta ad pias causas. Porro *Testamentum ad pias causas* dicitur illud, in quo hæres instituitur pia causa, ut Ecclesia, Monasterium, pauperes: sive, quod principaliter & directè fit ob Dei, & Sanctorum honorem, atque animæ suæ salutem; v. g. quod pro Ecclesijs, aliisque pijs locis, vel in captivorum redemptionem, pauperum aut Religiosorum sustentationem, in mortuorum suffragia, & alia hujusmodi pietatis opera factum est.

Testamenta privilegiata, quæ?
Testamentum ad pias causas, quod?

21. **CONCL. I.** Ut Testamentum ad pias causas sit validum in Foro tum interno, tum etiam externo, non requiruntur necessariò septem testes, aut aliæ solemnitates Juris Civilis, sed sufficiunt ea, quæ sunt de Jure Naturæ, & Gentium; nimirum, ut sit potestas in disponente, capacitas in eo, in cujus favorem disponitur, & libertas in dispositione, simulque adsint duo testes. Ita Covarruvias *cap. 11. de Testam. n. 1.* Lessius *lib. 2. cap. 19. dubit. 2.* èstque communis. Sic enim clarè decisum habetur *cap. Relatum. 12. de Testam.* Unde cum hæc materia sit spiritualis, tenendum est Jus Canonicum in utroque Foro, videlicet tam Ecclesiastico, quam Civili, atque etiam in Terris Romani Imperij: quod ipsum confirmat praxis communiter recepta.

Ad hoc, quantum requiruntur, & sufficiant?

22. **CONCL. II.** Prædicti duo testes in Testamento ad causas pias non sunt de forma substantiali, sed tantum de probatoria; adeoque ejusmodi Testamentum validum est, etiamsi duo testes non fuerint adhibiti, dummodò aliunde constet de mente Testatoris, sua bona ad pias causas relinquentis. Ita Fagnanus *c. Relatum. n. 8. & seqq. de Testament.* Covarruvias *loc. cit. n. 12.* Lessius *lib. 2. cap. 19. dubit. 2.* Layman *lib. 3. tract. 5. cap. 2.* èstque nunc communis Doctorum. Ratio est: quia in Testamentis ad pias causas non procedunt Leges Civiles, ob defectum jurisdictionis: in Jure Canonico autem nullibi habetur Decretum irritans ejusmodi Testamenta, sine duobus Testibus facta ad causas pias; dummodò aliunde certò

Duo testes in Testamento ad pias causas non sunt de forma substantiali, sed probatoria.

constet de mente Testatoris, utputà per propriam ejus scripturam, vel si hæres ipsemet ex ore Testatoris audivit ultimam illius voluntatem, sive certum Legatum relictum ad causas pias. Accedit, quòd in simili Testamentum inter liberos, sive scriptum, sive subscriptum manu Testatoris, valeat quoad liberos absque alio teste, l. *Hac consultissima. §. Ex imperfecto. C. de Testam.* junctâ Auth. seq. Et conformiter dictis

Hinc scriptum manu Testatoris, valet absque alio Teste.

23. Inferitur I. Validum esse Testamentum, & quaecunque ultimam Voluntatem ad causas pias manu Testatoris scriptam, vel subscriptam, etiamsi nullus testis adhibitus fuerit; modò sufficienter constet, esse Testatoris scripturam. Quia, ut dictum, interventus testium non requiritur ad substantiam Testamenti facti ad pias causas, licet sæpè duo vel tres testes requirantur ad probationem, si aliud probationis genus haberi non possit; ergo, dum sufficienter constat, hanc esse Testatoris scripturam, atque ultimam ejus voluntatem, valebit ad pias causas absque alijs testibus.

Idem, si hæredi certò constet de dispositione ejus ad pias causas.

24. Inferitur II. Si hæredi certò constet, voluntatem Testatoris fuisse, ut aliquid in pias causas expendatur, eundem in Foro conscientie obligatum esse ad satisfaciendum, estò in Foro externo id nequaquam probari possit. Ratio est: quia tunc probatione opus non est, quando de veritate constat. Layman ibidem n. 5. & sequitur ex dictis.

Quid juris, si moriturus cœpit facere Testamentum, & non absolvit?

25. CONCL. III. Si moriturus cœpit facere Testamentum, vel Codicillum, & morte præventus non absolvit, licet secundum alia irritum sit, valet tamen quoad Legata pia, quæ in sua illa imperfecta dispositione jam expresserat. Ita Abbas Panormit. cap. 1. de Succession. ab intestato, Covarruvias cap. 11. de Testam. n. 14. Barbosa, Layman n. 6. & alij. Ratio prioris partis habetur l. *Si is, qui. ff. de Testamentis*, ubi dicitur, *magis cœpisse talem Testamentum facere, quam fecisse.* Verùm hoc ipsum patitur quandam limitationem, & valet tale Testamentum, si nomen hæredis jam est expressum: licet secùs sit, si quis volens plures hæredes instituere, unius nomen expresserit, & non alterius, ut *loc. cit.* dicitur, & amplius explicant Juristæ. Ratio secundæ partis est: quia dispositio Juris Civilis quoad Legata ad causas pias non valet, ob rationes proximè e) dictas.

(e) Num. 21. & 22. Solvitur instantia.

26. Neque obstat: quòd talis Testator adhuc potuerit immutare dispositionem suam. Resp. enim, quamvis id fieri potuisset, tamen re ipsâ illud factum non esse; unde cum Testator actu

actu nullam mutationem significaverit, naturali pariter, & Canonico jure debent talia pia Legata firma permanere; eò præsertim, quòd sint pro remedio animæ Testatoris jam defuncti.

27. Quæres, an credendum sit Parocho, vel Confessario, qui post mortem Parochiani, vel confitentis sui, producit schedulam continentem Legata quædam ad pias causas, quam hominem illum, antequàm discederet, scripsisse, vel dictasse asseverat; & num talis dispositio pro ultima legitima voluntate haberi debeat? Resp. I. Si manus Testatoris agnoscitur, vel duobus testibus probari potest, tunc pia ejus voluntas omnimodis est executioni mandanda: cujus ratio patet ex dictis num. 21. & 23.

An credendum Parocho, vel Confessario circa Legata pia à defuncto relicta?

28. Resp. H. Si ipsemet Parochus, vel Confessarius Legata annotavit, non creditur illi sine alio teste. Ratio est: quia juxta illud Salvatoris, Math. 18. & Luc. 17. *In ore duorum, vel trium testium stat omne verbum.* Unde illud commune dictum, *Vox unius, vox nullius*, arg. c. *Licet. & c. In omni. & c. Veniens. de Testibus*, junctâ l. *Jurisjurandi. C. eod.* Hinc monendi sunt Parochi, aliisque Confessarii, ut ultimas ejusmodi dispositiones ad pias causas non suscipiant, nisi advocatis duobus saltem testibus, masculis aut fæminis; quamquàm etiam unus cum Parocho sufficere poterit, uti notat Layman ibidem.

Cautela circa hoc observanda.

29. Rectè tamen citatus Auctor cap. 5. n. 20. advertit, ad hoc, ut Confessarii, præsertim Religiosi, maiore spiritûs libertate, & fructu, hominum animas juvare possint, plerumque non expedire, quòd confectio Testamentorum ipsi intersint, aut Testatori in particulari suadeant, quibus hæreditas vel Legata relinquere debeant, præsertim propriis Ecclesijs aut Conventibus, sed expedit fermè in genere tantùm pias dispositiones commendare: nisi Testator consilium petens dirigendus sit, ipsique explicandum, quidnam consideratis omnibus honestius, & ad animæ suæ salutem utilius, Deoque gratius existimetur.

Confessarii non facile interesse debent confectio Testamenti, &c.

30. CONCL. III. Quantum ad alia Testamenta privilegiata attinet, secundum inter ea locum obtinet Testamentum inter liberos; id est, illud, quòd à patre, matre, aliòve utriusque sexûs ascendente inter liberos conditum est: valet enim, licèt sit imperfectum, & Juris solemnitate destitutum, utputà quia non interfuerunt septem testes, vel non rogati, aut non masculi &c. dummodò adhuc voluntas Testatoris sufficienter sit declarata. Ita omnes Doctores: estque expressum l. *Hac consultissima. §. Ex imperfecto. C. de Testam.* cujus verba n. 12. relata sunt.

Testamentum inter liberos est privilegiatum.

Testamen-
tum milita-
re est privi-
legiatum,
quomodo?
& quando?

31. Tertium locum inter privilegiata tenet Testamentum militis, quod in bellica expeditione constitutus condidit: nam milites ejusmodi habent privilegium, ut testari valeant, quomodo possunt ac volunt. Et ideo, quod in vagina, vel clypeo, aut in pulvere inscripserint gladio, sub ipso tempore, quo in prælio vitæ sortem derelinquunt, habetur pro Testamento valido, *text. clar. l. Milites. C. de Testamento militis. & §. 1. & seq. Instit. eod. Intellige*, dummodò de hac eorum voluntate ultimâ legitimè coniter, aut ea per duos testes probari possit. Verùm hæc doctrina procedit duntaxat de militibus, dum actu sunt in castris, seu in actuali expeditione bellica: nam domi existentes tenentur testari juxta leges communes, *l. Ne quidem. C. eod.* Testamentum tamen, quod in castris fecerunt, non jure communi, sed juxta privilegium militare, post missionem honestam sibi factam, intra annum tantum valet, *l. Ex testamento. C. de Testam. milit. & §. Sed hæc. Instit. eod.*

Testamen-
tum ad Acta,
est privile-
giatum.

32. Quartum locum inter privilegiata tenet Testamentum coram supremo Principe factum, vel eidem per oblatas preces insinuatam, atque ad Acta (ut loquuntur) publica repositum: valet enim absque solemnitate testium; dummodò per sublequens Testamentum non revocetur, neque alius error intervernerit præter defectum testium, *l. Omnium. C. de Testamento.* Siquidem Princeps superat omnes solemnitates testium, ac subscriptionum, ejusque præsentia facit cessare omnem fraudem: simulque apud Acta, nec non coram iudice, semper præsumitur adesse multitudo hominum.

Quid liceat
non inibus
rusticis?

33. Quintò hominibus rusticis concessum est *L. ult. C. de Testamento* ut in locis, in quibus est raritas Litteratorum, non teneantur attendere ad Legum subtilitates, sed possint testari secundum eorum consuetudinem: ita tamen, ut adhibeantur septem testes, si ibi reperiantur; sin autem in eo loco minimè inventi fuerint septem testes, sufficiant quinque, non autem pauciores.

Quid juris
de Testa-
mento tem-
pore pestis?

34. De Testamento tempore pestis condito dubitant, & variat Doctores, utrum valeat cum minore numero testium, quam septem. Verùm alicubi Constitutiones municipales, ac præsertim Bavaricæ, expressè declarant, valere ejusmodi Testamentum coram quinque testibus factum à quocunque in loco, qui ob pestis vehementiam est bannifatus; vel si locus necdum quidem sit bannifatus, Testator tamen actu est peste infectus.

35. Tan-

35. Tandem notandum, quòd hæcenus dicta locum duntaxat habeant loquendo secundum Jus commune Cæsareum, & seculis specialibus locorum consuetudinibus, statutis, & aliorum Regnorum legibus. Nam in Terris temporali jurisdictioni Papæ, seu Ecclesiæ subjectis, sufficit facere Testamentum secundum formam Juris Canonici, id est, coram Parocho, & duobus aut tribus testibus, c. *Cum esses, de Testam.* Siquidem, ut habetur Matth. 18. *In ore duorum, vel trium testium stat omne verbum.* Sic etiam Venetijs, & Viennæ in Austria, duos testes sufficere ajunt: ut taceantur specialia quorundam locorum privilegia, statuta, & consuetudines, vi quarum nonnullæ solemnitates ibidem in Testamentis remissæ sunt.

Limitatio
notabilis
suprà dicto-
rum.

QUÆSTIO IV.

An omnes, præsertim Religiosi, eorumque Novitij, testari possint?

36. **C**ONCL. I. Omnibus hominibus libera facultas est de bonis suis testandi, nisi Jure prohibeantur. Ita certa, & communis. *Nihil enim est, quod magis hominibus debeat, quam ut suprema voluntatis (post quam jam aliud velle non possunt) liber sit stylus, & licitum, quod iterum non redit, arbitrium, ut dicitur L. 1. C. de Sacrosanctis Ecclesijs.* Possumt omnes homines testari, nisi Jure prohibeantur.

37. Additur tamen limitatio, nisi Jure prohibeantur. Nam in primis aliqui prohibentur Jure naturali facere Testamentum, eò quòd careant usu rationis: uti sunt infantes; item furiosi & amentes, nisi pro tempore, quo habent lucida intervalla, l. *Furiosum, C. Qui testamenta facere possunt.* Deinde alij testari prohibentur Jure positivo: ut filij, ac filix adhuc sub paterna potestate existentes; nisi habeant bona castrensia, vel quasi castrensia. Item impuberes: prodigi à Judice declarati, quibus nempe bonorum administratio est interdicta: surdi & muti simul à natura: Rei criminis læsæ Majestatis, vel proditionis Patriæ, & nonnulli alij, qui referuntur cum §. 1. ac seqq. *Instit. Quibus non est permittum facere testamentum;* cum alijs in locis utriusque Juris. Verùm cæteris dimissis, quantum attinet Theologiam Moralem, Quæstio præcipua est de Regularibus, nec non & Clericis Beneficiarijs. Quales Jure prohibeantur testari?

Religiosi
solemniter
professi ne-
queunt fa-
cere Testa-
mentum.

38. CONCL. II. Prælati Religiosorum Ordinum, aliisque Regularibus solemniter professi, non possunt condere Testamentum, & factum ab ipsis est irritum, paucis duntaxat casibus exceptis. Ita certa, & communis; atque habetur clarissimè c. *Quia ingre-*
dientibus. 19. q. 3. junctâ Authent. Ingressi. C. de Sacrosanctis Eccl.
sijs, & alibi. Ratio est: quia Religiosi propter solemne votum
paupertatis nihil possident proprium, de quo testari possunt;
cum omnia sint Monasterii.

Secus de c-
mittentibus
Vota simpli-
cia in Socie-
tate Iesu.

39. Dicitur notanter in Conclusionem, *Regulares solemniter pro-*
fessi. Siquidem præter Novitios, de quibus infra, etiam illi, qui
in Societate Jesu, finito biennio Probationis, duntaxat tria Vota
substantialia simplicia emisissent, adhuc retinent dominium bo-
norum suorum, possuntque postmodum licitè ac validè, acce-
dente licentiâ suorum Superiorum, de eisdem testari; prout ha-
betur ex Bulla Gregorij XII. *Ascendente Domino.* & refertur tom.
2. Bullarj Romani, *Constit. 89. dicti Pontificis.*

Excipiuntur
Religiosi, habentes à Papa
facultatem
testandi in
Ordinibus
Militariis.

40. Dicitur ulterius, *paucis duntaxat casibus exceptis.* Nam hinc
excipiuntur illi Religiosi, quibus à Summo Pontifice concessa
est facultas testandi: qualis non rarò dari solet ijs, qui extra
Claustrum obtinent Beneficium Ecclesiasticum, præsertim Epi-
scopatam, aut Cardinalatum. Deinde excipiuntur Religiosi
Ordinum Militarium, qui cum non voveant tam rigidam Pauper-
tatem, sed bona sua retineant, possunt saltem cum licentiâ Supe-
rioris de bonis, & redditibus suis, Testamentum facere. Pir-
hing *tit. de Testam. num. 49.* Nisi dicere velis, hanc testandi facul-
tatem seu jure, seu consuetudine, concessam esse Religiosis Ordi-
num Militarium.

An Religio-
si possint fa-
cere dona-
tionem
mortis cau-
sâ?

41. Addit Sanchez *lib. 7. in Decalogum, cap. 8. n. 11.* citans quos-
dam alios, & sequitur Layman *lib. 3. tract. 5. cap. 3. num. 4.* valdè
probabile esse, quòd Religiosus cum Prælati licentiâ (qui tamen
hanc ante mortem Religiosi semper revocare valet) possit etiam
mortis causâ donationem facere. Idipsum, dummodò res sit
modica, admittit Pirhing *loc. cit. num. 48.* quia si res modica sit, ut
Prælatus licentiam dare possit donandi inter vivos, cur non etiam
mortis causâ?

Novitij Re-
ligionum
liberè te-
stantur.

42. CONCL. III. Novitij Religionum liberè possunt de bo-
nis suis testari. Ita communis; atque habetur c. *Si qua mulier. 19.*
q. 3. Ratio est: quia Novitij sunt sui juris, ac bonorum suo-
rum domini, liberâ exeundi potestate præditi. Verùm occasio-
ne hujus

43. Quæres, an valeat Testamentum, vel alia quæcunque renuntiatio, aut obligatio facta à Novitio ante duos menses à sua Professione, aut etiam ante ingressum Religionis? Ratio dubitandi desumitur ex Concilio Trid. Sess. 25. cap. 16. de Regularibus, ubi statuit in hunc modum: *Nulla quoque renunciatio, aut obligatio antea facta, etiam cum juramento, vel in favorem cujuscunque causæ pia valeat, nisi cum licentia Episcopi, vel ejus Vicarii fiat intra duos menses proximos ante professionem &c. aliter verò facta, sit irrita, & nullius effectus, &c.* Hæcibi. Et ista quidem procedere de obligationibus, variisque donationibus durante Novitiatu per Novitios factis, certum est. Utrum autem loquantur etiam de Testamentis, quæri potest.

44. Resp. breviter. Testamenta, Codicilli, & Donationes mortis causâ, sub hoc Decreto Concilij Tridentini non comprehenduntur; unde valent, quocunque tempore fiant, etiam ante ingressum Novitij in Religionem. Ita Barbosa in *Collectaneis ad cit. cap. 16. Concilij Tridentini, num. 14.* citans plurimos alios Doctores, unico solo oppositum tenente. Quinimò Fagnanus in *c. Quia ingredientibus, num. 17. de Testam.* refert, quòd Sacra Congregatio consultâ, an Decretum dicti cap. 16. loquens de renuntiatione, locum habeat in Testamentis, & alijs ultimis voluntatibus, censuit non habere locum. Accedit ratio: quia, ut notat Miranda in *Manuali Prælatorum, tom. 1. q. 23. art. 4.* mens Concilij Trident. solùm fuit, eas renuntiationes prohibere, per quas Novitij depauperantur, ita ut postea egestate & inopiâ compulsi, cogantur profiteri invitè: hoc autem non contingit in Testamentis, & alijs ultimis voluntatibus; cum ante Professionem semper liberè revocari possint; ergo.

Testamenta Novitiorum, an subint Decreto Concilij Tridentini?

Sententia negativa. Unde valent, quocunque tempore fiant.

Q U Æ S T I O V.

An Clerici Sæculares Beneficarij valeant testari?

45. CONCL. I. Clerici sæculares, sive Beneficarij, sive non Beneficarij, possunt liberè testari, etiam ad causas profanas, de Bonis suis patrimonialibus, & quasi patrimonialibus, sive industrialibus, quæ suo labore atque industria compararunt: nec non & de bonis parsimonialibus, quæ parcius vivendo de congrua sustentatione sibi subtraxerunt ex proventibus suorum Beneficiorum Ecclesiasticorum. Conclusio hæc sequitur ex jam suprâ dictis de Dominio Clericorum, ac probatur.

Clerici Sæculares liberè testantur de Bonis patrimonialibus, industrialibus, & parsimonialibus.

(f) *Tract.* tur iisdem auctoritatibus Juris, & rationibus, quæ ibidem (f)
 7. *Dist.* 4. allegatz sunt; ètque satis communis inter Doctores.

9. 3. n. 25.

26. & 28.

Secùs de Bo-

nis merè

Ecclesiasti-

cis, specta-

to iure

communi.

46. CONCL. II. Loquendo verò de bonis merè Ecclesiasticis, spectato iure communi, Clerici Beneficarij non possunt de iisdem testari, vel disponere mortis causâ, etiam ad pias causas; sed ea debent relinquere Ecclesiæ, quæ in talibus bonis succedit. Hæc Conclusio habetur clarissimè c. *Ad hæc. de Testament.* ibi: *Clerici de mobilibus, quæ per Ecclesiam sunt adepti, de iure testari non possunt.* Idemq; tam de immobilibus, quàm mobilibus esse intelligendum, declaratur c. *Relatum. 12. eod.* cum concordantijs. Idque merito per SS. Canones statutum fuit, ut Beneficarij promptiores redderentur ad bona Ecclesiastica superflua majori cum merito in vivis eroganda in pias causas, scientes, nullam sibi potestatem superesse de eisdem post mortem disponendi; prout notavit Navarrus, & cum ipso Layman *Lib. 4. tract. 2. cap. 3. n. 6.* Porrò quòd spectato iure communi talia bona penes Ecclesiam remanere debeant, patet ex c. *Cum in officijs. de Testament.* juncto cit. cap. *Relatum.*

De his tamen ante mortem largiri possunt;

47. Dicitur notanter I. *Non possunt disponere mortis causâ.* Si quidem Clerici, dum sunt in vivis, optimo iure, magnòque cum merito, redditus Ecclesiasticos superfluos in pauperes, aliasque pias causas erogant. Deinde possunt de talibus iisdem Clerici, dum sunt in ultima ægritudine constituti, tam pauperibus, locisque Religiosis, quàm etiam suis inservitoribus quidpiam largiri; prout expressè habetur cit. cap. *Relatum. 12. de Testament.* ibi: *Consuetudinis tamen est non improbanda, ut de his (bonis mobilibus per Ecclesiam acquisitis) pauperibus, & religiosis locis, & illis qui viventi servierant, sive consanguinei sint, sive alij, aliqua juxta servitij meritum conferantur.*

De speciali facultate summi Pontificis testari,

48. Dicitur II. *Spectato iure communi.* Nam secùs est, si quispiam facultatem de talibus bonis testandi obtinuerit à Summo Pontifice, qui eam concedere potest, & defactò sæpè concessit. Quinimò Paulus V. in sua Constitutione, quæ incipit, *In eminenti.* die 6. Aprilis, 1606. edita (& refertur tom. 3. Bullarij Romani, *Constit. 18. dicti Pont.*) omnibus & singulis Curialibus, in ipsa Urbe, & intra decem milliaria (non tamen extra debitam Residentiam) decedentibus, concessit liberam facultatem testandi quibusvis redditibus Ecclesiasticis, etiam decimalibus Beneficiorum, ac etiam in favorem consanguineorum suorum; & quòd hi eisdem ab intestato succedant; prout amplius videre est in cit. *Constitutione.*

49. Dein;

49. Deinde Doctores communiter admittunt, consuetudine pariter posse induci facultatem testandi ad pias causas. Si quidem Clerici solo Jure Canonico prohibentur condere Testamentum, atqui Juri Canonico per longævam & rationabilem consuetudinem derogari potest; ergo. Unde in locis, ubi viget talis consuetudo testandi, Clericus Beneficiarius validè & licitè testabitur ad pias causas.

50. Utrum autem consuetudine induci possit facultas de bonis merè Ecclesiasticis testandi ad causas etiam profanas, major difficultas est. Et quidem talem consuetudinem, ceu corruptelam, ac foventem peccatum rejiciunt Tannerus *tom. 3. disp. 4. quaest. 6. n. 249.* Layman *lib. 4. tract. 2. cap. 3. n. 7.* Pirhing *tit. de Testament. n. 42.* Ludov. Engel *part. 4. Manualis Paroch. q. 4. n. 26.* Navarrus, & alij. Ratio eorum est: quia consuetudo, quæ Legi naturali & Divinæ repugnat, non valet, *arg. cap. ult. de Consuet. & potius est dicenda perniciofa corruptela, c. Mala consuetudo. dist. 8.* Atqui talis censetur esse præfens consuetudo; quia, ut dictum superius (g) omnes Doctores fatentur, Beneficiarios mortaliter peccare, si redditus merè Ecclesiasticos notabiliter in causas profanas expendant; sicque consuetudo hoc permittens, erit nutritiva peccati.

51. E contra Augustinus Barbosa *lib. 3. Juris Ecclesiastici universi, cap. 17. n. 67. & 68.* putat consuetudine induci posse, quòd Clerici de talibus fructibus Beneficiorum suorum in usus non pios licitè testari possint: citatque inter alios primo loco pro hac sententia Covarruviam (sed malè, ut ex hujus verbis *n. seq.* referendis liquet) quam probare nititur ex eo. Tum quia Papa nonnunquam solet dare licentiam testandi de hujusmodi bonis: sed quæ sunt acquisibilia privilegio, sunt pariter acquisibilia consuetudine. Tum quia neque Romani Pontifices nostris temporibus, neque Jura hæcenus istam consuetudinem improbârunt: quod utique (ait) fecissent, si intellexissent, consuetudinem hanc animas illaqueare, & Clericos sic disponentes in peccato mori.

52. Tertia, & inter utramque præfatam media, cæterisque probabilior sententia tenet, ejusmodi consuetudinem validam quidem esse, adeò ut & Judex relicta hæredibus institutis adjudicando, & ipsi hæredes recipiendo, in conscientia tuti sint; non tamen licitam, sed Clericos ad profana de bonis merè Ecclesiasticis disponentes peccare. Ita Lessius *lib. 2. de just. & jure, cap. 19. n. 44.* Zoësius *tit. de Testam. n. 7.* Covarruvias *c. 7. de Testam. n. 23.* pluresque alij ab his relati. Et notandum, quòd, quamvis Covarruvias cit.

n. 23. & seqq. ad longum probare nitatur ejusmodi consuetudinem esse validam: idem nihilominus loc. cit. ad finem n. 27. expressè moneat, disputationem suam eo animo, præsertim à Clericis recipi debere, ut sit illis satis culpa mortalis criminis esse eos infectos, si male præter usum necessarium, & pias largitiones, illos (redditus superfluos) distribuere non vereatur.

Consuetudine potest acquiri facultas, ut Clerici de Bonis merè Ecclesiasticis validè testentur ad causas profanas.

53. Et quidem quòd ejusmodi consuetudo sit valida, probatur ex eo. Quia Clerici de talibus bonis validè, quamvis non licitè, disponunt in vita ad causas profanas; ergo idem post mortem fieri potest accedente ejusmodi longæva consuetudine. Probatur consequentia. Tum quia solo Jure Ecclesiastico Clerici de talibus testari prohibentur: atqui Juri Ecclesiastico per consuetudinem contrariam derogari potest. Tum quia consuetudo illa validè testandi non est irrationabilis, immò (ut notat Zoësius ibidem) fundatur in publica Reipublicæ tranquillitate, quæ aliàs sæpè turbaretur, si ejusmodi Testamenta non tenerent. Nam cum Clerici liberè testentur de bonis suis patrimonialibus, industrialibus, & parsimonialibus, ut dictum n. 45. & habet recepta Doctorum sententia; ab eisdem verò, post mortem illorum Clericorum, bona merè Ecclesiastica superflua absque litigio cum hæredibus instituendo discerni vix possint: hinc consuetudo illa deservire poterit ad præscindendas innumeras lites cum hæredibus talium Clericorum cæteroquin multipliciter instituendas, sicquæ ad publicam Reipublicæ pacem.

Non verò licitè.
(h) Tract. 7. Dist. 4. §. 3. n. 32. §. 34.

54. Cæterum quòd Clerici de bonis merè Ecclesiasticis ad profana disponentes peccent, sequitur ex jam supra dictis (h) cum ipsi Jure non solum Ecclesiastico, sed etiam suppositâ, & per Beneficium acceptatâ Ecclesiæ & Fundatorum intentione, ex virtute Religionis, adeoque Jure naturali & Divino, teneantur redditus superfluos in causas pias erogare: atqui contra Jus naturale ac Divinum nulla valet consuetudo. Accedit: quia, ut argumentantur Lessius, & Layman, omnes Doctores fatentur, Beneficiarios graviter peccare, si Ecclesiasticos proventus superfluos in usus profanos expendant in vivis; ergo multò magis, si de eisdem taliter testentur: nam semper minus concessum fuit Clericis Beneficiarijs, de talibus bonis condere Testamentum, quàm disponere inter vivos.

Respondetur ad instantias secundæ sententiæ.

55. Nec urget instantia Barbozæ, nempe quòd Papa quandoque concedat licentiam liberè testandi de talibus bonis. Nam in primis hujusmodi licentia est strictæ interpretationis, ut.

utpote à Jure communi exorbitans, sicque non extendenda ad alios casus non expressos, arg. cap. 1. de Filijs Presbyt. in 6. Deinde dictum illud: *Acquisibilia privilegio sunt etiam acquisibilia consuetudine*, non esse universaliter verum, præsertim si consuetudo illa sit irrationabilis, aut à Jure reprobata, notant Fagnanus in c. *Cum contingat. n. 8. & 11. de Foro competenti*, & Layman lib. 1. tract. 4. cap. 24. n. 9. & alij passim. Insuper cum Beneficiorum Ecclesiasticorum plenaria dispositio ad Romanum noscatur Pontificem pertinere, ut habetur cap. *Licet. de Prebendis in 6.* non mirum, quòd ipse circa eorundem bona possit gravibus de causis aliud ordinare, qui circa ipsa etiam Vota, & Juramenta (non obstante, quòd supposita semel voventis, vel jurantis intentione, obligent ex virtute Religionis, Juré-

(i) *Tract. 2. Dist. 4. n. 25. & 26.*

Consuetudo testandi Clericorum, quæ?

56. Dum autem allegatur consuetudo, simulque conventia Summi Pontificis. Resp. opponendo illud vulgatum dictum c. *Cum jam dudum. de Prebendis: Multa per patientiam tollerantur, quæ si deducta fuerint in judicium, exigente justitia non debent tollerari.* Deinde de ejusmodi consuetudine sufficienter constare non videtur: nam Clerici majorem suæ conscientiæ, profectusque spiritualis curam gerentes, passim testantur (in locis, ubi viget testandi consuetudo) ad pias causas, immò nonnulli eorum, præsertim Episcopi, specialem perunt à Summo Pontifice licentiam testandi.

57. Alij verò, dum testantur ad causas profanas, ad eas disponunt de bonis suis patrimonialibus, industrialibus, vel patrimonialibus, magno labore per vitæ decursum acquisitis, & de quibus possunt liberè disponere; simulque in Funeralia, Missas, elemosynasque (sub his etiam computando Legata pauperibus consanguineis relicta) tantum relinquere solent, donec suæ conscientiæ obligationi satisfactum rationabiliter judicent: immò ut hoc eò securius fiat, in nonnullis Dioccesibus, ubi consuetudo facultatem testandi Clericis tribuit, etiam Ordinarij loci expressus consensus desuper requiritur. Quòd si unus, vel alter (quod non facilè præsumendum) secus egerit, inde non illicò colligi poterit consuetudo testandi de bonis merè Ecclesiasticis ad causas profanas, cum hæc non nisi à majori parte Communitatis introduci valeat.

Et quomodo intelligenda, si testentur ad causas profanas?

58. Ad fundamenta prioris extremæ sententiæ n. 50. adductæ, in eo consistentis, quòd si Clerici taliter testando peccent, hoc

Responsio ad fundamenta hoc

menta pri-
maz senten-
tiaz.

hoc ipso consuetudo illa sit invalida, cum foveat peccatum. Resp. negando consequentiam, cum sua probatione: quia, ut rectè notat citatus Zoëlius, hominis est hoc vitium, non rei, aut consuetudinis: unde abusus licentiæ, quam Clerici ex longæva consuetudine acquisierunt ad testandum, potèstque rectissimè praticari testando ad pias causas, non ponit juris iniquitatem. Et patet hoc in simili: nam Clerici in vita validè de talibus bonis merè Ecclesiasticis disponunt ad causas profanas, neque tamen hæc licentia censetur fovere peccatum ex eo, quòd illicitè id faciant. Idque non alia de causa, nisi quia vitium hoc non vi dictæ licentiæ, sed ex eius duntaxat abusu proficiscitur.

Q U Æ S T I O VI.

De Codicillis, Legatis, & Fideicommissis.

Codicillus, § 9.
quid?

Codicillus dicitur, quasi *parvus Codex*; & in proposito aliud non est, quàm ultima cuiuspiam voluntas absque hæreditis institutione. Unde Codicillus est quasi imperfectum Testamentum: tum quia non requirit solemnitates Testamenti: tum quia Codicillo hæreditas directè dari non potest, nec etiam auferri.

Et quomodo fieri possit?

60. Porrò Codicillus fieri potest sive in scriptis, sive etiam nuncupativè, seu ore tenus: ad ejus tamen valorem requiruntur, & sufficiunt quinque testes, sive masculi, sive fæminæ; qui etiam se subscribere debent, si Codicillus fiat in scriptis, quamvis sigilla apponere non sit necesse, *L. ult. C. de Codicillis*. Et hoc intelligen-

(k) *Quest.* dum, si fiat ad causas profanas: nam Codicillus ad causas pias factus, non requirit tantas solemnitates, prout in simili de Testamentis ad pias causas superiùs (k) dictum est.

Codicilli, ad quid infervant?

61. Inferviunt autem Codicilli præcipuè ad Legata, & Fideicommissa, atque Donationes mortis causâ faciendas, utpote quæ per Codicillum fieri possunt. Juvant etiam ad Testamentum declarandum, atque immutandum salvâ hæredis institutione, eique addendum. Quinimò quando Testamentum habet insertam clausulam Codicillarem, si ipsum ob defectum alicujus solemnitatis non potest valere ut Testamentum, valebit tamen ut Codicillus.

Clausula Codicillaris quomodo apponatur?

62. Et quidem frequenter Testatores in suis Testamentis apponere solent clausulam Codicillarem, idque vel expressè, dicendo: *Si hæc dispositio mea non valet vi testamenti, volo, ut valeat*

vi codicilli. Vel tacitè, ac virtualiter, dicendo: Si hac dispositio non valet ut testamentum, valeat modo, quo secundum Jurapotes, meliori.

63. Neque inaniter isthæc clausula Codicillaris apponitur, utpote cujus effectus non sunt exigui. Siquidem ejusmodi Testamentum, si vel ab initio habeat defectum, vel cum ex postfacto acquirat, ita ut non possit valere per modum Testamenti solemnitis, valebit saltem per modum Codicilli, dummodo adfuerint Testes sufficientes ad Codicillum. Unde quamvis in tali Testamento minùs solemnè institutio hæredis irrita sit, ac proinde hæres ab intestato succedat: tamen tenetur is hujusmodi Testamentum quoad omnia alia adimplere, solvendo scilicet Legata, Fideicommissa, & hujusmodi. Sunt & alij effectus clausulæ Codicillaris, verùm de ijs Jurisperiti.

Et multiplex ejus effectus.

64. CONCL. II. Legatum est donatio quadam à defuncto relicta, ab hærede præstanda. Ita habetur §. 1. Instit. de Legatis. Dicitur, donatio quadam: quæ particula stat loco generis. Additur deinde, ab hærede præstanda: per quod differt Legatum à Donatione mortis causâ, quæ non necessariò fit ab hærede, cum possit fieri, ac plerumque fiat ab ipsomet donante. quamvis ante mortem ipsius non confirmetur, sed revocari possit.

Legatum quid?

65. Quæres, an Testamentum minùs solemnè ad causas pias factum, valeat etiam quoad Legata profana; & econtrà corruente Testamento profano, corruant pariter Legata pia inserta? Resp. I. Testamentum minùs solemnè factum principaliter ad pias causas, valet etiam quoad Legata profana in eo contenta. Ita Covarruvias cap. 11. de Testam. num. 2. Lessius lib. 2. cap. 19. num. 9. Engel tit. de Testam. n. 19 & communis, paucis exceptis. Ratio est: quia accessorium naturam sequi congruit principalis, Reg. 46. Juris in 6. atqui Testamentum valet in dato casu; ergo & Legata eidem inserta, cum sint quid accessorium, quamvis cæteroquin profana.

In Testamento minùs solemnè ad causas pias, valent Legata profana.

66. Resp. II. Econtrà verò Testamento ad causas profanas corruente ob defectum solemnitatum, non ideo corruunt inserta Legata pia, sed valent. Ita cit. Covarruvias n. 4. Lessius n. 9. Engel, & alij; idque meritò tenendum favore causæ piæ (nam summam esse rationem, qua pro religione facit, habetur l. Sunt persona. ff. de Religiosis & sumptibus funerum) simulque ob remedium animæ Defuncti.

Corruente Testamento minùs solemnè ad causas profanas, non corruunt Legata pia.

67. Neque urget allata regula, Accessorium &c. Nam inter alias limitationes ea non procedit, quando in accessorio reperitur

Solvitur in instantia.

peritur specialis ratio, quæ non reperitur in principali, propter quam illud corrue[n]te principali sustineatur: prout in proposito est favor religionis, atque remedium animæ Defuncti.

Fideicom-
missum,

68. CONCL. III. *Fideicommissum* dicitur illud relictum, quod fidei committitur hæredis, ab eo dandum alicui alteri. Sic fit, cum Testator dicit: Hæres, fidei tuæ committo, ut post aditam hæreditatem ex ea tantam, aut tantam partem, vel hoc aut illud prædium, huic contignes; idque vel statim, vel post mortem tuam, &c. Porro hæres sic fideicommissis gravatus, appellatur *Fideicommissarius*. Quoad alia verò de fideicommissis eodem ferme modo est discurrendum, sicuti de Legatis; nam, ut *L. 1. ff. de Legatis 1.*, habetur *Per omnia ex æquata sunt legata fideicommissis.*

Ex æquatur
Legato,

QUÆSTIO VII.

De Institutione Hæredum, Falcidia, Trebellianica, & Successionibus ab intestato.

Hæres ne-
cessarius, &
non neces-
sarius, qui?

69. **A**dvertendum, quòd hæres alius sit necessarius, alius non necessarius. *Hæres necessarius* dicitur, quem Testator in portione legitima instituere cogitur, nisi iustam exheredandi causam habeat. Tales hæredes necessarij sunt Descendentes in linea recta, nempe Filij, Filiaque, Nepotes, Pronepotes, ex legitimo Matrimonio procreati. His autem deficientibus hæredes necessarij sunt Ascendentes in linea recta, nempe Pater, Mater, Avus, Avia; ita tamen, ut, si adsint Descendentes seu Liberi, nihil de jure debeat Ascendentibus pro legitima, *text. clar. Auth. de Hæredibus ab intestato. §. 1. Collat. 9. Hæredes non necessarij* sunt reliqui omnes præter enumeratos; sive, qui Testatori non sunt conjuncti in linea recta. Unde sequitur, quòd Prater aut Soror de jure non sit obligatus ad instituendum pro hærede suos Fratres, aut Sorores, eorumve Filios, neque ad relinquendum eisdem Legitimam: quod à fortiori extendes ad cæteros Consanguineos, vel Affines. Hoc prænotato, sic

Hæredis in-
stitutio est
fundamen-
tum totius
Testamenti.

70. CONCL. I. Institutio hæredis est veluti caput, atque fundamentum totius Testamenti. Ita habetur in Jure Civili varijs in locis; ut *§. Ante hæredis. Instit. de Legatis. & l. Proximè. ff. De ijs, quæ in testam. debentur, & alibi.* Hinc non valet Testamentum, præsertim ad causas profanas (nam de Testamentis ad causas pias, utpote in quibus sufficiunt solemnitates Juris natura-

Quest. VIII. De Institutione Hæredum, Falcidia, Trebellian. &c 491
turalis, Lessius lib. 2. de just. & jure, cap. 19. n. 8. citans Julium Clarum, tenet oppositum) in quo nemo hæres instituitur; quamvis secus sit dicendum de Codicillo.

71. CONCL. II. Omnes homines, non tantum singuli ac privati, sed etiam Communitates, Monasteria & Collegia, hæredes institui possunt, nisi specialiter à Jure prohibeatur. Ita communis.

72. Porro præter alios, qui de Jure communi ob certas causas, vel delicta, prohibentur hæredes institui, de quibus Juristæ, vi suæ Regulæ, ac Professionis, non possunt institui hæredes in Testamento Fratres Minores de Observantia, atque Capucini, adeo ut nec eorum Monasteria in communi valeant institui; prout declaravit Clemens V. in Clem. Exivi. de Verborum significationibus. Quotamen non obitante, consideratis eorum necessitatibus, certisque moderatim observatis, potest eisdem quidpiam in Testamento relinqui per modum Legati, uti declaravit Nicolaus III. c. Ex. iij. de Verb. signif. in 6. Dummodò non dimittatur eis valor ipsius hæreditatis, vel tanta ejus pars quasi sub modo & forma Legati, quòd præsumi possit hoc in fraudem fieri; prout limitat cit. Clemens V.

73. CONCL. III. Hæredibus necessarijs debet in Testamento relinqui portio legitima, & quidem titulo honorabili Institutionis, sive jure hæreditario, atque sine ullo appposito gravamine: adeo quidem, ut alioquin talia gravamina habeantur pro non apposis; vel hæredibus necessarijs competat actio ad petendum complementum legitimæ, si in minori quantitate, quam legitimam portione, hæredes instituantur; vel ad omnino rescindendum Testamentum, si nullam appositam justam causam ex hæredandi penitus fuerunt præteriti, ac nihil ipsis jure Institutionis relictum. Ita habetur tum in Jure Civili, Auth. Ut cum de appellatione. §. Aliud quoque. Collat. 8. cum concordantijs, quas citat Layman lib. 3. tract. 5. cap. 5. num. 11. tum in Jure Canonico c. Raynarius, de Testam. ubi dicitur, quòd Legitima portio est debita jure naturæ.

74. Circa quod notandum, quòd legitima portio Descendentium sit triens (id est, tertia pars totius hæreditatis) si non sint plures Liberi, quam quatuor; semis autem (sive media pars totius substantiæ) si sint plures Liberi, quam quatuor. Loquendo verò de Ascendentibus, legitima Ascendentium semper est triens, sive tertia pars totius hæreditatis. Ubi per hanc intelligitur

Qui possint institui Hæredes?

Quid de FF. Minoribus de Observantia, & Capucinis?

Hæredibus necessarijs debet relinqui Legitima, & quomodo?

Legitima portio, quæ?

gitur tota ea substantia, quæ solutis omnibus debitis, atque funeralibus pro Defuncto peragendis, post mortem Testatoris remanet.

Ea non habet locum in Regnis, Ducatibus, &c.

75. Veruntamen ea, quæ nunc dicta sunt de portione legitima Liberis danda, locum duntaxat habent in bonis privatis, non item in Regnis, Ducatibus, & Comitibus Magnatum: talia enim bona in plerisque Provincijs ad Primogenitum pertinent, assignatâ tamen alijs Liberis sufficienti sustentatione, pro conferenda dignitate status & familiæ suæ.

Hæredi non necessario instituto, quantum relinquendum?

76. CONCL. IV. Quod si in Testamento instituat hæres non necessarius, debet ei saltem quarta pars totius hæreditatis seu substantiæ libera remanere, ut sic onera hæreditaria sustinere valeat: alioquin si tam multa à Testatore facta sint legata, vel donationes mortis causâ, ut hæredi non remaneat quarta pars totius hæreditatis, licebit eidem detrudere Falcidiam; aut si gravetur tam magnis multisque Fideicommissis, ut eidem non remaneat quarta pars totius hæreditatis libera, detrahet Trebellianicam. Ita habetur in Jure Civili varijs in locis, ut L. 1. & seqq. ff. ad Legem Falcidiam, & toto tit. ff. ad S.C. Trebellianum, cum concordantijs.

Falcidia, quid?

77. Porro per Falcidiam intelligitur quarta pars omnium bonorum, quæ adierant tempore mortis Testatoris, deducto tamen prius ære alieno, atque expensis funerum, quam licet detrudere hæredibus institutis (servatâ tamen proportione) à singulis legatis, si tam multa sunt legata, ut dicta quarta pars eidem non remaneat libera, donec ista compleatur. Et hujusmodi quarta pars appellatur Falcidia, à suo authore Falcidio Tribuno plebis, qui primus legem tulit (quæ ex suo nomine Lex Falcidia nuncupatur) ut quarta pars semper superesset ac remaneret hæredibus in Testamento institutis.

Et unde sic dicta?

Trebellianica, quid?

78. Trebellianica fermè coincidit cum Falcidia, nisi quod hæc respiciat Legata, illa verò Fideicommissa, à quibus detrahitur. Siquidem Trebellianica detrahitur à Fideicommissis, si tam multa, vel gravia facta sint à Testatore, ut hæredibus non remaneat quarta pars omnium bonorum, post debitorum, ac funeralium solutionem restantium libera, & absque ullo onere, donec dicta quarta pars remaneat libera hæredibus institutis. Et dicitur Trebellianica, à suo authore Trebellio Consule, à quo Senatûs Consultum Trebellianum prodijt, hoc ipsum disponens.

79. Quæres, an sit obligatio aliqua faciendi Testamentum? An sit obligatio faciendi Testamentum?
Resp. breviter, neminem quidem in Foro conscientia per se obligatum esse ad condendum Testamentum, sed interdum per accidens talem adesse obligationem, ne alioquin lites, aut alia incommoda oriantur. Layman lib. 3. tract. 5. cap. 3. num. 10. & alij.

80. CONCL. V. Quando nullum omnino factum est Testamentum, aut illud ex quodam defectu irritum fuit, & cassatum, tunc tali Defuncto succedunt Hæredes ab intestato; id est, illi, qui secundum Jura succedunt, quando nullum factum est Testamentum. Ita communis, & patet ex utroque Jure. Heredes ab intestato, qui, & quando succedunt?

81. Diversi autem sunt ordines Succedentium ab intestato, quorum prior semper posteriorem excludit. Primus est Descendentium, seu Liberorum. Quod si verò unus ex Liberis defunctus sit, & reliquerit Nepotes, tunc hi personam patris representant, & in ejus locum succedunt; ac proinde in divisione hæreditatis cum Patruo suo, aut filiis ejus, succedunt non in capita, sed in stirpes. §. Cum filius. Instit. de Hæreditatibus qua ab intestato, &c. & alibi. Secundus ordo est Ascendentium, seu Parentum (cum quibus tamen simul vocantur, seu ad hæreditatem admittuntur, fratres & sorores duplicis vinculi; hoc est, ex eodem patre & matre cum defuncto geniti: Authent. De hæredibus ab intestato, Collat. 9.) & amplius non extantibus Parentibus Avorum; Tertius est Collateralium, id est, Fratrum Sororumque; & hisce deficientibus aliorum Consanguineorum propinquiorum. Et quartus, Conjugum inter se. Ordines succedentium ab intestato, qui?

82. Tandem his omnibus deficientibus succedit Fiscus: quamvis nonnulli meritò non computent Fiscum inter ordines succedendi ab intestato, eò quòd cæteris deficientibus capiatur bona, non jure successionis hæreditariæ, sed potiùs jure Regalium tanquam vacantia. Sed de hoc plura Juristæ. Fiscus, an computandus inter ordines succedendi ab intestato?

DISTINCTIO IV.

De Contractibus Onerosis.

QUÆSTIO I.

De Mutuo, & varijs ipsum concernentibus.

Ratio ordi-
nis.

I. **P**ost Contractus gratuitos, nec non & Testamenta, agendum restat de Contractibus onerosis, qui magis proprie sunt Contractus, utpote reciprocam hinc inde obligationem continentis. Agitur autem inprimis de Mutuo, eò quod Mutuum sit unica veluti sedes Usurarum, quarum noticia necessaria est ad omnes propemodum Contractus sequentes, ne in illis Usuræ vitium admisceatur. Et quidem

Mutuum
dupliciter
accipitur.

2. *Mutuum* sic dictum est, quasi *ex meo tuum*. Et interdum significat ipsam rem, quæ mutuo traditur; interdum verò ipsum contractum Mutui: & in hac posteriori acceptione sermo est in præsentem de Mutuo.

Mutuum ut
Contractus,
quid?

3. CONCL. I. *Mutuum*, ut sumitur pro ipso contractu seu mutuacione, rectè describitur, dicendo: Mutuum est traditio rei, numero, pondere, vel mensurâ constantis, facta eo animo, ut statim fiat accipientis, cum obligatione, ut similis in specie & bonitate restituatur. Ita desumitur ex l. *Mutuum*. ff. *Si certum petatur*, & tradit Lessius lib. 2. de just. & jure, cap. 20. n. 3.

Declaratur
ejus definitio.

4. Dicitur, *traditio rei*: quia Mutuum perficitur traditione, & ante actualem rei mutuatae traditionem non censetur esse Mutuum. Et additur, *rei numero, pondere, vel mensurâ constantis*: quia in hujusmodi rebus solet fieri Mutuum, ut in vino, oleo, frumento, pecuniâ numeratâ, ære, argento, auro. Dicitur ulterius, *facta eo animo, ut statim fiat accipientis*: quia *Mutuum* dicitur, quasi *ex meo tuum*; ita enim à me tibi datur, ut ex meo tuum fiat. Et additur, *cum obligatione, ut similis in specie restituatur*: si enim reddenda sit res alterius speciei, non erit Mutuum, sed Permutatio; prout fieret, si pro vino mihi dares frumentum. Quòd si verò eadem numero res foret restituenda, etiam non esset Mutuum, sed Commodatum, vel Depositum; prout notatur cit. l. *Mutuum*. ff. *Si certum petatur*, & alibi.

In Mutuo
dominium

5. CONCL. II. In Mutuo rei datae dominium transfertur in Mutuatarium: unde si res mutuata pereat, quocunque tandem

dem casu, aut infortunio, eadem perit Mutuatario. Ita cit. l. Mu-
uum. ff. Si certum petatur, etique communis. Ratio est: quia quæ-
libet res domino suo perit: atqui in Mutuo datum de meo fit
uum, ut ipsum nomen significat; ergo transfertur dominium rei
in eum, qui rem mutuo accipit, qui dicitur Mutuarius,

6. CONCL. III. Omnes, qui contrahere possunt, etiam Mu-
tuum dare, & accipere possunt. Ita communis, & patet ex ter-
minis: quia contrahere ut sic tanquam genus, complectitur sub
se omnes Contractus, & consequenter etiam Mutuum. Solum
duo valde notabilia quoad propositum sunt addenda: itaque

7. Notandum inprimis occasione dictorum, quod Civitas, Civitas, Ec-
clesiæ, Monasteria, aliaque pia loca, ex mutuo, quod eorum clefia, Mo-
Rectores vel Administratores susceperunt, tunc solum obligen- nasterium &c.
tur, si Creditor probaverit, pecuniam in Civitatis, vel Ecclesiæ, quando ob-
aut aliorum piorum locorum utilitatem fuisse conversam: alias ligetur ex
enim soli Administratores conveniri poterunt, non verò Civitas, Mutuo?
vel Ecclesia. Ita Lud. Engel tit. de Pactis, n. 43. idque desumitur
ex l. Civitas. ff. Si certum petatur, juncto cap. 1. de Solutionibus, cum
concordantijs.

8. Notandum ulterius, de Filijsfamilias peculiariter esse Filijsfam-
constitutum in Jure Civili per Senatûs Consultum Macedonia- lias mutuo
num, quod si filij, vel filia, sine consensu parentum pecuniam accipientes
mutuo acceperint, neque ipsi, neque parentes ipsorum teneantur sine consen-
eam solvere. sed possunt contra excipere per dictum Senatûs Con- su parentû,
sultum Macedonianum. Et hoc privilegium factum est non tam in juvantur
favorem filiorum, quam parentum, quorum viræ filij insidiaban- S. C. Macce-
tur, ut hæreditate paternâ potiti debita contracta solverent: doniano.
quod quidem privilegium habet locum etiam in Foro interno,
seu Conscientiæ. Lessius lib. 2. cap. 29. n. 8. Heringx disp. 3. de Con-
tractibus, n. 5. Sanchez, & alij.

9. Limitatur hoc I. Nisi filius habeat bona castrensia, vel
quasi castrensia: nam tunc ipse ex his tenetur solvere, nec po- I. limitatur
test uti exceptione S. C. ti Macedoniani. Limitatur II. Quando hoc in plu-
filius publicè putabatur esse sui juris. Limitatur III. Si filiusfa- ribus cast-
milias mutuo accepit non pecuniam, sed rem aliam, ut triticum, bas.
vinum, & similia: nam lex solum loquitur de Mutuo pecuniario.
Limitatur IV. Si pecunia versa sit in commodum parentum; aut
hi soliti fuerint pecuniam à filijs acceptam solvere. Limitatur V.
Si pater debuisset eam secundum rectam rationem suppeditare:
ut si filius absens causâ Studiorum accipiat Mutuum neces-
sarium,

farium, ut vivat, vel libros emat, &c. nam huiusmodi expensas secundum rectam rationem tenentur parentes facere. Limitatur VI. Si filius iuravit se soluturum: nam tunc non poterit uti exceptione S. C. Macedoniani, sed tenebitur solvere, quando commodè poterit: quia omne iuramentum servandum est, quod sine peccato observari potest.

QUÆSTIO II.

Quid sit Usura, & quo Jure prohibita?

Usura variè
accipitur.

10. **U**Sura variè accipitur. Primò quidem, prout idem est, ac usus. Deinde pro commodo, sive fructu ex rei usu proveniente; prout Cicero *lib. de Senectute*, ait: *Terra nunquam sine usura reddit, quod accipit*. Denique sumitur Usura, ut idem est, ac lucrum ex mutuo; & alio nomine *Fœnus* dicitur: & in hoc sensu procedit præsens Quæstio de Usura. Quæ adhuc dupliciter accipi potest, nempe vel pro ipso lucro usurario; prout dicitur quis solvere Usuras: vel pro pacto, de lucro temporali supra sortem reddendo præcisè ratione mutui.

Usura,
quid?

11. CONCL. I. *Usura est lucrum immediatè ex mutuo proveniens*. Ita in re communis Doctorum, quamvis Usura hic sumatur pro ipso lucro usurario. Quòd si verò Usura accipiat pro contractu usurario, tunc *Usura* aliud non est, quàm Mutuatio cum pacto expresso, vel implicito, recipiendi aliquid supra sortem ratione mutui.

Nomine lu-
cri usurarij,
quid intel-
ligatur?

12. Dicitur, *Usura est lucrum*. Ubi nomine lucri intelligitur quodlibet temporale, ac pretio æstimabile, quod ultra sortem mutuò datam accipitur, quasi ratione mutui ex obligatione debitum sit; sive deinde illud sit pecunia, sive frumentum, vel alia res pretio æstimabilis, aut etiam obligatio civilis quidpiam ex pacto seu debito sibi præstandi ratione mutui, v. g. rursum sibi mutuandi, apud se emendi merces, sibi vendendi, aut operas suas locandi, & huiusmodi. Uno verbo: *Lucrum usurarium est*, quidquid temporale, ac pretio æstimabile ultra sortem mutuò datam accipitur, quasi ratione mutui ex obligatione, seu pacto expresso, vel tacito, debitum sit; ut notat D. Thomas 2. 2. q. 78. art. 2. communiter receptus, & desumitur ex c. *Si fœneraveris*, & seqq. 14. q. 3.

Id debet
provenire
vi Mutui.

13. Dicitur ulterius, *immediatè*; id est, ex vi pacti mutuationis. Si enim Mutuatarius propriâ sponte aliquid tribuat, aut vicissim obsequium mutuanti præstare velit ex mera benevolentia, libera-

licite,

itate, sive gratitudine; aut ex spe aliciendi mutuam ad continuandum mutuam, non erit Usura, dummodo illud non exigatur tanquam debitum. Additur tandem, ex mutuo proveniens; quia Mutuum est unica veluti sedes Usuræ, c. 1. & seqq. 14. q. 3. Unde si quis lucrum acquirat ex Locatione, Conductione, & similibus Contractibus, Usura non committitur, quia tale lucrum non provenit ex Mutuo. Ut autem censeatur lucrum ex vi mutui provenire, requiritur, ut vel expressè vel tacitè Mutuator intenderit, Mutuatarium ex vi pacti mutuacionis obligare ad hujusmodi lucrum præstandum ultra sortem principalem.

14. CONCL. II. Usura rectè dividitur in expressam, & tacitam seu palliatam. Ita communis; & patet explicando terminos. Et quidem *Usura expressa* dicitur, quando expressè exigitur pretium pro mutuo: ut si quis dat mutuos centum florenos eo pacto, ut post annum reddantur sibi centum, & tot vel tot ultra. *Usura palliata*, tacita, seu virtualis est, quæ committitur in contractu Mutui, non formalis & expressi, sed alterius contractus nomine, ac specie, velut pallio occultati: ut si mercator ob solam dilationem solutionis pretij (secus, si ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, &c.) merces multò carius vendat; nam hoc in re aliud non est, quàm emptori mutuam dare pecuniam, post aliquod tempus cum auctario recipiendam; quod reprobatur c. In civitate, de Usuris. Aliud exemplum Usuræ palliatæ habetur in contractu Mohatræ, de quo num. 26. & 27.

15. CONCL. III. Usuræ non tantum Jure humano Ecclesiastico, sed etiam Divino sunt prohibitæ. Ita unanimis Catholicorum Doctorum; & habetur apertè in Jure Canonico, quod non solum Usuras sub gravissimis pœnis prohibet, sed etiam cap. Super eo, de Usuris, expressè dicit, quod *Usurarum crimen utriusque Testamenti pagina detestetur*. Quinimò pertinaciter asserens, exercere Usuras non esse peccatum, veluti hæreticus est puniendus, Clem. un. de Usuris. Porro, quod Usuræ etiam Jure Divino sint prohibitæ, clarè desumitur ex S. Scriptura. Nam Levitici cap. 25. dicitur: *Ne accipias usuras ab eo, nec amplius, quàm dedisti*. Et infra: *Pecuniam tuam non dabis ei ad usuram*. Item Ezechielis cap. 18. Prophetæ inter peccatores numerat *ad usuram dantem, & amplius accipientem*. Et Lucæ 6. ait Christus: *Benefacite, & mutuum date, nihil inde sperantes*, & alibi.

16. Dices I. Christus in parabola Patrisfamilias peregrè proficiscens, ut habetur Luca 19. servis suis talenta dedit ad nego-

Usura x-
picta, &

Usura pal-
liata, seu
virtualis,
quid?

Usuræ sunt
prohibitæ
Jure tum
humano,
tum Divino.

Solvitur pa-
rabola Pa-
trifamilias.

tiandum, & servo nequam, recondenti pecuniam in sudario, exprobravit, eumque gravissimè puniri præcepit, quod pecuniam suam non dederit nummularijs, hac additâ causâ: *Et ego veniens cum usuris exegissem eam*; ergo non est intrinsicè malum, aut lege Divinâ prohibitum, accipere Usuras pro pecunia mutuata. Respondendo consequentiam: quia, ut communiter respondent Doctores cum D. Thoma 2. 2. q. 78. art. 1. Usura ibi metaphoricè sumitur pro augmento & supererescencia bonorum spiritualium, seu pro bona applicatione talentorum naturalium nobis à Deo concessorum: hanc enim à nobis Deus exigit, volens, ut de die in diem in bono proficiamus; siquidem in via Dei non proficere, deficere est.

Deus, an
concesserit
Judæis ex-
ercere Usu-
ras?

17. Urgebis. Deus olim Judæis concessit Usuras exercere, Deuter. 23. dicens: *Non fœnerabis fratri tuo ad usuram, sed alieno*; ergo Usuræ non sunt intrinsicè malæ, neque prohibitæ. Respondent aliqui cum D. Thoma *loc. cit.* Judæis fuisse olim concessum exercere Usuras erga alienigenas, non tanquam licitum, sed permissivè ad evitandum majus malum, ne scilicet à suis fratribus Usuras acciperent; cum fuerint multum avaritiæ dediti.

Alia respon-
sio, & me-
hor.

18. Alij verò dicunt, & quidem melius, Judæis fuisse licitum exercere Usuras erga Gentiles, eo modo, quo eisdem concessum fuit *Exod. 12.* ut Ægyptios spoliarent valis argenteis, & aureis, ac vestibibus sibi commodatis: quatenus nempe Deus, qui est universorum Dominus, dedit Judæis dominium in bona Ægyptiorum injustè se gravantium, ac in alia bona Gentilium, utpote hostium suorum, quos proinde justè poterant spoliare rebus suis, & has ratione Mutui dati sibi acquirere, utpote jure domini à Deo sibi concessi jam suas. Unde sicut Judæi, spoliando Ægyptum, non commiserunt furtum; ita nec commiserunt Usuram, accipiendo fœnus pro mutuo ab Infidelibus: cum utrobique acceperint id, quod suum erat autoritate Divinâ.

Usura etiã
Jure naturali
illicita est.

19. CONCL. IV. Usura etiam Jure naturali illicita est, & prohibita. Ita Doctores Catholici communiter. Ratio est: quia accipiendo Usuram pro rebus usu consumptibilibus, puta pro vino, oleo, pecunia &c. mutuo datis, vel venditur id, quod non est suum, vel eadem res bis venditur: atqui utrumque est injustum, & Juri naturali repugnans, cum in contractibus humanis requiratur æqualitas dati & accepti; ergo. Major declaratur: quia mutuans alteri centum florenos, vel centum modios tritici, transfert dominium pecuniæ vel tritici in alium, ac tantundem suo

suo tempore recepturus est; & sic est æqualitas. Si autem post annum ultra hanc sortem exigat quinquaginta alios florenos, vel vendit, aut sibi restitui vult eandem rem bis; vel vendit, quod amplius non est suum, cum dominium Mutui transferit in Mutuatarium. Atqui utrumque horum repugnat Juri naturali; ergo.

20. Nec potest dici, quod pro usu fortis, v. g. pecuniæ, vel Solvitur in-
stantia. tritici, possit peti lucrum; prout fit in Locatione. Nam contra est. Usus, seu utilitas rei, pertinet ad dominum: sed Mutuatarius est dominus rei mutuatæ, ut patet ex dictis; ergo ad Mutuatarium pertinet etiam usus rei mutuatæ, & non ad mutuantem: & consequenter hic ratione usus concessi non potest licitè & justè quidpiam exigere ultra sortem principalem, cum usus rei non amplius sit suus.

21. Neque obstat adductum exemplum de contractu Locationis, cum sit maxima disparitas inter contractum Mutui, & Locationis. Nam in hoc contractu Locator manet dominus rei locatæ, & consequenter utilitas ex re sua à Conductore percepta etiam ipsum respicere debet: secus fit in Mutuo, ubi ex meo tuum fit. Præterea Locatio est talium rerum, quæ permanentes usum & utilitatem afferunt: pecunia autem ex sua natura sterilis est; unde maximè præter naturam est, ut in fœnore nummus nummum pariat. Disparitas
magna in-
ter Contra-
ctum Loca-
tionis, &
Mutui

Sed dices. Remutuare, est pretio æstimabile; ergo etiam mutuare: & consequenter licitè pro hoc exigitur aliquid ultra sortem. Antecedens probatur. Mutuare cum pacto remutuandi, est usurarium, ut dicitur *num. 12. & n. 25.* sed non esset usurarium, nisi istud esset quid pretio æstimabile; ergo. Resp. distinguendo antecedens: Remutuare, est pretio æstimabile pro parte remutantis, quasi iste pro actu remutationis à se factæ (etiam secluso damno emergente, & lucro cessante &c.) licitè possit pecuniam exigere, negatur. Remutuare, est pretio æstimabile pro parte recipientis, sive habentis alterum sibi ex pacto prævio obligatum ad remutuandum suo tempore, conceditur quidem antecedens cum sua probatione, sed negatur consequentia.

22. CONCL. V. Usurarius non comparat dominium rei per Usuram acceptæ. Ita communis. Ratio est: quia deest titulus, sive juxta causam usuram accipiendi: atqui sine justo titulo rerum dominia non transferuntur; ergo. Usurarius
non com-
parat domi-
nium rei
usurariæ.

Rrr 2

23. Hoc

Quid de
pecunia u-
suraria?

23. Hoc tamen intelligendum, nisi pecunia usuraria cum alijs iuste acquisitis permixta fuerit, ut amplius discerni non possit: nam tunc per accidens, seu iure permixtionis efficeretur sua, arg. l. Si alieni, ff. de Solutionibus: qua de causa etiam pecunia furtiva, alteri pecuniæ propriæ permixta, efficitur recipientis, ut alibi (a) dictum. Veruntamen hoc dominium est duntaxat imperfectum, & cum obligatione tandundem restituendi, quantum quis per furtum vel usuras acquisivit, non obstante dictâ commixtione.

Pœnæ Usu-
ratorum.

24. CONCL. VI. Pœnæ Usurarium variæ sunt in Jure statutæ. I. Notoriè Usurarius est ipso Jure infamis. c. Infames 3. q. 7. II. Usurarius notorius non est admittendus ad Communionem Altaris, id est, sumptionem sacræ Eucharistiæ; neque ejus oblationes accipiendæ sunt, neque ipse mortuus Ecclesiasticæ Sepulturæ tradi debet. III. Testamentum, & quævis alia ultima voluntas Usurarij manifesti, ipso jure irrita est, nisi ante mortem restituerit, quæ per usuras acquisivit, vel de eorum restitutione idoneam cautionem, per pignora videlicet, aut fidejussores, dederit; prout habetur c. In omnibus. de Usuris, juncto cap. 2. eod. in 6.

QUÆSTIO III.

An Pactum mutuandi &c. Contractus Mohatra, & Montes Pietatis contineant Usuram?

An sit Usu-
ra, mutuae
cum Pacto
mutuandi
&c.

25. **Q**Uæritur I. Utrum sit Usura, mutuae cum pacto, atque obligatione, ut mihi vicissim mutuës, aut certum officium conferas, vel ut ex mea officina, quæ tibi opus sunt, emas, & hujusmodi? Resp. Si talia dentur solummodo ex titulo remunerationis, aut si quis det mutuò ob speratam hujusmodi remunerationem, secluso alio pacto, non est Usura; secus dicendum, si ejusmodi obligatio remunerandi, officium conferendi, vel apud se merces emendi &c. in pactum deducatur; idque tanquam debitum exigatur. Patet hoc ex dictis *Quæst. preced. num. 12.* estque communis Doctorum. Unde Innocentius XI. hanc inter alias, ordine 42. Propositionem damnavit: *Usura non est, dum ultra sortem aliquid exigatur tanquam ex benevolentia, & gratitudine debitum, sed solum si exigatur tanquam ex justitia debitum.* Hæc, inquam, Propositio est falsa & damnata.

26. Quæ-

26. Quæritur II. An contractus Mohatra sit illicitus, ac usurarius, nec ne? Ubi per contractum Mohatra dictum intelligitur ille, qui sic celebratur: Petit quis mutuos centum florenos a mercatore, & mercator non vult pecuniam mutuare, sed paratus est illi vendere merces credito, sed summo pretio, v. g. centum quinque florenis, ut eas vendat numeratâ pecuniâ cui voluerit, & ille res sic emptas denuò offerat mercatori, qui easdem emit, vel potius redimit pecuniâ numeratâ, pretio tamen medio, vel infimo, v. g. centum florenis, aut nonaginta quinque. Ita contractum Mohatræ explicat Lessius lib. 2. cap. 21. n. 130. & concordat Joannes Cardenas in Crisi Theologica ad Propositionem 40. ex damnatis ab Innocentio XI. quamvis addat, quòd in eo emantur credito merces summo pretio, cum pacto tamen retrovendendi infimo pretio pecuniâ numeratâ.

27. Resp. Talem contractum esse illicitum. Ita novissimè declaravit Innocentius XI. inter alias Propositiones etiam hanc, ordine 40. condemnando: *Contractus Mohatra licitus est etiam respectu ejusdem persona, & cum contractu retrovenditionis prævidè inito, cum intentione lucri.* Ratio est: quia talis Contractus continet Usuram mentalem, vel palliatam; nam hujusmodi venditio & emptio cum pacto redimendi, præsumitur tantùm ficta venditio & emptio, in effectu autem est Mutuum cum lucro ex foenore.

28. Quæritur III. Utrum Montes Pietatis sint usurarii, nec ne? Ubi sciendum. Montes Pietatis in Italia, & alijs pluribus locis esse usitatos, & dici Æraria publicè constituta, ut ad ea indigentes quasi ad montem refugium habeant, ne magis ab Usurarijs, præsertim Judæis, opprimantur. Cùm enim per Judæorum immoderatas Usuras (utpote qui pro singulis florenis mutuo datis solent unum circiter crucigerum per singulas hebdomadas exigere, sicque lucrum usurarium per anni decursum fermè exæquet sortem principalem) pauperes plurimùm fuerint pressi: plures successivè celeberrimi Concionatores ex Ordine Fratrum Minorum, ut B. Jacobus de Marchia, Bernardinus de Felto, aliique Viri doctrinâ & sanctitate celebres, ejusmodi Montes Pietatis publicis suis Concionibus construi, atque institui fecerunt; eâ primùm lege, ut sub sufficiente cautione pignoris præstiti ex ejusmodi Montibus gratis Mutuum pauperibus indigentibus daretur.

R r 3

29. Quia

Ratio mo-
vendi diffi-
cultatem.

29. Quia verò ministri talium Montium Pietatis non poterunt gratis laborare, atque ex ipsis Montibus sustentari congruè non poterant (nam alioquin Summa capitalis brevi defecisset) hinc postmodum pro eorum ministrorum sustentatione, & rerum ad Montes Pietatis pertinentium necessariam conservationem, sine ipsius Montis Pietatis lucro, seu augmento, moderatum aliquid & necessarium (putà, per annum duo, tres, quatuor, aut quinque floreni in centum) à Mutuatarijs præstari, & exigi cœptum fuit. Si autem intra tempus præfinitum Mutuatarij non solvissent debitum, tunc pignus vendebatur, & detractâ sorte, exiguòque illo adjecto, residuum de ælimatione pignoris debitori restituebatur.

Contradi-
ctio non-
nullorum.

30. Contradixerunt multi hujusmodi Montibus Pietatis tanquam usurarijs, eò quòd ultra sortem principalem quidpiam exigeretur: unde controversia ista ad Sedem Apostolicam iteratò fuit devoluta. Verùm hujusmodi Montes Pietatis per diversos secessivè Summos Pontifices, ac tandem in Concilio Lateranensi, Sessione 10. per Leonem X. fuerunt solemniter approbati tanquam liciti, & omni specie mali carentes, ut patet ex ejusdem Bulla, *Cùm inter nonnullos*, in dicto Concilio edita. Hinc

Montes Pie-
tatis sunt li-
citi, & pij.

31. Resp. Montes Pietatis liciti sunt, & pij, non obstante, quòd in debitam ministrorum sustentationem, atque ad Montis necessariam conservationem, modicum quid ultra sortem principalem exigatur. Patet hoc ex definitione citati Concilij Generalis Lateranensis, & approbatione Leonis X. aliorumque Summorum Pontificum. Accedit ratio: quia, quamvis in hujusmodi Montibus Pietatis aliquid detur ultra sortem, id tamen non exigitur, neque datur tanquam lucrum ex Mutuo, sed pro sumptibus necessarijs ad Montis conservationem, & pro stipendio ministrorum, qui Montem administrant, & semper parati esse debent ad mutuandum, ad pignora recipienda, custodiendaque, & conficiendos libros rationum, ceteraque necessaria præstanda. Nam quia *dignus est operarius mercede sua*, ut inquit Christus *Luce 10* jure tales à Mutuatarijs sustentari merentur, in quorum gratiam laborant, & inserviunt Monti Pietatis.

***

QUE

QUESTIO IV.

An aliqui Tituli excusent ab Usura?

32. **Q**uæritur I. An liceat aliquid in Mutuo ultra fortem <sup>Ratione lu-
cra</sup> exigere ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel <sup>eti cessan-
tis, damni</sup> periculi fortis principalis amittendæ, ac hujusmodi <sup>emergentis
&c. an in
Mutuo pos-
sit quid esi-</sup>
Resp. affirmativè, prout tenent Lessius *lib. 2. cap. 20. dubit. 12. &*
seqq. Layman, & alij satis communiter, paucis exceptis. Ratio est:
quia spes lucri, qua se privat Mutuator in gratiam Mutuatarij, est
pretio æstimabilis (& idem dicendum de damno emergente, acgi?
periculo amittendæ fortis principalis, & hujusmodi) ergo licitè
aliquid ratione ipsius exigi potest, ac talis compensatio in pactum
deduci. Hinc

33. Inferitur I. Quòd liceat aliquid ultra fortem accipere <sup>Corollarium
de lucro ces-
sante, &c</sup> ratione lucri cessantis, si videlicet Mutuatori ex eo, quòd alteri
mutuum det, lucrum abscedat. Veluti si mercator det mutuos
centum florenos, ex quibus alioquin fuisset negotiaturus, cum
spe, intra certum tempus lucrandi quinque alios florenos, po-
test istos à Mutuatario ultra fortem exigere: quia non dicitur pe-
tere Usuras, sed potius Interesse, & ne ipse mercator ratione mu-
tui dati ex lucro sibi cessante damnum patiatur.

34. Inferitur II. Etiam ratione damni emergentis posse <sup>Damno
emergente</sup> aliquid exigi ultra fortem tanquam Interesse. si Mutuatoris reve-
rà inter sit non mutuare: ut si mutuam des pecuniam, quam de-
stinaveras ad emendum frumentum tempore abundantia, &
postea pretio majori illud emere cogaris. Siquidem compen-
satio talis damni, Mutuatori emergentis, meritò in pactum de-
ducitur; cum nemo cum suo damno regulariter mutuare tenea-
tur, & soleat.

35. Verùm notant Doctores, istud intelligendum esse, dum <sup>Limitatio
præmissa-
tum,</sup> modò mutuum verè sit causa talis damni emergentis, vel (lo-
quendo de priori Corollario) lucri cessantis; neque plus exi-
gatur ratione illius lucri cessantis, vel emergentis damni, nisi
quantum arbitrio boni viri, spectatis omnibus causis, atque cir-
cumstantijs, illud æstimeretur: nam plus exigens, licèt propriè
non committat Usuram, eò quòd illud non exigat vi Mutui, ta-
men admittit injustitiam, pretium excessivum exigendo ratione
lucri cessantis, vel damni emergentis. Lessius *lib. 2. cap. 20. n. 96.*
Pithing *tit. de Usuris, n. 40.* & alij.

Recipi ali-
quid ultra
fortem tan-
quam
Interesse,
quid?

36. Sciendum insuper, illud, quod in ejusmodi casu exigitur ultra fortem, sive Summam capitalem, non accipi veluti Usuram (hoc est, vi mutui) sed tanquam *Interesse*. Aliud siquidem est, mutuum; aliud, lucrum cessans, vel damnum emergens occasione mutui dati: unde quamvis mutuum debeat dari gratis, sicque pro mutuo secundum se præcisè spectato nihil supra fortem exigi possit; adhuc tamen mutuans potest aliquid exigere, vel lucrum inde sibi cessans, vel damnum emergens compensetur: *Ne dispendium patiat, unde videtur premium meruisse*, arg. c. Pervenit, de Fidejussoribus. Et hoc in Jure vocatur *Interesse* prout notat Glossa c. Quoniam. l. 4. q. 4. atque desumitur ex l. Si commissa. ff. Rem ratam habere, ibi: *Intantum competit, in quantum mea interfuit, id est, quantum mihi abest, quantumque lucrari potui*, cum concordantijs.

Corollarium
de periculo
amittendi
fortem, aut
eam diffi-
culter recu-
perandi.

37. Infertur III. Similiter ob probabile periculum amittendi fortem principalem, cui Mutuator se exponit mutuans homini non satis noto, vel non induitrio, aut pluribus debitis obstricto, vel dubiæ fidei: item ratione difficultatum, aut expensarum quæ in recuperanda forte principali metuuntur, licet aliquid ultra fortem exigi. Ratio est: quia exponere res suas periculo in gratiam alterius, aut subire difficultatem eandem acquirendi, est quid precio æstimabile; cum nemo teneatur gratis pro altero curas suscipere, aut res suas periculo exponere. Deinde Usura non fit, nisi exigendo aliquid ultra fortem vi mutui: atqui hoc non fit in casibus præmissis; ergo.

An in mu-
tuo possit
pacisci de
pœna sol-
venda, &c

38. Quæritur II. Utrum in Mutuo sit licitum pacisci, quod si Mutuatarius statuto tempore non solverit mutuum, teneatur certam pœnam solvere ultra fortem principalem? Resp. affirmativè, cum Scoto 4. dist. 15 q. 2. §. de secundo, & alijs passim. Ratio est. Tum quia talis pœna imponitur, atque exigitur ad hoc, ut Mutuatarius hac ratione quasi constringatur ad fortem principalem statuto tempore reddendam, & ne culpâ suâ impune fallat. Tum quia ea non solvitur præcisè vi mutui, sed ob moram, sive culpâ non solvendi mutuum: siquidem debitor, qui est in mora culpabili, peccat contra Justitiam, retinendo alienum invito domino; ac proinde is justè punitur pœnâ conventionali.

Pœnam ne-
mo potest
imponere,
nisi Superior.
Et quomodo?

39. Dices. Nemo potest alteri pœnam imponere, nisi Superior; ergo. Resp. distinguendo ad usuratum. Nemo potest pœnam legalem, atque judicialem imponere, nisi Superior, conceditur: nemo, nisi Superior, potest imponere pœnam con-
ven-

ventionalem, negatur. Hæc siquidem ex pacto, & mutuo paciscentium consensu, atq; conventionem proficiscitur, juxta quod *Reg. 86. Juris in 6.* dicitur: *Contractus ex conventionem legem accipere dignoscuntur, cum concordantijs: prior autem vel ab ipsamet lege, vel ab autoritate Superioris, v. g. Judicis descendit, & ad eam potest obligari etiam invitus, sed non nisi per Superiorem.*

40. Quæritur III. An pro sola carentia pecuniæ possit in Mutuo quidpiam exigi? Resp. negativè. Siquidem carentia illa pecuniæ ad aliquod tempus, est intrinsicæ & essentialis mutuo; ergo sicuti pro mutuo, ita & pro illa carentia, nihil licitè exigitur. Hinc Alexander VII. anno 1666. jure condemnavit hanc ordine 42. Propositionem: *Licitum est mutuantis aliquid ultra sortem exigere, si se obliget ad non repetendam sortem usque ad certum tempus.* Nam fallitas hujus Propositionis patet ex proximè allata ratione. Similiter meritò Innocentius XI. sequentem inter alias, ordine 41. Propositionem damnavit: *Cum numerata pecunia pretiosior sit numerandâ, & nullus sit, qui non majoris faciat pecuniam presentem, quam futuram, potest creditor aliquid ultra sortem a mutuatario exigere, & eo titulo ab usura excusari.* Ita sonat Propositio damnata.

Pro sola carentia pecuniæ nihil potest exigi.

41. Nec urget, quòd pecuniâ præsens, seu numerata videatur pretiosior numerandâ. Resp. enim, hoc non accidere ratione pecuniæ secundum se præcisè spectatæ, sed quatenus præsens pecuniâ est utilis ad negociandum, lucrumque quærendum &c. Alioquin considerando pecuniam secundum se præcisè, atque independentem à lucro cessante, & secluso omni damno emergente, periculòque amittendi sortem principalem, & difficultate istam recuperandi, tantundem est, pecuniam jacere in propria, vel alterius cista. Quinimò securitatis pro parte mutuantis manebit pecuniâ illa apud Mutuatarium, ut si furto, aut alio casu inopinato pereat, damnum Mutuatario emergat, non mutuantis; qui eam postea statuto tempore absque alia difficultate (cui supponitur) integram recipiet.

Solutio ob-jectio.

42. Neque etiam obstat *Reg. Minus. 205. ff. de Regulis Juris, ibi: Minus est, actionem habere, quam rem.* Nam, ut rectè notat Glossa ibidem, id procedit ratione dubij eventus executionis, & sententiæ incertæ, nec non & difficultatis in prosequenda actione intervenientis: alioquin enim seclusis similibus periculis, & incommodis, locum habet *Reg. Qui actionem. 15. ff. eod. asserens: Qui actionem habet ad rem recuperandam, ipsam rem habere videtur.*

Minus est, actionem habere, quam rem, quomodo?

Ad auctori-
tate Principum
supremorum
possit in Mutuo
aliquid exigi
ultra
sortem?

43. Quæritur IV. An auctoritate Principum supremorum, vel consuetudine Provinciarum, possit in Mutuo quidpiam exigi ultra sortem? Ratio debicandi est: quia in primis Jure Civili videtur hoc concedi, ut *l. Placuit ff. de Usuris*, ibi: *Placuit, licitas usuras posse peti*: junctâ *l. Eos qui. C. eod.* cum concordantijs. Deinde id convincere videtur praxis totius Romani Imperij, post Recessum Deputatorum Imperij Spiræ, Anno 1600. celebratum, & à Rudolpho II. confirmatum, quinque pro centum mutuo datis annuatim recipiens. Tandem Princeps supremus ob dominium alium potest per commune Statutum, seu Legem, aut etiam Rescriptum, ex causa justa & publica transferre dominium rerum quarundam ab uno in alterum, ut patet in Præscriptione; ergo idem potest fieri in moderatis Usuris.

Potest lege
Usuris statu-
tui modus;
non tamen
ex reddi li-
citas.

44. Resp. I. Quamvis valeat lex, quæ ad vitandum majus malum statuat certum modum Usuris, nè videlicet Usurarij sub aliquo prætextu lucri cessantis, vel damni emergentis &c. nimium à debitoribus extorqueant: nullâ tamen lege, vel consuetudine Provinciarum, possunt Usuræ reddi licitæ. Prima pars est communis Doctorum; eamque tradit Engel tit. *de Usuris, num. 10.* Sic enim Usuræ non approbantur ut licitæ, sed permittuntur duntaxat, ac nimius excessus earum cohibetur. Altera pars sequitur ex dictis *num. 15. & seqq.* quia Usuræ sunt prohibitæ Jure Divino & naturali, cui nullâ lege positivâ, vel contrariâ consuetudine derogari potest, *arg. cap. ult. de Consuetudine.*

Jure Civili,
an appro-
bentur Usu-
ræ?

45. Ad rationes dubitandi, & in primis ad textus Juris Civilis dicitur, de mente Juris Civilis varias esse Doctorum sententias: nam nonnulli volunt, jure Civili esse quidem permissas Usuras, in quantum eas non punit, ad evitanda majora mala seu peccata; non tamen approbari tanquam licitas: prout simile quid contingit in publicis lupanaribus, & quibusdam alijs. Alij Jus Civile explicant de Usuris (ut vocant) compensatorijs, quidpiam ultra sortem exigentibus ratione lucri cessantis, damni emergentis, vel alterius justî Tituli: non verò de Usuris lucrativis, hoc est, de ijs, in quibus exigitur lucrum vi mutui ultra sortem principalem. Quòd si verò Leges Civiles permitterent Usuras hæcæ lucrativas, dicendum, eas, seu foventes peccatum, esse correctas Jure Canonico, *Clem. un. de Usuris.*

Quid cen-
sendum de

46. Ad Recessum Spirensis, & praxin Germaniæ, responderet Engel *loc. cit. num. 10.* post Henricum Canisium *de Usuris, cap.*

cap. 1. num. 9. jure Imperij quinque pro centum tantum permitti ex praesumptione lucri cessantis, damni emergentis, aut alterius justi Tituli; unde communiter Summa illa dicitur peti, & accipi per modum Interesse. Ac proinde, si pecunia revera fuisset otiosa apud mutuantem, & nihil intersit eam mutuo dari, volunt plerique (inquit Engel) talem non fore immunem ab Usura in Foro conscientiae, ubi non ex praesumptione, sed ex veritate proceditur.

praxi Ro-
mani Impa-
rij, exigente
quinque pro
centum?

47. Dicitur notanter, volunt plerique. Nam propter ultimam rationem dubitandi num. 43. allatam, conantur aliqui hanc consuetudinem ab Usura excusare, eo quod excessus ille non recipiatur praecise vi mutui (hoc enim repugnat Juri naturali, ac Divino) sed ob auctoritatem Supremi Principis, seu Reipublicae, propter publicam utilitatem ob dominium altum validantis tale pactum. Ita Christoph. Havnoldus tom. 3. de Just. & jure, tract. 9. cap. 3. §. 8. citans Saenz Contractus, n. 4. & Tannerum tom. 3. disp. 4. quaest. 7. dub. 3. n. 79.

Aliorum opi-
nio refer-
tur.

48. Additur etiam num. 46. aut alterius justi Tituli. Siquidem praeter lucrum cessans, aut damnum emergens, possunt intervenire nonnulli alij justi Tituli, annuatim accipiendi quinque, v. g. pro centum, ac praesertim sequentes. I. Ob contractum Societatis, sive expressum, sive saltem implicitum, ac lege publicae, vel consuetudine patriae constitutum, in quo unus pecuniam, alter vero industriam confert: nam justum est, ut si alius mediante mea pecunia negotietur, lucrumque honestum acquirat, virtute talis contractus Societatis mihi partem lucri attribuat. Engel tit. De Usuris. §. 3. num. 11. Hoc ipsum plures Doctores concedunt etiam de illo contractu Societatis, quo quis salva sorte principali, ac potestate dissolvendi pro libitu contractum ipsum, dat mercatori pecuniam, ut is instituta negotiatione, sive lacrum inde capiat, sive damnum patiat, in annos singulos teneatur certum quid solvere, v. g. quinque pro centum; ita tamen, ut soluto illo modico alter velit, debeaturque semper esse contentus, non considerato majori lucro, si quod inde mercatori advenerit. Layman lib. 3. tract. 4. cap. 18. n. 11. post Holtiensem, Navarrum, Covarruviam, & alios. II. Ob contractum Censuum, si debita conditiones concurrant, posse annuam pensionem justè exigi, amplius patebit ex proximè dicendis Quaest. 6. per totum.

Alij justu
Tituli, hanc
praxin ex-
cusantes.
I. Ob con-
tractum So-
cietatis.

II. Ob con-
tractum
Censuum.

Regula pra-
ctica circa
justitiam
Contractuum.

Et quidem passim fatentur Doctores, contractum in aliqua Regione usitatum, & à Viris etiam probis atque honestis celebrari solitum, non facile condemnandum esse iniquitatis; simulque ex parte rudiorum sufficere, si implicitè intendant justum talem Titulum, unde consuetudo illa ortum habuit; aut velint contrahere modo, quo de jure possunt, meliori. Quòd si quis autem ex mutuata pecunia sua lucrum quærat præcisè vi Mutui, id nullà ratione potest à peccato excusari; cum repugnet Juri naturali, ac Divino.

QUÆSTIO V.

De Pignore, & Hypotheca; ubi & de Antichrifi, & Pacto Legis Commissoriae.

Pignus, unde sic dicitur?

49. **P**ignus appellatur à pugno, quia res, quæ pignori dantur, manus (seu pugno) traduntur: unde etiam quidam putant, pignus proprie rei mobilis esse; prout notatur l. Plebs. ff. de Verb. signif.

(c) Quæst.

1. n. 2.

Quomodo differat ab Hypotheca?

Porrò Pignus accipitur vel pro re ipsa in Pignus data, vel pro contractu, ac resultante inde obligatione Pignoris, ut in simili dictum superius de Mutuo. (c) Differt autem Pignus ab Hypotheca, quòd pignus proprie dictum sit rei mobilis, creditori à debitore tradita, ad præstandum securitatem de solvendo debito, vel adimplendo promisso: Hypotheca verò sit rei immobilis; ut si alteri in securitatem solvendi debiti hypothecetur ager, domus, vel hujusmodi res immobilis. De cætero Pignus, & Hypotheca, pari fermè passu ambulant; & quod dicitur de uno, servatà proportionem intelligendum est de altero. Quinimò allata quoque attribuitur rei etiam immobili, quæ traditur creditori, arg. l. 2. ff. de Religiosis & sumptibus funerum, ibi: Qui pignori dedit agrum. Circa quod

Pactum Antichrifeos, quid?

Est regulariter illicitum.

50. Quæritur I. An Pactum Antichrifeos sit licitum, nec ne? Ubi sciendum est, Antichrifi esse pactum inter creditorem & debitorem, ut creditor tamdiu pignore uti, & fructus ejus lucrari possit, donec debitum sibi restitutum sit. Quo prænotato,

51. Resp. Cum communi, pactum Antichrifeos regulariter esse illicitum, ac usurarium. Ratio est: quia alioquin creditor ultra pecuniam, quam mutuò dedit, aliquid lucrabitur causa solius Mutui, quæ est Usura; siquidem in tali casu creditor lucrare-

craretur fructus ex Pignore. Hinc in Jure Canonico c. Cum contra. de Pignoribus, habetur, quod secundum Canonicas sanctiones fructus restitui, & in sortem debeant computari. Hinc etiam c. 1. & 2. de Usuris dicitur, quod sit usura, lucrifacere fructus rei pignorate.

52. Dicitur regulariter: nam possunt quandoque alij iusti Tituli ^{Nisi inter-} intervenire, ut liceat fructus ex Pignore lucrari. Primus est: si ^{veniat alius} fructus ex Pignore, vel Hypotheca percepti, non superent quan- ^{justus Titu-} titatem pensionis, quæ jure Censûs, super eadem Hypotheca se- ^{lus.} cundum morem Patriæ constituti, exigipotest. Secundus est: si creditor fundum, qui Pignori destinatus erat, certo pretio emat, cum pacto revendendi; nam tunc creditor fit verus dominus illius fundi, quamvis ipsum revendere teneatur, quando alter vult pretium principale refundere. His addi poterunt casus illi, in quibus ratione lucri cessantis, vel damni emergentis, licitum est aliquid in mutuo ultra sortem principalem exigere: Item & nonnulli alij casus, de quibus Canonistæ.

53. Quæritur II. An in Pignoribus licitum sit Pactum Legis ^{Pactum Le-} Commissoriæ? Ubi notandum, quod Pactum Legis ^{gis Con-} Commissoriæ dicatur illud, quo creditor cum debitore convenit, ut si intra ^{missoriæ,} certum tempus non fuerit debitum solutum, Pignus pleno jure ^{quid?} acquiratur creditori.

54. Resp. cum communi Doctorum, hujusmodi Pactum Le- ^{In Pignori-} gis Commissoriæ in Pignoribus non valere, sed veluti usurarium ^{bus an va-} reprobari; & quidem tam à Jure Canonico, c. Significante, de ^{leat?} Pignoribus; quam à Jure Civili, l. ult. C. de Pactis pignorum. Ratio est: quia Pignus ordinariè plus valet, quam ipsum debitum; unde ejusmodi Pactum verè est usurarium. Debet proinde in tali casu Pignus vendi, ac pretium sortem principalem excedens ipsi debitori restitui: sicuti observatur in Montibus Pietatis, si debitum tempore definito non solvatur. Nonnulla alia, quæ de Pignoribus dicenda forent, potiùs ad Juris Interpretes examinanda pertinent, quam ad Theologiam Moralem.

QUÆSTIO VI.

De Censibus, & an sint liciti?

55. **C**ONCL. I. Dimissis varijs alijs acceptionibus, ^{census in} ^{Census,} proposito idem est, ac jus contractu aliquo constitu- ^{quid?} tum, percipiendi annuam pensionem ex re, vel perso- ^{na}

na alterius. Ita in re communis. Nam, quamvis interdum ipsa pensio vocetur Censum, propriè tamen loquendo Censum non est ipsa pensio, sed jus eam exigendi. Et hinc, si per contractum Censualem quis vendat Censum, non vendit pecuniam, aut fructus annuos, sed jus quoddam, ratione cuius emptor Censum potest annuatim exigere certam pecuniam, aut fructus ex re alterius.

Censua-
rius, &

56. Porro venditor Censum (id est, ille, qui accepta certâ pecuniâ quantitate supponit rem suam Censui, sese obligando ad solvendam annuatim certam pensionem ex ea) dicitur *Censuaris*. Qui verò pretium dedit, sicque Censum, seu jus percipiendi pensionem annuam ex re alterius emit, vocatur *Censualista*.

Censuali-
ta, quis?
Censum di-
visiones.

57. CONCL. II. Censum variè dividitur: & primò quidem in reservativum, & consignativum; deinde in realem, & personalem, in perpetuum, ac temporalem, & hujusmodi. Ita communis.

Censum re-
servativus,
quis, & an
liceat?

58. *Censum reservativus* dicitur, cum quis rem suam pleno jure domini (id est, tam quoad dominium directum, quam quoad utile) transfert in alium, donando, legando, vendendo, aut permutando, reservatâ sibi annuâ pensione ex re illa præstandâ. Et hunc esse licitum, desumitur ex *L. ult. C. de Rerum permutat.* & patet exemplo Josephi, Ægypti Proregis, qui Ægyptiis dedit Terras, prius titulo Permutationis pro tritico subjectas dominio Pharaonis, sub annuo censu Pharaoni præstando, *Genes. c. 47.*

Censum con-
signativus.

Censum consignativus dicitur, quando quis super bonis suis, quorum dominium directum, ac utile retinet, vel etiam super persona sua alteri jus pensionis annuæ consignat. Et potest hic Censum alteri constitui mediante contractu Donationis, Venditionis, vel Permutationis, aut alio consimili; quamvis hic potissimum sit sermo de Censu, qui Emptione constituitur.

Censum rea-
lis, &

59. *Censum consignativus* subdividitur in realem, ac personalem. *Realis* est, qui fundatur super re, v.g. super domo, agro, vinea tua; & ideo comitatur rem, ad quemcunque possessorem perveniat, donec Censum redimatur. *Censum personalis* est, qui fundatur super certa persona obligante se ad annuam pensionem sine ordine ad aliam rem, ex qua pensio sic solvenda; quamvis interdum securitatis gratiâ fundus aliquis Hypothecæ supponatur, ut ex eo præstetur pensio, si hæc à persona debitrice nequeat obtineri.

Personalis,
quis?

60. Insuper ratione temporis futuri dividitur Census in perpetuum, & temporalem. Perpetuus autem subdividitur in redimibilem, qui videlicet restituitur per venditorem pretio potest redimi: & in irredimibilem, qui amplius redimi nequit. Temporalis etiam subdividitur in eum, qui extenditur ad certum tempus, v. g. ad triginta, vel 50. annos: & in eum, qui extenditur ad tempus incertum, utputà ad vitam unius hominis vel duorum; & hic Census proprio nomine dicitur *vitalitiis*.

61. CONCL. III. Census consignativus realis, sive perpetuus, sive temporalis, etiam vitalitiis, est licitus, ac nequaquam usurarius, si eo pretio fuerit emptus, quod vel lex taxavit, vel loci consuetudo approbavit. Ita omnes Doctores; & constat ex *Extravag. Martini V. & Calixti III.* quarum utraque habetur in Jure Canonico, inter Extravagantes communes, tit. *De Emptione & vendit.* ubi ex professo definitur, ejusmodi contractus Censuales, seu Censuum emptos, in quorum redditibus, ac fructibus, plerumque Monasteriorum, Hospitalium, Ecclesiarum, & Beneficiorum Ecclesiasticorum, fundationes, atque proventus dignoscantur consistere, esse licitos, *Jurique conformes; & vendentes eosdem, ad ipsorum solutionem censuum, & reddituum juxta dictorum contractuum tenores efficaciter teneri.*

62. Accedit ratio: quia Usura non committitur, præterquam in Mutuo, *arg. can. Si foveraveris. 14. q. 3.* & patet ex ipsa definitione Usuræ n. 11. allata: atqui in Censu non intervenit Mutuum, sed verus contractus Venditionis & Emptionis; nam Censuarius vendit sub certa pecunia ipsi Censualistæ jus percipiendi fructus aliquos ex suo agro, prædio, &c. ergo. Confirmatur: quia Census est veluti pars quædam Ususfructus; nam continet jus percipiendi partem fructuum sive annuorum reddituum, quod jus est hic & nunc certâ pecuniâ comparatum, non minus ac donatione, vel titulo legati comparari potest.

63. CONCL. IV. Nihilominus, ut contractus Censualis sit licitus ac justus, jure naturæ requiruntur sequentes conditiones. Prima est: ut Census constituatur in re frugifera; ut est ager, domus, & huiusmodi. Nam vj Census venditur jus percipiendi fructus alicujus rei, & consequenter hæc debet esse frugifera.

64. Secunda conditio, jure naturæ requisita ad contractum Censualem, est: ut justo pretio Census vendatur, & ematur. Hæc enim conditio ex natura rei requiritur ad quamcunque venditionem, & emptionem. Censetur autem justum pretium, quod

Census per
petuus, re-
dimibilis, &
irredimibi-
lis.

Census tem-
poralis, &
Census vi-
talitiis,
quid?

Censum
consignati-
vum esse li-
citur o-
stendatur
authoritate.

Ratione id-
ipsum præ-
batur.

Conditiones
jure natu-
ræ requisitæ
ad Censum
licitum.

1.
14.

quod vel lege, vel consuetudine, aut saltem iis deficientibus, arbitrio proborum & prudentum virorum taxatum est: quale in Imperio communiter censetur esse centum pro quinque annuatim præstandis.

65.

Tertia conditio est: quòd si res Censui subjecta pro parte, aut ex toto pereat, vel in perpetuum (secus, si ad modicum tempus cum refusione fructuum alio tempore percipiendorum) infrugifera reddatur, etiam Censui ipse pro rata, seu iuxta commenturationem, pro parte, aut ex toto pereat. Siquidem Censualita habet jus ad fructus rei, seu est dominus hujus juris: quælibet autem res domino suo fructificat, aut perit. Hinc si casu fortuito domus Censui subjecta pereat absque culpa Censuarij, perit Censui. Secus, si pereat v.g. incendio ex culpa Censuarij: nam tunc is vel debet refundere pretium Censui, vel hunc super alia re immobili constituere; ut post Lessium *lib. 2. cap. 22. n. 88.* notat Pirhing *tit. de Usuris, n. 80.* pluribus hanc conditionem explicans.

aliae conditiones ad Censum iure Ecclesiastico requisitae.

66. Præter has Jure naturæ ad Censum requisitas conditiones, sunt nonnullæ aliæ, quæ vel in duabus Extravag. Martini V. & Calisti III. indicantur, vel in Bulla B. Pij V. quæ incipit, *Cum onus Apostolica*, super Censibus edita (ac refertur tom. 2. Bullarij Romani, *Constit. 79. disti Pont.*) de novo requiruntur: ut, quòd Censui non nisi super re frugifera immobili, vel quæ pro immobili habetur, constituatur: quòd Censui imposterum non nisi redimibiles constitui possint: quòd pretium Censui ab invito reperi non possit, præterquam si Censuarius denuntiaverit, se traditione pretij velle Censum extinguere: quòd Censui augeri, vel novus super eadem re constitui non possit, & hujusmodi.

Quoad ista tamen attendenda locorum consuetudo.

67. Verùm hæ conditiones hic omittuntur tum brevitatis gratiâ, tum quia quoad eas attendenda est locorum consuetudo; cum nonnullis earum, utpote mero Jure humano Ecclesiastico requisitis, per contrariam consuetudinem derogari possit. Et certe Bullam citatam B. Pij V. non esse ubique receptam, ut in Belgio, Gallia, Germania &c. censet Lessius *cit. cap. 22. dubit. 13.* in quibus proinde locis non forent usurarij Censui illi, qui aliter constituti sunt, ac in Bulla B. Pij V. præferibitur.

Census personalis, an licitus?

68. CONCL. V. Etiam Censui personalis est licitus, quantum est spectatâ naturâ rei. Ita Lessius *loc. cit. n. 18.* Layman, & communior Doctorum, quamvis nonnulli teneant oppositum. Ratio est: quia & hic solummodo venditur jus annuatim percipiendi aliquid

aliquid ex lucris, quæ Censuarius suâ industriâ acquirit; ergo redit ratio superius allata. Additur verò, *quantum est ex natura rei.* Siquidem juxta citatam Bullam B. Pij V. secundum quam Censibus non nisi in re immobili frugifera constitui potest, secus esset dicendum.

69. Objicies generatim contra omnes Censibus. In venditione aut emptione Censuum intervenit Mutuum virtuale, seu quasi Mutuum: ergo & Usura palliata. Antecedens probatur: nam in re idem est, emere pro 1000. florenis Censum annum 50. florenorum, ac mutuos dare 1000. florenos sub lucro 50. florenorum per singulos annos recipiendo; cum utrobique Summa capitalis salva maneat. Resp. negando assumptum, cum sua probatione: multiplex enim est differentia inter Censum, & Mutuum. Prima est: quia in Censu emitur jus percipiendi certos fructus ex re, vel personam alterius: in Mutuo, utpote quod gratis fit, nullum tale jus emitur.

Solvitur ob-
jectio con-
tra Censum.

Inter Cen-
sum & Mu-
tuum diffe-
rentia mul-
tiplex.

I.
II.

70. Secunda differentia inter Censum, & Mutuum est: quia Mutuatarius cogitur similem in specie, ac bonitate rem mutuum, seu sortem reddere, imò ad eam reddendam vi Mutui se obligat: secus fit in Censu, ubi Censuarius vi hujus contractus (secluso pacto redimendi ad arbitrium emptoris, utpote prohibito per Bullam B. Pij V. aut nisi Censuarius velit sponte Censum redimere) non tenetur reddere sortem, sed duntaxat annuam pensionem.

III.

71. Tercia differentia est: quia in Mutuo sub Usuris, obligatio principalis est ad sortem reddendam, & accessoria ad usuras: in contractu autem censuali principalis obligatio est ad reddendam pensionem annuam, nulla ad sortem, nisi quis velit Censum redimere. Tandem nullus justus titulus potest assignari recipiendi aliquid ultra sortem vi Mutui, ut patet ex dictis 7. 19. & seqq. secus fit in Censu juxta proximè dicta.

QUÆSTIO VII.

Quid, & quotuplex sit Cambium, & an licitum?

72. **C**ONCL. I. Cambium generatim idem est, quod permutatio: sed ex usu vulgato, & quantum attinet ad propositum, accipitur pro permutatione numismatum; *Cambium, quid?*

III

tum;

cum; solétque communiter definiri, dicendo: *Cambium* est permutatio pecuniæ pro pecunia; & vulgò dicitur, ein Wechsel.

Et quomodo differat à Mutuo?

73. Differt autem Cambium à Mutuo, quòd contractus Mutui unicà pecuniæ traditione perficiatur, quæ reddi debet post temporis intervallum: Cambium verò, cum sit quædam species Permutationis, *do, ut des*, non antè perfectum censetur, quàm utrinque pecuniarum traditio facta sit. Deinde Cambium semper fit ob aliquam diversitatem pecuniarum ultrò citròq; dandarum, cuius diversitatis ratio in Mutuo non habetur.

Campfor & Campfarius, quis?

74. Porrò ille, à quo petitur pecunia permutanda, dici solet *Campfor*: alter verò, ad cuius petitionem pecunia ipsi commutatur, *Campfarius* appellatur.

Cambium reale, & siccum.

75. CONCL. II. Cambium dividitur in reale, & siccum. Ita communis. *Cambium reale* est legitima permutatio pecuniarum, ex qua iustè aliquid lucri capi potest. *Cambium siccum* vocatur, quòd non est verum Cambium, sed fingitur esse, eò quòd imaginem quamdam Cambij præferat: ut, quando habetur sola ratio temporis, aut quando fingitur alibi solutio facienda, & fit eodem loco cum usura. Et dicitur, *siccum*: quia caret humore, seu justo titulo ad pariendum lucrum. Unde huiusmodi Cambia sicca, tanquam usuraria, damnavit B. Pius V. in Bulla de Cambijs edita, quæ incipit, *in eam pro nostro* (& habetur tom. 2. Bullarj Romani, *Constit. 118. dicti Pont.*) quamvis cæteroquin in ea appelleret *Cambiorum usum legitimum, & quem necessitas, publicæque utilitas induxit*: quòd de Cambijs realibus, ritèque usurpatis intelligendum.

Cambium minutum, &

76. CONCL. III. Cambium reale subdividitur in minutum, & locale. *Cambium minutum*, est permutatio numismatum diversæ rationis, & speciei: ut si major pecunia, utputà Dugatus, cum minore, vetus cum nova, patria cum externa, aurea cum argentea, argentea cum cuprea, vetita cum legitima permutatur. Et dicitur, *Cambium minutum*: quia in eo frequentius pecuniæ grandiores cum minoribus commutancur, v. g. Dugatus, vel Daleus cum sestertiis, aut crucigeris. *Cambium locale* est illud, in quo pecunia præsens commutatur cum pecunia distante in alio loco. Dicitur etiam *Cambium per litteras*, quia plerumque litteræ dantur, quibus mandatur correspondenti, ut in illo altero loco pecuniam solvat.

In Cambio minuto licet aliquid

77. CONCL. IV. In Cambio minuto licet aliquid, legi definitum, accipit Campfor à Campfario supra valorem nummi permutati. Ita omnes Doctores. Siquidem, ut benè notat B. Pius

B. Pius V. in Bulla proximè citata, hujusmodi Cambiorum ut sum necessitas, publicaque utilitas induxit: alioquin enim ad-
venæ, & peregrini, in terris alienis vix possent aliquid emere, cum non eadem moneta ubique sit in usu; ac proinde non usua-
lem oportet commutare pro usuali, mediante isthoc Cambio minuto.

78. Porrò titulus in Cambio minuto accipiendi plus, quam dandi, est multiplex. Primus est locatio operæ & obsequij, quod Campsor præstat congregando omnis generis pecunias, quæ permutari petentibus possint, atque paratum se præbendo ad easdem commutandas secundum Campsariorum voluntatem. Alter titulus est lucri, vel commodi cessantis: nam sæpè accidit, ut unum genus monetæ plures, easque pretio æstimabiles commoditates habeat, quam alterum. Tertius est labor numerandi pecuniam. Plures similes titulos refert Lessius lib. 2. cap. 23. dubitat. 2.

79. Quæres, an si famulo, vel nuntio tradam centum Dugatos in auro, ut solvat meo creditori, non curans, qua specie id fiat; & ille Dugatos illos prius commutet pro moneta argentea cum lucro, eaque postmodum solvat creditori, retento lucro, licitè id fiat, vel potius teneatur talis ad restitutionem illius lucri? Resp. talem non teneri ad restitutionem lucri. Ita Lessius loc. cit. n. 18. & alij. Ratio est: quia illud lucrum est fructus industriæ, proveniens ex negotiatione pecuniaria, famuli industriæ & periculo factâ; ac proinde nec domino pecuniæ debetur, nec etiam suo creditori, utpote cui integrè per aliam pecuniam satisficit.

80. Dicitur notanter in casu posito, non curans, qua specie id fiat. Nam si mens domini erat, ut illam pecuniæ speciem utputà centum Dugatos in auro, famulus suo creditori traderet. eò quòd cuperet illi gratificare, vel dare occasionem lucri, tunc peccaret famulus, commutando pecuniam illam in aliam speciem cum lucro: quia ageret contra justam domini intentionem. Unde si exinde alteri sequatur damnum, tenebitur ad restitutionem, seu recompensationem illius.

81. CONCL. V. Etiam in Cambio locali licitè potest aliquid à Campsore lucrari, idque varijs ex titulis: sic v. g. si Campsor Monachij accipiat à Campsario 100. florenos, datis eidem litteris, ut Romæ à suo correspondente accipiat tantum 95. vel quid simile, cum detractione alterius justî, & consueti Campsor.

rum lucri sive auctarij, licitè id fit. Ita Doctores communiter; & patet ex citata Bulla B. Pij V. Siquidem hunc Cambiorum usum necessitas, & publica utilitas induxit; ne videlicet in terras remotas abituri, summo cum incommodo, quin & periculo, magnum pecuniæ pondus semper secum portare cogantur.

Titulus accipiendi plus in Cambio locali.

82. Cæterum causa, seu justus titulus plus accipiendi, quàm postea dandi, inprimis est accessorius Contractus locatæ operæ ad pecuniam formaliter, vel virtualiter transferendam in locum, quò Campsarius vult. Si enim Monachio Romam usque centum florenos transferre deberes, multum laborem, periculúmque subiturus es; hoc autem onere te liberat Campsor, cum in se recipiat obligationem numerandi tibi Romæ conditam pecuniam cum magna tua commoditate: atqui tale obsequium est pretio æstimabile, ut patet; ergo. Et ex hoc fit, ut quò longius distat locus, ad quem Cambium instituitur, & quò periculosior via, eò majus auctarium exigi possit, & soleat.

Alij Tituli.

83. Secundus titulus, quo lucrari potest Campsor in hoc locali Cambio, & assecuratio, ac præstatio periculi. Siquidem Campsor accipiens hic pecuniam aliò trajiciendam, non solum suscipit onus transferendi pecuniam illam, sed etiam periculum, ut si pereat, non danti, sed ipsi Campsori pereat: atqui præstare tale periculum trajectionis, atque assecurationem, est pretio æstimabile, ut constat; ergo. Accedunt alij tituli, ac præsertim illi, qui in simili de Cambio minuto procedunt, ac *num. 78.* referuntur.

Cambium sicum est illicitum, ac usurarium.

84. CONCL. VI. Cambium sicum est illicitum, ac usurarium. Ita declaravit B. Pius V. in citata Bulla de Cambijs, quæ incipit: *In eam pro nostro.* Et talia sunt illa, in quibus ex intentione contrahentium post aliquod tempus cum lucro fit solutio in eodem loco, eò quòd alter alibi pecuniam non habeat, ut jam *n. 75.* explicatum.

Quid de conditionibus Cambio reali præscriptis?

85. Tandem sciendum, quòd B. Pius V. in citata Bulla quasdam conditiones in Cambijs realibus observandas præscripserit: verùm notat Leslius *cit. cap. 23. n. 93.* quòd eadem paucis in locis, & fortè nullibi (saltem quoad omnes conditiones) sint usu receptæ.

QUÆ.

QUÆSTIO VIII.

De Emptione & Venditione.

86. **C**ONCL. I. *Emptio est pactio pretij pro merce : Venditio* Emptio, & Venditio, quid?
 econtrà est pactio mercis pro pretio. Ita communis, & desumitur ex §. 1. *Instit. de Emptione.* Tria siquidem ad substantiam Emptionis & Venditionis requiruntur. Primò res, quæ veniat, sive ea nunc existat, ut equus, vacca; sive sit futura, ut fructus nascituri; item jura & actiones: nam hæc omnia nomine mercis, seu rei venalis, intelliguntur. Secundò requiritur pretium; nam sine pretio Venditio nulla est: debetque simul pretium in numerata pecunia consistere; alioquin enim non Venditio & Emptio, sed rerum Permutatio foret. Tandem ad Venditionem & Emptionem requiritur pactio; id est, ut in rem vendendam, & pretium pro ea præstandum, venditor & emptor consentiant.

87. **C**ONCL. II. Pretium rerum generatim est duplex; Pretium rerum duplex, legitimum, & vulgare.
 unum legitimum, quod scilicet à Magistratu est taxatum; alterum vulgare, quod ex valore rei plurimum iudicio dependet. Ita rursus communis.

88. **C**ONCL. III. Ex his pretium legitimum consistit in indivisibili, nec licet illud præterire. Ratio est: quia hoc est censendum verum rei pretium, quod à Magistratu definitum est, ne excedatur; simulque iudicium Magistratus, qui autoritate publicâ, & boni communis intuitu, tale pretium constituit, est præferendum iudicio populari. Intellige, dummodò mutatis circumstantijs copiæ, inopiæ, & similibus, Magistratus non sit notabiliter negligens in pretio legitimo mutando; nam alioquin lex censeretur iniqua, & posset res vendi pretio vulgari. Pretium legitimum consistit in indivisibili
Leslius lib. 2. cap. 21. n. 14. & alij.

89. Pretium vulgare econtrà non consistit in indivisibili, sed habet quandam latitudinem. Hinc fit, ut pretium vulgare juxta Doctores communiter sit triplex, videlicet summum, medium, & infimum. Siquidem pretium vulgare plurimum pendet ab æstimatione & affectu hominum, qui subinde varij de rebus variè judicant, & quod aliqui æstimant novem florenis, alij æstimant decem, alij undecim. Pretium vulgare triplex, summum, medium, & infimum.

90. **C**ONCL. IV. Loquendo de pretio rerum vulgari, generatim justum mercis pretium est, quod loci consuetudo approbat. Pretij vulgaris justum pro-

ria, unde desumenda? probat secundum communem hominum æstimationem: quæ quidem æstimatio desumitur ex abundantia vel penuria illius mercis, atque ordinariâ acquirendi facilitate aut difficultate, utilitate vel usu, aliisque hujusmodi circumstantiis. Ita in re communis. Hinc

Corollarium. 91. Inferunt Doctores, quos citat, & sequitur Layman *lib. 3. tract. 4. cap. 17. num. 9.* eum nihil contra Justitiam peccare, qui frumentum pretio consueto vendit, conscius brevi tempore superventuram frumenti copiam, vel hostium incurSIONem, aut hujusmodi, si hæ causæ minuendi pretij publicè ignorentur. Ratio est: quia rerum pretia non ex privata unius, aut alterius hominis notitiâ vel affectione, sed ex communi hominum æstimatione ac sensu accipienda sunt. Idem de similibus dicendum.

Causæ mutandi pretia rerum. 92. CONCL. V. Variæ sunt causæ, ob quas rerum vœnalium pretia augeri, vel minui solent. Ita communis. Sic enim passim penuria mercium, multitudo emptorum, & paucitas vendentium, auget rerum pretia: ac econtrâ mercium abundantia, multitudo vendentium, & paucitas emptorum minuit pretia. Hinc in transitu alicujus Principis cum magno comitatu, rerum pretia accrescere solent; in fine autem Nundinarum, dilapsis emptoribus, merces viliùs emuntur: idem fit tempore pestis, & post partam ab hostibus victoriam.

Corollarium. 93. Similiter merces, quæ sub hasta venduntur, minoris æstimari solent, quàm quæ in propria Officina quærentur, & rogantur. Item merces, quæ per partes venduntur, carius distrahuntur ob majorem molestiam, minùsque lucrum, quàm quæ in magna quantitate. Sic etiam ob singularem affectionem, aut commoditatem, quam venditor ex re vendita habet, eaque in gratiam emptoris se spoliat, potest res carius vendi: & econtrâ, si emptori commodum non sit emere, sed à venditore rogetur, ob hanc circumstantiam aliquantulum minuitur pretium mercis.

Ratione officij mercandi potest res pluris vendi. 94. Tandem, ut taceantur plures alij tituli variandi pretia rerum, licitum est rem pluris vendere ratione officij mercandi: sic enim mercatores possunt paulò pluris vendere, quàm ab alijs vendi solcat, qui non ex officio, sed ex occasione aliquid vendunt. Ratio est: quia pretio est æstimabile, quòd illi ex officio curas, laboresque in rebus conquirendis, conservandis, & distrahendis assidue impendant, & quidem cum periculo, ne aliqua merces tractu temporis ipsis pereant.

95. CONCL.

95. CONCL. VI. In Foro conscientie omnis Venditio & Emptio, in qua latitudo justij pretij exceditur, est iniqua, & lædens alterum tenetur ad restitutionem; nisi læsio sit valde modica, aut liberalis datio vel remissio ejus, qui deceptus fuit, saltem præsumpta accesserit. Ita D. Augustinus lib. 13. de Trinit. c. 3. estque communis Doctorum: id enim exigit justitia commutativa, quæ in contractibus vult servari æqualitatem.

Pro Foro Conscientie qualiter læsio in Emptione & Venditione refacienda.

96. Dicitur, in Foro conscientie. Quia in Foro externo, ob multitudinem litium evitandam non succurritur alicui, nisi supra dimidium justij pretij deceptus fuerit; nam tunc primum conceditur Actio venditori contra emptorem, ut vel rem emptam restituat, vel id, quod deest justo pretio, suppleat; prout habetur l. Rem majoris. C. De rescindenda vendit. juncto c. Cum dilecti. & c. Cum causa, de Emptione.

Secus pro Foro externo.

97. Dicitur ulterius, nisi læsio sit valde modica: nam tunc non tenetur quis ad restitutionem, ob levitatem materie. Quinimo, quia durum est inter homines, in contractibus semper observare exactissimam justitiam; simulque modus commutantium quasi fundatus sit supra illud Legis nature, Quod tibi vis fieri, hoc alteri facias: hinc Doctor Subtilis in 4. dist. 15. quæst. 2. art. 2. notat, fermè omnem contractum concomitari aliquam donationem; & mox subjungit, satis probabile esse, quod quando contrahentes sunt mutuo contenti, mutuo volunt sibi remittere, si secundum aliquid deficiunt ab illa justitia requisita. Et hanc doctrinam communiter recipiunt Doctores, ac ex ea Layman loc. cit. n. 6. format hanc Regulam: In dubio est estimandum, quod contrahentes invicem remittere & condonare velint, si in contractu inæqualitas modica, & non admodum notabilis accidat.

Aur si læsio sit modica.

98. Secus est dicendum, si est notabilis inæqualitas: tunc enim non est præsumenda donatio, vel remissio, nisi ex circumstantijs de liberali donatione, aut ultronca remissione, possit sumi conjectura: ut si emptor cognatus sit venditoris, & alias benè facere solitus; aut si læsio facilè potuit deprehendi, & hujusmodi.

Aur aliud ex circumstantijs colligatur.

99. Quæres, quomodo intelligendum sit illud commune dictum, Restanti valet, quanti vendi potest? Et illud, quod habetur l. in causa cognitione. ff. de Minoribus, ubi dicitur, in pretio emptio nis & venditionis naturaliter licere contrahentibus se circumvenire? Resp. cum comuni, hujusmodi dicta intelligenda esse de circumventio-

Res tanti valet, quanti vendi potest. quomodo?

ventione intra limites iusti pretij, seu iustæ æstimationis: quia iusticia pretij non consistit in indivisibili.

Invitus regulariter cogi non potest ad vendendum.

100. Quæres ulterius, an quis invitus cogi possit ad vendendum rem suam? Resp. cum communi, id regulariter loquendo fieri non posse. Ratio est: quia quilibet est dominus rei suæ, sicque de ea disponere potest pro libitu, vel eam retinere, prout sibi placuerit.

Fallit in casu publicæ necessitatis.

101. Dicitur, *regulariter loquendo*: nam sunt excipiendi aliqui casus, in quibus etiam invitus cogitur vendere rem suam. Primò quidem, in casu publicæ necessitatis: sic enim, si publica urgeat necessitas, v. g. tempore inopiæ frumenti, aut aliorum victualium ad usum quotidianum requisitorum, possunt iusto per Magistratum taxato pretio subditi cogi ad vendendum ejusmodi res pro sublevanda publica necessitate.

Atque ob publicum favorem.

102. Secundo, ob publicum etiam favorem cogitur quis vendere rem suam: sic quippe, si domus v. g. vel fundus privatorum personarum necessarius sit ad constructionem, vel ampliacionem Civitatis, vel viæ publicæ, aut Principis Palatii, sive Templi, Monasterij, Collegij, vel etiam Hospitalis, cogitur quis ejusmodi domum, vel fundum taliter necessarium, iusto pretio vendere. Siquidem in hujusmodi casibus favor publicæ utilitatis, vel necessitatis, præponderare debet privatis commodis. Layman *lib. 3. tract. 4. cap. 17. §. 5. n. 4.* & alij.

Q U Æ S T I O IX.

De Ludo, & Sponsionibus.

Ludus dupliciter accipitur.

103. **Q**uantum ad primum attinet, Ludus dupliciter accipitur. I. Pro dictis, vel factis, ad oblectationem animi destinatis. II. Pro contractu, quo ludentes inter se paciscuntur, ut victori cedat, quod uterque deposuit. Et in isto posteriori sensu hic de Ludo agitur.

Ludus Contractus, an licitus?

104. **C**ONCL. I. Ludus contractus Jure naturæ est licitus, dummodò debitæ conditiones adsint. Ita communis. Ratio est: quia sicut in potestate cujuslibet est, rem suam alteri donare absolute, ita etiam in alterum transferre sub quapiam conditione, sive ea fortuita sit, sive ex intentione pendeat. Quinimò si Ludus debito modo instituat, erit actus duarum virtutum, Justitiæ videlicet, ac Eutrapeliæ; simulque utilis esse potest

est ad vitandum otium, & quæ inde consequuntur mala. Layman *loc. cit. cap. 21. n. 1.* & alij.

105. CONCL. II. Tres potissimum conditiones requiruntur ad iusticiam contractus Ludi. Primò ut ludentes habeant liberam dispositionem rei, quam in Ludum deponunt. Hinc quando alter ludentium non potest rem depositam alienare, ut Religiosus invito Prælato (secus, accedente ejus consensu) & Filius familias non habens bona castrensia, vel quasi castrensia, neque alia à patre sibi concessa ad animi oblectationem, seu liberam administrationem; tunc is neque Ludo quidquam acquirere, neque perdere potest: unde si lucretur, tenetur ad restitutionem; sicut & ille, qui ab eo lucratus est. Lessius *lib. 2. de just. & jure, cap. 26. n. 32.* Layman *n. 5.* & alij.

Tres conditiones ad iusticiam Ludi requiritæ.

I.

106. Secunda conditio ad iusticiam contractus Ludi requiritæ, est, ut alter alterum per injuriam, utputa minis, fraude vel convitijs, ad Ludum non pertraxerit: alioquin enim, si ille sic pertractus perdat, alter est ei causa damni per injuriam, ac proinde tenetur ipsi ad restitutionem; ut docet Lessius *ibidem n. 7.* Cajetanus, Covarruvias, Sotus, & communior aliorum: etsi quidam non improbabiler oppositum teneant, eò quòd talis simpliciter voluntariè luserit, & solùm secundùm quid involuntariè.

II.

107. Tertia conditio iusticiæ Ludus est, ut ludentes non utantur fraudibus contra leges Ludi; alioquin tenentur ad restitutionem ejus, quod sic lucrati sunt. Porrò leges Ludi sunt, quas ipsi ludentes communi consensu inter se statuerunt, aut si nihil speciale statuerint, quæ eo loco communi consuetudine sunt receptæ. Nihilominus astutiæ illæ, quæ vel communi consuetudine receptæ sunt, vel in quas expressè aut tacitè ludentes consentiunt, sunt licitæ: ut si quis, advertens se lucraturum, provocet adversarium ad duplum deponendum; aut si videat errantem in numerandis signis, & non moneat: quilibet enim suas duntaxat partes agit.

III.

108. CONCL. III. An ludere principaliter propter lucrum, sit peccatum, & quale, variant Doctores. Non desunt, qui id grave peccatum reputent, ut Gabriel, Abulensis, alijque, quos pro hac sententia refert Lugo *disp. 31. de just. & jure, sect. 1. num. 3.* Fundamentum eorum est: quia sic desideratur, & intenditur principaliter damnum proximi; quod pugnat contra illud decimum Præceptum Decalogi: *Non concupisces rem proximi tui.*

Ludere principaliter propter lucrum, an sit peccatum?

Uuu

Verum

Verum hæc sententia passim relinquitur: tum quia contra dictum Præceptum duntaxat est, desiderare rem proximi modo illicito, v. g. cupiendo eam acquirere per furta, rapinas, vel dolos; non autem modolcito, volendo, ut ea res fiat tua per iustum contractum, utputà per Emptionem, Donationem, Ludum &c. Tum quia alioquin lucrum nullatenus intendi posset, ne quidem ut finis minùs principalis; quod est contra communem sensum hominum.

Alia responsio.

109. Alij itaque multi volunt, ludere principaliter propter lucrum, esse peccatum saltem veniale. Ita Navarrus *cap. 20. Manualis*, num. 7. & 8. Azorius, & alij. Ratio eorum est: tum quia finis Ludi est recreatio licita, non autem lucrum: tum quia Ludus cum illa intentione factus, continet avaritiam. Cæterum quia desiderium lucri, nisi nimium sit, non semper continet avaritiam, cum possit lucrum honestè appeti, & procurari; hinc Lugo *cit. sect. 1. num. 4.* ait, quòd quando debitæ circumstantiæ concurrerent, non sit, cur damnetur peccati venialis, qui propter lucrum principaliter ludit.

Lusus alearum est Clericis, & Religiosis prohibitus.

110. CONCL. IV. Nihilominùs Clericis, & Religiosis, Jure Canonico prohibitus est Lusus alearum. Ita habetur *can. 42. & 43. Apostolorum*, ac refertur *can. 1. dist. 35.* ibi: *Episcopus, aut Presbyter, aut Diaconus, alea atque ebrietati deserviens, aut desinat, aut certe damnetur. Subdiaconus, aut Lector, aut Cantor similia faciens aut desinat, aut communionem privetur: similiter etiam Laicus.* Concordat textus *cap. Clerici, de Vita & honest. Cleric.* ibi: *Ad aleas & taxillos non ludant, nec hujusmodi ludis intersint.* Et Concilium Trid. *Sess. 22. cap. 1. de Reformat.* ubi omnes antiquos Canones quoad hoc innovavit.

Per Lusum alearum quid intelligatur?

111. Porrò nomine Lusùs alearum in Jure significantur omnes illi Ludi, qui magis fortunâ, quàm arte & industriâ ludentium reguntur. Et licet Doctores advertant, textus Juris allegatos loqui de ijs, qui non semel vel bis, aut ad breve tempus recreationis gratiâ, & in modica quantitate luserint; sed de ijs, qui ejusmodi Ludo prohibito *deserviunt*, id est, crebrò, & per longum tempus ludunt: nihilominùs plerique norant, Religiosos adhuc magis Lusum alearum dedecere, simulque ab ipsis propter Statum perfectiorem, & scandalum, posse graviùs in hoc genere delinqui.

Lusus alearum etiam

112. CONCL. V. Lusus alearum etiam Laicis est de jure prohibitus. Patet hoc tum ex *cit. cap. 1. dist. 35.* tum ex *l. Alea. tit. 11.*

num. C. de Religiosis & sumptibus funerum : ubi alearum usus generaliter prohibetur, adeo ut nulli liceat in publicis, vel privatis domibus, vel locis ludere, neque inspicere: & si contra factum fuerit, nulla sequatur condemnatio, sed solutum reddatur, & actionibus competentibus repetatur ab ijs, qui dederunt &c. Hæc ibi. Cujus quidem saluberrimæ constitutionis (quæ, utinam! ubique terrarum esset in vigore) ratio ibidem redditur: quia quidam sic ludentes proprias perdidit substantias, & consequenter blasphemare, id est, Deo maledicere conantur.

113. CONCL. VI. Utrum is, qui Ludo prohibito aliquid est lucratus, teneatur ad illius restitutionem, variant Doctores. Affirmant D. Thomas in 4. dist. 15. q. 2. art. 4. Richardus, & alij. Communior tamen sententia tenet, acquisita Ludo prohibito posse retineri, neque necessariò in Foro conscientie restituenda esse, donec per sententiam Judicis restitui jubeantur. Ita Covarruvias in cap. Peccatum, de Reg. Jur. in 6. §. 4. n. 1. Lessius cit. cap. 26. n. 17. Sannig, & alij. Ratio est: quia contractus Ludi Jure naturæ habet vim transferendi rerum dominium: Jus autem tum Civile, tum Canonicum, etsi prohibeat Ludum alearum, nullibi tamen prohibet translationem dominij, neque irritum reddit contractum Ludi, sed solum concedit perdenti repetitionem in Judicio, adeo ut per sententiam Judicis recuperari debeat amissum; prout desumitur ex citatis supra n. 112. textibus Juris. Unde inferitur, non sufficere, ut repetitio privatim fiat; aut etiam, ut fiat in Judicio, nisi sequatur condemnatio, qua victor jubeatur restituere: de hac enim loquitur Jus loc. cit. ac proinde ante secutam condemnationem Judicis victor nihil tenetur restituere. Lessius num. 19. Layman cit. cap. 21. n. 2. & alij.

114. CONCL. VII. Quantum ad alteram partem Quæstionis attinet, Sponsio est contractus, in quo duo aut plures de veritate, vel eventu alicujus rei contendentes, sibi vicissim aliquid spondent, ut ejus sit, qui veritatem sit assecutus. Ita in re communis. Et quidem Sponsionis contractus est Ludo valde affinis; ac proinde, quæ de Ludo dicuntur, possunt servatâ proportionem ad hunc contractum applicari.

115. Quæres autem, an certus de eventu, vel veritate rei, possit nihilominus Sponsionem inire, atque inde lucrum accipere? Resp. regulariter loquendo non posse. Ratio est: quia tunc vel error dat causam contractui; neque enim quispiam sensetur velle spondere cum eo, qui habet certitudinem rei.

Uuu 2

Vel

Nisi post-
modum in-
cipiat du-
bitare,

Vel saltem non servatur æqualitas; cum hic, utpote certus, nulli periculo perdendi sese exponat, bene tamen alter.

116. Dicitur, *regulariter loquendo*. Nam inprimis ille, qui à principio certus videbatur de veritate rei, quam sustinebat, si postea altero pertinaciter contradicente, ac spondere volente, incipiat formidare, & dubitare, advertens, jam aliàs contigisse, ut deceptus fuerit etiam in iis, quæ sibi prius certa apparebant; poterit tunc licite lucrari, propter aliquale illud periculum, cui in sua existimatione se exposuit. Ita Lugo *cit. disp. 31. n. 79.* Molina, & alij.

Aut prote-
stetur alte-
ri

117. Deinde si habens certitudinem protestetur alteri, se esse certum, nec velle nec posse spondere, eò quòd nulli periculo se exponat; & tamen ille alius contendat, velitque spondere, non obstante certitudine illà, multi Doctores volunt, Sponsionem acceptari, lucrumque retineri posse. Rationem dant: quia tunc nullam intervenit fraus, aut injuria, sibi que debet alteri imputare suam temeritatem. Sunt tamen alij Doctores, qui id negant; eò quòd tunc non servetur æqualitas, quæ requiritur ad contractum Sponsionis, ut uterque aliquale periculum subeat, possitque & vincere, & vinci. Lugo *ibidem n. 18.* & alij. In praxi expeditius erit, sequi dicta *num. præc.*

Valet jura-
mentum,
vel votum,
non am-
plius luden-
di.

118. Quæres, quid sentiendum de Juramento, & Voto non amplius ludendi, vel spondendi; Resp. I. Quamvis Ludus secundum se sit res indifferens, & quæ potest bene vel male fieri, nihilominus Votum, vel Juramentum de abstinendo à Ludo, validum est. Ita Sanchez *lib. 3. in Decalogum, cap. 18. n. 1.* Lugo *loc. cit. n. 2.* contra paucos alios, qui putarunt, votum vel juramentum de abstinendo à quolibet Ludo, etiam licito, esse invalidum, eò quòd Ludus licitus sit actus virtutis Eurapeliæ. Probatum autem Conclusio à simili: Quia valet votum, & juramentum, abstinendi à Matrimonio, quod tamen res bona est, & Sacramentum; ergò multò magis abstinendi à delectatione Ludi, ut quis Deo amplius vacare possit, vitareque peccata non raro inter ludendum fieri solita: nam hæc voluntas est de meliori bono.

Sed quale?

119. Hoc tamen intelligendum est de Voto, vel Juramento deliberatè factò, atque ad bonum finem ordinato: alioquin enim, sicut generaliter votum, vel juramentum de re indifferenti, atque in Deo honorem nullatenus conducente non valet, ita & in proposito fieret.

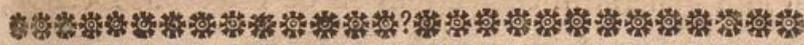
120. Resp.

120. Resp. II. Quando violatio talis Juramenti, vel Voti, sit grave vel leve peccatum, desumendum est ex intentione jurantis, vel voventis. Ratio est: quia votum, & juramentum, est quædam privata lex, quam quis sibi ipsi propter Deum imponit; ergo eatenus aliquis obligabitur, quatenus intendebat sese obligare. Unde vovens, vel jurans deliberatè, quòd velit abstinere ab omni Lusu, sive illicito, sive licito, sive in magna, sive in modica quantitate, tenebitur abstinere ab omni: secùs, si vovit, vel juravit solum abstinentiam ab illicito, vel Lusu magnæ quantitatis.

Violatio talis juramenti, quale peccatum?

121. Resp. III. Quando non constat de expressa jurantis, vel voventis intentione, tunc ea ex ipsius fine desumenda erit. Ita Sanchez *loc. cit. num. 3.* idque declaratur inductione. Sic imprimis, quando finis jurantis fuit, privare se temporali hac delectatione, ut peccata sua punire, Deo que magis servire valeat, si non constat de alia ejus intentione, censetur sub hoc juramento omni Lusu, sive magnæ, sive parvæ quantitatis renunciassè; & tunc, an fractio sit mortalis, vel venialis, dijudicandum est ex duratione Ludi. Quòd si finis jurantis, vel voventis, fuit vitare jacturam pecuniæ, ipsamque prodigalitem, tunc ex quantitate pecuniæ Ludo expositæ pensanda erit quantitas culpæ; imò si tunc ludatur in levi duntaxat quantitate, nullum erit peccatum.

Hoc amplius declaratur.

TRACTATUS IX.

DE PRÆCEPTIS DECALOGI,

UBI ET

DE RESTITUTIONE.

I. **D**ecalogi nomine intelliguntur decem Præcepta illa, quæ olim ministerio Angelorum in duabus Tabulis lapideis descripta, & per manus Moysis Populo Israëlito tradita, & promulgata fuerunt, prout legitur *cap. 20. Exodi, & cap. 5. Deuteronomij,* ac alibi. Eorum priora tria Deum immediatè respiciunt, dicunturque *Præcepta primæ Tabulæ*: septem posteriora Proximum spectant,

Decalogi præcepta, quæ?

Dividuntur in Præcepta

Uuu 3